

Душан Познановић

ЉУДЕВИТ ВЕСЛАЈ

ЈЕДНА ЛИЧНА И ПОРОДИЧНА ДРАМА

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредник

Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине

Лектура

Ивана Гојковић

Дизајн корица

Павле Бајазет

ДУШАН ПОЗНАНОВИЋ

ЉУДЕВИТ ВЕСЛАЈ

ЈЕДНА ЛИЧНА И ПОРОДИЧНА ДРАМА

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

Нови Сад, 2023.

Правда за једну „сламку међу вихорове”

Scripta manent

Прекретна раздобља светске историје и бујице догађаја који се њима незауостављиво ваљају поигравају се људским судбинама, ломећи их, сатирући и односећи у ништавило. „Сламка међу вихорове”. У привременим и променљивим улогама целата и жртава повесних ковитлаца, човек је, укључујући и припадајућу му ограничену слободу избора, којом се појединачно мери морално достојанство, на крају крајева само инструмент распомамљених сила које се сударају високо изнад његове главе. У том привидном хаосу увек има неког смисла и система вишега реда, најчешће ђаволског и пакленог, али баш зато никада коначно победничког. Разгртањем, осветљавањем, објављивањем, чувањем и неговањем сведочанстава и сећања на појединачне животне губитнике у великим олујама прошлости испуњава се, с једне стране, вечни дуг општој правди, утврђују и обогаћују лекције историје и, онолико колико је то могуће, уобличава хоризонт дубљег утемељивања логике којом би се ваљало суочити са актуалним и будућим епохалним искушењима. Зато исправљање, кроз обнову памћења, неправди којом су бивали погођени толики недужни страдалници није само благотворна сатисфакција за њихове породице и потомке, већ и драгоцену коцкицу у сложеном мозаику колективног памћења и зреле историјске свести читавих нараштаја.

Случај Људевита Веслаја (1884–1947), заслужног и угледног грађанина Сремске Митровице, неимара савских водоодбрамених

бедема и крупног велепоседника, добротвора градске гимназије, активног друштвеног и културног делатника, југословенски опредељеног патриоте хрватске националности, осуђеника „револуционарне правде” и заточеника митровачке Казнионе, коме се ни гроб не зна, пример је, готово образац, судбине каква је задесила многог истакнутог припадника грађанске класе у Југославији непосредно после Другог светског рата, поготово ако је био имућан. У време кад је породица покренула поступак његове судске рехабилитације, промисленим стицајем околности, за судбину овог несрећног човека избрисаног из сећања града сазнао је вредни истраживач и хроничар митровачких прилика и неприлика, уважени новинар Душан Познановић. Уложивши знатан труд и трагалачку ревност, Познановић је сакупио све што је чињенично било могуће пронаћи и утврдити о „случају Веслај” и на страницама *Сремских новина*, од 14. априла до 9. јуна 2010, о њему објавио садржајан фељтон који је привукао велику пажњу читалаца. Благодарети занимању и спремности Архива Војводине и његовог директора, господина Небојше Кузмановића, узорно свесног суштине мисије значајне установе на чијем је челу, стекли су се услови да се донекле допуњени фељтон Душана Познановића представи јавности и у виду засебне публикације под насловом *Људевитиј Веслај. Једна лична и њородична драма*. Тако је, после судске рехабилитације и новинског објављивања фељтона, учињен и трећи, трајно делотворан корак ка обезбеђивању потпуног повратка Људевита Веслаја у његову вољену Сремску Митровицу, али и у свима доступне анале једног противречног времена, јер мало ће ко истраживачки завиривати у Архив митровачког Суда или пак у некој библиотеци прелиставати старе комплете *Сремских новина*.

Свима који су допринели повратку нашег драгог претка из мрака наметнутог заборав, а пре свих господину Душану Познановићу, породица Људевита Веслаја дугује искрену захвалност.

У Београду, марта 2023.

Дарко Танасковић

ДРАМА

Митровица препуштена ћудима реке

Пре нејуних осам деценија Војни суд у Сремској Митровици осудио је инж. Људевита Веслаја (1884–1947), овдашњеї велїоседника, најїре на смртї сїрељањем, одузимање целокуїне имовине и їубиїак їраћанске часїи, да би їоїом їрви гео казне био замењен їейнаесїоїодишњим заївором с їринудним радом. Кривица је осїала исїа: „райни злочинац и народни неїријайшељ”. Конфискована му је сва имовина и їако без средсїава за живої осїављене суїруїа и їри кћерке. После неїуне две їодине, један од најбоїаїиїих и најуїедниїих Митровчана међурайної їериода умире у казниони, а да їородица никада није сазнала їде је сахрањен. Марїа 2009. їодине їоїомици инж. Веслаја су уїуїили захїев суду за њеїову рехабилїацију. Ко је, заїраво, био їај човек, шїа је о њему осїало заїисано у докуменїима и сачувано у сећањима најближих.

Син Људевита и Амалије (рођ. Фердербер), Људевит Веслај (Wesley), хрватске националности, рођен је 2. фебруара 1884. године у Костајници, тадашња Савска бановина. Не зна се тачно када је дошао у Сремску Митровицу, вероватно одмах по завршетку Првог светског рата, као већ школован хидротехнички инжењер. Тек, извесно је, стручњак таквог профила и те како је недостајао граду који се озбиљно суочавао са ћудима реке Саве, честим поплавама и вишеструком штетом због непостојања одговарајућег насипа. Регулисање савског слива, заштита Митровице од изливања реке, оснивање и вођење снажне водне задруге која би се свим тим питањима бавила, били су стални задаци инж. Веслаја.

Породични и друштвени живот Људевита Веслаја (звали су га Лујо) скоро у потпуности је био везан за Сремску Митровицу. У овом граду се, 29. децембра 1919. године, венчао са Иванком Кузмић (Иванец, код Вараждина, 5. мај 1896 – 1973), која је потицала из угледне племићке и правничке породице. (У изводу из матичне књиге венчаних стоји да је Иванка рођена у Мачковцима?!) У Митровици су им рођене све три кћерке – Инес (1920–1999), Божена (1922–2013) и Власта (1923), одличне ученице Митровачке гимназије. Инж. Веслај се није бавио политиком, али је био активан на друштвеном плану, нарочито у гимназијском одбору Заједнице дома и школе. Помагао је тој школи и њеним сиромашним ученицима, био кум школске славе Свети Сава...

Све до трагичне и преране смрти, инж. Људевит Веслај је сматран за једног од најбогатијих људи у граду. Био је већински акционар Сремске електране д. д., власник једног рудника угља код Пожаревца, исто тако и великих имања и винограда у Бешенову („Мутаљ”) и Славонији („Липине” код Нашица). Као грађевински стручњак, био је шеф Хидротехничког одељка у Сремској Митровици, потом директор Водне задруге различитих назива (Жупања – Митровица, Бић – Босут, Митровица).

Према сачуваном пасошу из 1937. године, као и породичним фотографијама, Људевит Веслај је био средњег раста, проћелав, проседе косе и смеђих очију, правилних црта лица, а носио је и смеђе бркове. Визе издате априла 1937. дозвољавале су му да пословно путује у Мађарску, Аустрију, Немачку и Чехословачку. На једном зимском снимку, из 1940. године, видимо га у Врњачкој Бањи са кћерком Инес. Наиме, Лујо је ретко кад узимао одмор, тек једном годишње се лечио у овој бањи, пошто су га пратиле последице од прележане маларије у току Првог светског рата.

Истраживања угледног митровачког етнолога и културног радника Миленка Бобића (1945–2017), показују да се инж. Људевит Веслај током читаве своје хидротехничке каријере залагао за подизање савске утврде, од места Гуња у Хрватској па све до

Сремске Митровице. У рукопису необјављене књиге *Насиј – Снови и стварности Сремске Митровице* (у међувремену, књига објављена 2022), Бобић објашњава да су изградњу земљаног насипа, у првој деценији 20. века, спречавале високе воде, али још више незаинтересованост крупних власника шума дуж Саве да новчано учествују у овој позамашној инвестицији.

Податке о релативно краткој, али веома драматичној историји настојања да се оснује једна снажна водна задруга, поменути истраживач налази на страницама старе митровачке штампе. Поводом катастрофалне поплаве, која је 1924. задесила Посавину, инж. Људевит Веслај се читаоцима митровачког листа „Србија”, 25. априла те године, обратио ауторским текстом, указујући на вишеструке крупне последице изливања реке, а тиме и на неопходност хитног подизања насипа. Као компетентан стручњак, шеф Хидротехничког одељка у Сремској Митровици, а касније и основане Биђ-босутске водне задруге, он је поред осталог писао:

„... Већ четрнајсти дан река Сава у Митровици кулминира и показује на митровачком водомеру 703 над нулом. То је иста висина која је била 1878. године, те ју је само вода у 1915. години надвисила за три центиметра.

Ова вода поплавила је силна земљишта и уништила зимске усеве. На потезу реке Саве од Гуње па до Митровице пало је жртвом ове воде 122.000 катастарских јутара зиратне земље. Ова је земља била већим делом обрађена и засејана озимим житарицама, а земљиште, које је остало за пролетну обраду, остало је необрађено и непосејано. Пошто ће ова вода доста дуго лежати на поплављеном земљишту, то је питање да ли ће се и колико земље моћи обрадити и посејати са пролетним усевима, те услед тога прети опасност да ће сва та земља за ову годину остати изгубљена за економију и услед тога прети опасност глади у томе крају.

Ако узмемо да је овом поплавом настала штета по једном катастарском јутру само 500 динара, а то се може као један минимум узети само онда, ако се сва ова земља буде могла још у овој

години обрадити барем за кукуруз, муар, или просо, то би та штета износила за 120.000 јутара 61 милион динара. Да би добили потпуну штету, то овој своти морамо прирачунати и штету порушених и оштећених кућа, уништење усева, пропаст и назадовање стоке због слабе или никакве хране, те уништењем младих шумских брањевина, па се ова штета може заокружити барем на 80 милиона динара.

Па ако се још осим те суме предочи да услед те поплаве становницима поплавног подручја од Гуње до Митровице прети и опасност разне заразе, а да у тим крајевима стално влада маларија и друге разне болести, то се само од себе ставља у питање. Та зар том злу нема помоћи и је ли тај народ осуђен на пропаст? Одговор на ово питање лако је дати: Помоћи се може и мора, да се дуж реке Саве од жељезничке пруге код Гуње па до Митровице изгради долма, која ће заграђивати воду и неће јој дозволити да се разлива по већ посејаном или необрађеном земљишту, па да за час поништи муку и наду наших економа.

У свим културним државама већ је то и учињено, а и код нас је делимично нешто у том погледу урађено, јер имамо у непосредној близини долму крај Саве од Сл. Брода па до Гуње. Ова долма је тамошњи крај очувала од овакве пропасти, коју је претрпио наш Срем. Исто тако видимо и код југоисточног Срема, од Прогара па до Земуна, где је исто долма изграђена и тај цео крај остао је од ове поплаве поштеђен... Године 1910. дана 7. новембра одржана је у Винковцима шта више и водоправна расправа за изградњу долме од Гуње до Митровице. У оно доба биле су на кане да се та долма изгради са потребном канализацијом заобалног земљишта и да се на главним каналима поставе пумпе свега три, које би заобалу воду код високе воде реке Саве пребацивале у реку Саву. На тај начин би се очувало од поплаве ово земљиште, које је код ове поплаве страдало, а осим тога би се и све баре привеле култури, постале би плодно земљиште...

У 1922. години у месецу мају одржане су опет водоправне расправе у Гуњи и Моровићу, али и те су остале без успеха из истог разлога као и 1910. године. Шумски државни ерар, сада наш и наше имовне општине Бродска и Петроварадинска, опет су противне да шумски посед допринаша за изградњу те долме с мотивацијом да ће њихове шуме крај изведбе долме страдати, што никако не може стајати, јер има много шума иза долме Брод – Гуња и те шуме све добро успевају и у тим шумама налази се тај знаменити славонски храст. Сви наводи шумских управа могу се лако побити већ с тиме што једно јутро зиратне земље одбације годишње 8–10 пута више него ли једно јутро шуме, а уз то мора се и то у обзир узети да шума тек после 30 година почима неку минималну корист одбацивати...

Приликом обилажења поплавом пострадалих крајева г. Министар вера Др Воја Јањић наш срески посланик уверио се је како народ кука за том долмом и само у изведби те долме види свој спас, то смо потпуно уверени да ће г. Министар знати путеве, који воде до остварења те велике ствари за све наше крајеве...”

Између Водне задруге и електричне централе

У митровачком листу „Србија”, који је основао и до почетка 1923. уређивао овдашњи познати адвокат и радикалски првак др Лазар Рашовић, шеф Хидротехничког одељка инж. Људевит Веслај поново се огласио, 6. јануара 1925. године. Према наводи-ма Миленка Бобића, из књиге *Насиј – Снови и стварности Сремске Мишковице*, аутор новог новинског текста поново указује на катастрофалне последице априлске поплаве, али сада са нешто више оптимизма. Инж. Веслај је, поред осталог, написао:

„Ова прољетошња катастрофална поплава поред толике штете била је ипак и од користи, јер се дошло до тога да је 7. септембра 1924. године у Шиду основана Водна задруга за изградњу насипа од Гуње до Митровице и за извођење свих потребних

канала у том крају. И сада има наде да ће овај дио Посавине ускоро бити очуван од поплава и да ће бити претворен у плодно земљиште које ће се моћи обрађивати у свако доба године...”

У наставку, инж. Веслај подсећа читаоце „Србије” на готово двадесетогодишњи историјат настојања да се изгради насип на Сави, као и бројне расправе које су имале за циљ формирање водне задруге која би тај посао спровела. Такве намере редовно су осујећивали велики поседници шума, не желећи да учествују у финансирању читавог пројекта. Зато се и новоформирана Водна задруга суочила са беспарицом, па је своју улогу могла испуњити само „ако буде имала од Државе издашну помоћ у техничким, а још више у финансијским питањима”. Јер, они који су били највише изложени поплавама, власници мањих имања крај реке, нису никако имали пара за улагање у велике радове.

Карактеристичан је и следећи цитат из написа Људевита Веслаја:

„На више мјеста тог новог насипа, гдје прелази преко потока, канала и низина, биће потребно да се саграде уставе с коректуром ушћа ријеке Босута у Саву. Код ове бродарске уставе намеће се питање да ли ће је морати изградити Задруга или Држава. Водна задруга нема великог интереса, а да је Босут плован и да ради тога она израђује велику бродарску уставу, која ће стајати много милиона... Код некојих устава биће потребно поставити парне пумпе, које би за вријеме велике воде у ријечи Сави пребацивале заобалну воду у Саву. За први мах је предвиђено 5 пумпи и то: испод Рајева села, код Јамене, на ријечи Босуту код села Босута, на каналу Вртићу и на потоку Манђелосу.

Траса новог насипа вођена је тако да што више земљишта очува од поплаве, а да поред тога сигурност насипа не штетује. Ради овог основног принципа, наиме да се што више земље очува од поплаве, пројектоваће се тај насип код села Раче тако да и то село буде очувано од поплаве, премда је то једно тешко и скупоцјено решење...”

Већ из ова два ауторска прилога у митровачком листу „Србија” могу се сагледати настојања, па и значајан допринос инж. Веслаја у погледу заштите савског приобаља. Захваљујући истраживачкој упорности, а онда и љубазности Миленка Бобића, у прилици смо да обелоданимо још један важан податак о активности тадашњег шефа Хидротехничког одељка. Наиме, инж. Људевит Веслај је аутор и документа под насловом „Технички опис основе за осигурање кеја код Сремске Митровице”, састављеног 10. марта 1927. године. Текст открива да је Сава, у континуитету, нападала и нагризала темеље обалоутврде, баш као и 1880. године, у време завршавања њене изградње:

„Кеј у Сремској Митровици изграђен је 1878–1880. године за 247.000 златних круна. Од тога доба до данас на оправку тога кеја држава није утрошила никакве суме и није се вршила никаква оправка, иако је већ до сада кеј на некојим местима знатно оштећен. Код профила 3–7 и профила 12–16 услед јаког ударца воде у конкави вода је подлокала темеље кеја у знатној мери и већ су се почеле показивати пукотине у зиду. Ради очувања кеја ради даљег оштећења и осигурања од подлокавања темеља, састављен је операт, којим се предвиђа осигурање темеља кеја са каменим набачајем. Овакав набачај имао би се положити на два најопаснија места код кеја... У свему треба изградити 633,75 кубних метара камена ломљаника. Камен се има директно из лађа уграђивати у грађевину...”

Било како било, тек, у пролеће 1932. Сремску Митровицу је задесила катастрофална поплава, која је надмашила ону из 1924. године. Како оцењује Миленко Бобић, догодила се непосредно после изградње одбрамбеног насипа на подручју Бић-босутске водне задруге, „а свакако уз обилне падавине и као последица те изградње”. Сада су и градски челници почели озбиљније да расправљају о подизању одговарајућег заштитног насипа у Митровици, који би се повезао са постојећим Бић-босутске водне задруге на западном делу градског подручја. Међутим, протећи ће

још много воде Савом док Сремска Митровица, после Другог светског рата, не добије адекватну заштиту од изливања ћудљиве реке.

Ипак, вратимо се инж. Људевиту Луји Веслају, једном од најбогатијих и најугледнијих грађана Митровице између два велика светска ратна страдања.

Као директор и главни акционар Сремске електране д. д., која се налазила северно од железничке пруге, тамо где је данашњи Дом ученика средњих школа, инж. Веслај је стекао завидно богатство. Према истраживањима др Мире Колар-Димитријевић, објављеним 1982. у књизи *Положај радничке класе у Срему 1918–1941*, запошљавао је, како кад, између 25 и 50 радника, док је званично радно време било осам сати. Плате су се кретале од 5 до 6,5 динара по сату, а „превадавају радници с најнижом плаћом”.

Преносимо карактеристичан део из књиге, који се односи на митровачку електричну централу:

„Електричну енергију Митровици и Руми давала је Сремска електрана д. д., коју је 1912. године подигло једно будимпештанско предузеће. По завршетку Првог светског рата електрана је секвестрирана и национализирана тако да је управитељ инг. Људевит Веслај добио контролу над 75% диоичке главнице која је 18. јуна 1920. износила шест милијуна круна и до 1933. порасла на готово осам милијуна динара. Погољно пословање омогућило је 1925. набаву новог строја на упојни плин од 1.000 КС, те се производило годишње око 1,000.000 KW сати. Бетонски далековод до Руме у дужини од 18 км био је изграђен већ 1926. године, а електрифициране су и друге опћине као Лаћарак, Рача, Вогањ и др. Број радника у централи смјештеној у Улици Хајдук Вељка 1 кретао се око 48 особа...

... Централа је производила и лед, те се и ту остваривала годишња добит од око 100.000 динара.”

Као већина приватних власника и капиталиста, тако се и Људевит Веслај на све начине трудио да сачува и увећа имовину, свакако на штету недовољно плаћених радника. М. Колар-Дими-

тријевић наводи да је директор сузбијао синдикалну активност запослених у електрани, дозвољавајући организовање „само код (режимског – прим. ДП) Југораса”. Па, и када би се електричари изборили за колективни уговор и већа примања, „управа се није ни мислила држати уговора, те повисује зараде само дијелу радника”. Преко адвоката др Драгана Јунга, на пример, инж. Веслај је приликом преговора условљавао повећање надница вишом ценом струје. А радници су, опет, указивали „да је струја у Митровици и тако скупља него у другим градовима”.

Тек, електричну централу у Сремској Митровици је, 27. октобра 1944. године, приликом повлачења минирала немачка војска.

Смртна казна за „ратног злочинца”

Војни суд Војне области Војводине за Срем у Сремској Митровици главни претрес у случају инж. Људевита Веслаја је одржао 23. априла 1945. године. Вођен је кривични поступак „због кривичних дела из чл. 13. и 14. Уредбе о Војним Судовима”. Судско веће су сачињавали Иван Јововић (председник), Душан Ранисављевић и Славко Влајић (чланови), записничар је био Павле Пуљевић, док је оптужбу заступао Миша Повић, војно-судски иследник.

Пресуда Војног суда је гласила:

„Окривљени Веслај Људевит, син Људевита и Амалије рођене Фердербер, рођен у Костајници 1884. год., настањен у Срем. Митровици, ожењен, отац 3 деце, власник: половине једне куће, 5 и по јутара земље у хатару Срем. Митровице, винограда од 12 јутара у Бешенову, пустаре ’Липине’ код Нашица у величини од 428 јутара и главног акционара Срем. Електране д. д. у Срем. Митровици, Хрват, ркт. вере, грађевински инжињер, писмен, неосуђиван **крив је...**”

Следи образложење у девет тачака, које ћемо због дужине (и не баш завидне писмености) пренети у скраћеном, препричаном облику:

1) Оптужени се по слому Југославије и оснивању НДХ „отворено ставио на страну окупатора и фашистичких власти”, сарађујући и тако што је „добровољно пристао да даје електричну енергију не само за војне установе и објекте окупатора, већ и за разна индустриска предузећа, помажући на тај начин ратни потенцијал окупатора”. Дакле, тако је помагао окупатору и издао свој народ;

2) Своју „приврженост и лојалност фашистичким властима” испољавао је носећи на реверу значку окупатора, променио је своје презиме тако што је писао Wesley, „дакле чисто на немачки начин”, у кућу је примао окупаторске официре на ручкове и вечере, чак их водио на своје имање код Бешенова;

3) У јуну 1941. године примио је од трговца Јозефа Флајшмана, као Јеврејина, „суму од 140.000 динара и нешто стране валуте”, уз договор да тај новац „прикрије и сачува”. Он је то „одмах пријавио” усташком шефу полиције Ферди Кнезу, који је истога дана ухапсио Флајшмана, а целу суму запленио. Тиме је оптужени „извршио кривично дело проказивања и помагања, односно саучесништва у хапшењу и пљачки народне имовине”;

4) Као главни директор и представник Сремске електране, Веслај је „злоупотребљавао радну снагу сиромашног радништва”, дајући му бедне наднице и плате. Запослени су, чак, морали да интервенишу и код усташке радничке коморе. „... У циљу заштите свога капитала (је) покушавао да прави разлику између радника Срба и осталих, што му није успело”. Поред злоупотребе радника, починио је и кривично дело „неправедног богаћења (шпекулације)”;

5) После слома Југославије, „а ради одржавања тесних веза са окупатором и увеличавања свога капитала разним недозвољеним пословима”, за техничког директора електране је поставио познатог зликовца гестаповца Јунга;

6) После хапшења Небојше Форешковића, августа 1942, као његов претпостављени у електрани „пропустио је да... користи своје везе са окупатором”, па је овај стрељан од усташког преког

суда. Касније је његовог оца Бошка Форешковића, прокуристу електране, наговарао да не иде из Митровице, „иако му је претила опасност”;

7) У септембру 1942. године примио је на чување сав намештај и ствари свога прокуристе Бошка Форешковића, уз једно заложно писмо од 50.000 куна, обећаваши да ће то „сачувати на било који начин”. Ипак, дозволио је да усташке власти попишу и однесу све ствари из стана и продају их по багателној цени. Са своје стране, „пријавио је усташама један прибор за јело у сребру”, а за себе „задржао порцулански сервис за 12 особа”, саучествујући тако у пљачкању народне имовине;

8) На свом имању у Бешенову такође је „безобзирно користио радну снагу сиромашног становништва дајући му бедну надницу”. И даље: „... после убиства његовог винцилира Перице Нешковића, који је погинуо као присталица Н. О. П. од стране немачке патроле, послао је на имање свога кочијаша Ђорђа Рибарића, па је овај исто након тога нестао са имања одведен од стране окупаторских војника вероватно после проказивања окривљенога”;

9) Као директор и главни акционар, окривљени је „себично и безобзирно руковао имовином електране, па је тако давао истој са своје стране зајмове уз лихварске камате од 18% и више”. А када је, током 1944. године, видео крах окупатора, продао је свој рудник „Ђириковац” код Пожаревца за багателних 500.000 динара. Та цена је била „фиктивна”, а он је „стварно добио противредност од 45 дкг злата у шипкама, отписао тобожње своје потраживање према електрани и као поверилац и то на своју руку без одобрења управе друштва, а задржао примљено злато”.

На основу свега наведеног, Војни суд је пресудио:

„Оваквим својим поступцима окривљени је као ратни злочинац и народни непријатељ починио низ тешких злочина на штету нашег народа, па га суд за сва та дела применом чл. 16. и 17. наведене Уредбе осуђује:

НА КАЗНУ СМРТИ СТРЕЉАЊЕМ, КОНФИСКАЦИЈУ ЦЕЛОКУПНЕ ИМОВИНЕ КАКО ПОКРЕТНЕ ТАКО И НЕПОКРЕТНЕ У КОРИСТ Н. О. Ф. – А И ТРАЈНИ ГУБИТАК ГРАЂАНСКЕ ЧАСТИ.”

Следи образложење потписано од стране председника Већа Војног суда Ивана Јововића, у коме се тврди да „окривљени признаје да је починио сва дела наведена у диспозитиву ове пресуде”. Како је наведено, инж. Људевит Веслај се бранио „да је с окупатором сарађивао зато што није могао друкчије поступити у вези са својим предузећем”. Што се „проказивања” Јозефа Флајшмана тиче, бранио се чињеницом да је „морао поштовати наређење окупаторских власти у погледу пријаве јеврејске имовине”.

Суд је, каже се даље, своју оптужницу доказао и саслушањем сведока – Бошка Форешковића, др Славка Кишнера и Радована Бојкића. Они су „посведочили у потпуности кривицу окривљенога у погледу потказивања и хапшења Јозефа Флајшмана”. Форешковић је поднео и посебну пријаву због штете, „коју је претрпео услед рада окривљенога и неиспуњења уговора, који су склопили”.

Из образложења пресуде

„...Према добијеним подацима о владању окривљенога од Град. Н. О. О. у Срем. Митровици и М. Н. О. О. у Бешенову окривљени је био потпуни и прави присталица фашистичког система и користио своје везе с окупатором за постизавање својих шпекулативних циљева и неправедног богаћења на штету сиромашног радништва. Из тих извештаја се види, да окривљени има кривице за убиство и нестанак двојице винцилира са његовог имања у Бешенову, који су били присталице Н. О. П.-а, па их је као такве он свакако и проказао.

Према наведеном и с обзиром на признање окривљенога, исказ наведених сведока и извештаја о владању окривљенога, суд

је дошао до уверења, да окривљени спада у ред оних ратних шпекуланата, издајника и профитера, који су изабљујући народну радну снагу и користећи своје везе са окупатором, дошли незаслужено до великих новчаних средстава. Окривљени је по уверењу суда својим немарним поступцима учинио, да су убијена два радника са његовог имања. Стога се он има сматрати ратним злочинцем и народним непријатељем сходно чл. 13. и 14. Уредбе о војним судовима...”

Кривица потврђена, казна преиначена

У даљем тексту образложења Војног суда у Сремској Митровици, који је 23. априла 1945. осудио инж. Људевита Веслаја на смрт стрељањем, одузимање целокупне имовине и трајни губитак грађанске части, више се говори о његовом „издајничком, злочиначком раду” и „слабости карактера”.

Поред осталог, на душу му се стављају убиства његова два радника са Мутаља, пошто их, како се тврдило, није спасао од непријатељске патроле. Због тога, он „три године није одлазио на своје имање у Бешеново”, наводно свестан сарадње са непријатељем и рада на штету интереса НОБ-а. Посебно се терети за „потказивање Јозефа Флајшмана”, кога је ухапсила усташка полиција и одузела му сву имовину.

На основу таквих претпоставки, заснованих и на „исказима сведока” (наведени су Бошко Форешковић, др Славко Киршнер и Радован Бојкић), суд даље образлаже:

„Баш у томе се огледа сва његова безобзирност и жеља, да се прикаже као лојални присталица крвавог окупатора и домаћих издајника. Окривљени је могао, али није ни покушао, да добијени новац врати Флајшману уколико га није хтео сачувати, већ га је одмах истога дана пријавио полицији. Његов рад у Сремској Електрани био је од највеће штете по друштво, јер је електрана имала стално велику пасиву, а он је био један од главних повери-

лаца, наравно уз лихварске камате. Своју похлепност и незајажљивост за новцем и капиталом показао је окривљени нарочито у томе, кад је присвојио добијено злато као куповину за продати рудник, а отписао тобоже своје потраживање према електрани као поверилац. Свакако окривљени је примио и већу количину злата за продати рудник, јер то злато није књижено, па према томе се и не може наћи трага оствареној количини и његовој вредности...”

На основу текста сачуване пресуде инж. Људевиту Веслају, као „ратном злочинцу и народном непријатељу”, не може се утврдити како се он, заправо, бранио на суђењу и да ли је уопште имао приватног или службеног браниоца. Тек, да се одлуче за најтежу казну, члановима Судског већа биле су, углавном, важне и довољне (про)оцене о његовом слабом карактеру, тежњи за увеличањем иметка, о ношењу окупаторске значке, промени слова на презимену, примању непријатељских официра у кућу и на имање, о коришћењу веза са непријатељем „за постизавање својих прљавих циљева ратнога шпекуланта”.

Приликом оцењивања степена кривичне одговорности окривљеног Војни суд је, као отежавајуће околности, навео „ниски морал, зао карактер, лош глас, који је стекао у народу својим поступцима према радништву, користољубље при оштећењу народне имовине (друштвене) и уопште потпуно пристајање уз окупатора”. Олакшавајућих околности није било.

Виши војни суд Југословенске армије разматрао је пресуду бр. 231/45. Војног суда Војне области Војводине за Срем у Сремској Митровици од 10. маја 1945. (тог дана је, ваљда, написана или достављена – прим. ДП) и ту пресуду „у погледу изреке о кривици ПОТВРДИО, а у погледу изреке о казни ПРЕИНАЧИО”. Актом од 13. јула исте године, саопштава се да је, применом Закона о врстама казни од 3. јула 1945, Људевиту Веслају смртна казна преиначена у „казну лишења слободе с принудним радом у трајању од 15 (петнаест) година, губитак политичких и појединих

грађанских права у трајању од 10 (десет) година и то: губитак активног и пасивног изборног права; права заузимања изборних функција у друштвеним организацијама и права заузимања неке државне или ма које јавне службе или звања, као и на конфискацију целокупне имовине”.

У допису, даље, стоји да је Виши војни суд изрекао овакву казну окривљеноме с обзиром „на природу и тежину учињених дела и степен његове кривичне одговорности, имајући при томе у виду да је отац троје деце...”, али и да је у међувремену, пре правоснажности пресуде, ступио на снагу нови закон.

А сâма кривица инж. Веслаја је, дакле, остала иста: „ратни злочинац и народни непријатељ”.

На издржавање казне, тада већ 61-годишњи осуђеник, нарушеног здравља, са последицама од прележане маларије у току Првог светског рата, упућен је у Казнено-поправни дом у Сремској Митровици. Без одузете имовине и средстава за живот, његова супруга Иванка и кћерке Инес, Божена и Власта биле су принуђене да, почетком 1946, заувек напусте Митровицу и преселе се у Загреб.

Једно пожутело парче хартије, исписано графитном оловком, сведочи о тешким затворским данима, суморном расположењу, терету неправедне пресуде и потајним надама Људевита Веслаја. У писамцету, кришом датом најмлађој кћерки Власти, која му је у затвор повремено доносила храну, осуђени Лујо Веслај говори о срећи када је угледао своју „милу Вацику”, о њеним укуским јелима, али и очекивању да ће доћи до „шире амнестије”. Нада се да ће разумни људи помоћи да се „цела ствар растумачи и објасни”, да се разоткрије „надувана оптужница”. Редови намењени породици исписани су 12. септембра 1945. године, дакле неколико месеци пре њеног коначног одласка из Сремске Митровице.

Како ћемо касније сазнати од проф. др Дарка Танасковића, његовог унука, инж. Људевит Лујо Веслај (чије изворно презиме, Wesley, иначе, у том облику је забележено и 1919, у митровачким

матичним књигама венчаних), умро је 27. јануара 1947. године. Према званичној информацији, каже, разболео се током издржавања затворске казне у Казнено-поправном дому и умро је од туберкулозе плућа. Породици није било дозвољено да присуствује сахрани и до данас је остало непознато место његовог вечног боравка.

Писмо кћерки Власији

„Драга моја мила Вацика!

Јучер када сам стојао на оном ћошку биртије и гледао преко на наш лијепо дом, и мислио да те мало видим, било ми је јако тешко, још ниједанпут ми није тако тешко било. Врло ми је мило било када сам чуо некога да трчи и када сам видио да је то моја мала и слатка и добра Вацика, расветлило ми се пред очима, али на жалост само за кратко време, јер смо се морали убрзо растати. Онда ми је било још теже, али шта можемо, када се не може променити садашње стање. Најгоре ми је што не знам зашто то све! Али дати ће Бог па ће ваљда се и то променити. Жао ми је што и вас четверо поред мене морате трпити и опет само ради покварених људи!...

Ја мислим, да би морала мама... отићи у Бгд и тамо на одговарајућем месту тражити разјашњење. Требало би ону Анку ангажовати, да се добије неки позитивни одговор и да се чује шта се треба урадити. Не знам хоће ли стриц Мирко моћи ићи, а то би ваљда било најбоље, али ако је слаб, онда ваљда неће. Мислим да би било добро отићи и у Н. Сад код вишег вој. суда, гдје је председник онај судија Давид, што је прије рата био у Митр. судија (партизанско име има Гавра), па и с њим целу ствар растумачити и објаснити шта је на ствари и колико сам крив по тој надуваној оптужници...

Твој тата.”

Сведочење најмлађе кћерке Власте

Осим доступне пресуде Војног суда број 231/45. са образложењем, касније преиначене казне, ауторских текстова везаних за одбрану града од поплаве и бележака у гимназијским документима, скоро да и нема других опипљивих трагова о грађевинском инжењеру Људевиту Луји Веслају. Као да је постојала нечија свесна намера да се избришу сви докази његовог присуства у Сремској Митровици. Сведоци из оних времена одавно су помрли, мало је и вршњака његове три кћерке, од којих су живе Божена Веслај, удата Хација (1922) и Власта Веслај, удата Миловановић (1923). Обе су далеко, једна у Америци, друга у Француској.

Отуда је више него драгоцено сведочење најмлађе кћерке инж. Веслаја, госпође Власте, које је крајем фебруара 2010. достављено електронском поштом. У њему се очева „мила Вацика” присећа родитеља и сестара, порекла своје породице, живота и школовања у Митровици, предратног и ратног времена, мучних дана окупације и коначног одласка из родног града. Свакако, најболније су успомене на неправедно осуђеног оца, заточеника Казнено-поправног дома, његове тешке затворске дане, болест и прерану смрт.

„Ресторатер и грађевински предузимач Ljudevit Wesley”, из Хрватске Костајнице, имао је три сина: најстарији Мирко био је жупник у Карловцу (Дубовац), Људевит звани Лујо хидроинжењер, док је најмлађи Петар преузео очеве послове.

Као државни стипендиста, Лујо је похађао гимназију и матурирао у Осијеку, а затим дипломирао на Техничком факултету у Грацу – хидро и електро смер. До избијања Првог светског рата био је хидроинжењер у Загребу и радио на регулацији реке Саве. Мобилисан у аустроугарску војску, додељен је инжењерији и тако успео да избегне ратне окршаје. Међутим, одмах по доласку његове јединице у Македонију разболео се од маларије. Породици је касније причао како је у тешком стању пребачен на један

медицински брод, укотвљен у пристаништу острва Крфа. Лекарска нега му је помогла, па се полако опорављао, да би био враћен у Хрватску где је наставио рад на регулацији Саве. Крај рата је дочекао као резервни капетан.

Када је створена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, сведочи Власта Веслај, њен отац је премештен у Сремску Митровицу, са задатком да регулише Саву и њене притоке, односно ради на одводњавању пољопривредног земљишта. Био је именован за директора хидротехничке службе, да би касније основао и Биђ-босутску водну задругу.

У Сремској Митровици је Људевит Лујо Веслај упознао Иванку пл. Кузмић, чији је отац био „председник суда у Митровици и члан Стола Седморице, врховног суда у Загребу”. Венчали су се 1919. године. Основали су породицу и имали три кћерке: Инес, Божену и Власту.

– Људевит Веслај се није задовољио само радом у водној заједници, него је проширио своје активности. Откупио је акције електричне централе која је снабдевала електричном енергијом велики део Срема. Купио је виноград у Фрушкој гори (Бешеново), који је током година проширивао, а поред винограда засадио је воћњак гајен савременом методом. Такође је основао савремено свињогојство. Приликом куповине винограда укњижба је била на име кћери Инес, Божене и Власте. Када је извршена конфискација (пресудом из 1945. – прим. ДП) те површине нису смеле бити одузете, но власти се нису обазирале на правно стање него су све одузеле – каже Власта Веслај.

Најмлађа Веслајева кћи се сећа да је породица лета проводила у винограду, често се ишло и на Саву, на купање, сви осим Људевита, „који је само радио и никада није узимао одмор”. Био је „врло радин и озбиљан”. Тек једном годишње је одлазио на лечење у Врњачку Бању, пошто је имао проблема са жучи после прележане маларије. И то би му био сав одмор. Али, зато је веома

бринуо о добробити породице, нарочито кћерки. Омогућио им је да путују у Француску, Италију, Грчку, Швајцарску, Египат и по целој ондашњој Југославији, да уче стране језике, музички се образују... Тада није било особних аутомобила, присећа се госпођа Власта, само два у граду: Веслај је имао „бјуик”, а други је возио Борота, власник фабрике намештаја.

Неколико година пре рата, Људевит Веслај је од грофа Пејачевића купио велико пољопривредно имање „Липине” крај Нашица, у Славонији. И на њему је модернизовао производњу набавком пољопривредних машина, изградњом силоса, гајењем расне стоке. За потребе електричне централе купио је рудник угља код Пожаревца.

А када је и Југославија била увучена у Други светски рат, инж. Веслај је морао да пошаље кћерке на студије у Загреб, јер „у Београду нису могле наставити”. Изнајмили су стан, у којем је са њима повремено боравила и мајка Иванка, већином су остале са кућном помоћницом. У почетку су, преко лета и за празнике, долазиле кући у Митровицу, а касније је путовање постало ризично због минираних пруге. Једино је она, Власта, и поред опасности долазила да види родитеље.

– Већ на почетку рата југословенска војска је узела за своје потребе (Веслајев) ауто и од њега направила железничку дресину. Војска је, такође, ставила под своју контролу електричну централу. То није трајало дуго, Југославија је капитулирала, но тада су дошле војске НДХ и Немачке и преузеле положаје претходне војске.

Веслај је већ пре почетка рата препустио вођење водне заједнице другима, тако да је био само директор електричне централе, то је и остао, али ограничених могућности. Сматран је противником НДХ, што је и био, увек је био велики Југословен, а што му после партизани нису признали – преносимо сведочење Власте Веслај, из фебруара 2010. године.

„Знање вам нико не може одузети”

– Људевит и Иванка Веслај су врло озбиљно одгајали кћерке. Оне су биле одличне ученице, како у основној школи тако и у гимназији. Поред рада у школи, код куће су имале часове клавира, а училе су стране језике јер су имале гувернанте, тј. учитељице страних језика. Прво су биле три учитељице француског и то по годину дана. После су имале учитељице немачког, опет три године и на крају енглеског језика... Свакако, кћерке су се спремале за универзитетске студије: Инес медицину, Божена фармацију, а Власта пољопривредне науке. Родитељи су имали своју паролу, коју су деци понављали: материјална добра имате данас али сутра можда не, али оно што имате у глави, знање, нико вам не може узети.

Као свој допринос образовању, гимназију у Митровици (Људевит) је опскрбио техничким апаратима за кабинет физике. Нажалост, тадашњи професори нису били образовани за манипулацију тим апаратима – сећа се Власта Веслај, удата Миловановић.

Затворски дани, болест и смрт

У подужој поруци из фебруара 2010. године, упућеној електронском поштом за потребе овог фељтона, 87-годишња кћи инж. Људевита Веслаја, госпођа Власта Веслај (удата Миловановић) присећа се, даље, почетка рата, тешких дана окупације и одвајања од родитеља. Факултетски образована и са богатим радним искуством широм света, дуго већ живећи у Француској, најмлађа од три сестре Веслај без двоумљења истиче да је у Митровици њен отац „сматран противником НДХ... и великим Југословеном”.

– Партизани су убрзо након капитулације Краљевине Југославије – сведочи Власта Веслај – формирали своје стожере на целој Фрушкој гори, па тако и у винограду Мутаљ. Обитељ Wesley није више могла ићи на своје добро, али Људевит је био у контакту са управитељем и дао му одобрење да све што требају парти-

зани да им да. Поред тога, слао им је новац као помоћ покрету. То се исто одвијало и на имању „Липине” у Славонији (крај Нашица). И тамо су партизански одреди имали слободне руке. У Митровици је Људевит помагао и штитио своје раднике, као и остале грађане, нарочито Србе и Јевреје, што му, када је требало, нико није признао. Сви су ћутали!

Током читавог рата, нарочито последњих година, кћерке Веслај су биле одвојене од родитеља. Годину дана, чак, нису имале никаквих вести о оцу Људевиту и мајци Иванки. Јер, путеви су били разорени, пруге миниране и из Загреба је било скоро немогуће доћи кући, у родни град. А када је рат окончан и пруга колико-толико оспособљена, Власта се препуним возом, 1945, упутила у Митровицу, путујући „два дана и то заобилазним путем преко Славоније”.

Када је стигла у родитељску кућу, затекла је мајку саму:

– Отац је био у затвору као највећи злочинац, сарадник окупатора, експлоататор радника и непријатељ државе... Суђење је већ било обављено, свакако тајно, војни суд је судио и осудио Људевита на смрт, па затим на 15 година строгог затвора. Упркос петицији потписаној од многих Митровчана, могло их је бити хиљаду, којом траже да се Wesley ослободи и предлажу да сведоче у његову корист, а што није узето у обзир, пресуда је остала на снази и осуђеник је смештен у казниону у Ср. Митровици. Породица је имала право једном месечно видети осуђеника и дати му пакет са храном, одећом, лековима и другим потрепштинама...

Власта Веслај тврди да је контактирала суд у Митровици и водеће људе у Новом Саду, да је ишла у Љубљану и Загреб, где је била примљена од важних личности. И постигла је да се очева затворска казна смањи на 12 година.

Уз дугогодишњу казну затвора, међутим, следовала је и конфискација целокупне Веслајеве имовине. Тада 22-годишња Власта била је уз мајку Иванку када су дошли по ствари. Сећа се да

су плениоци све однели, осим ствари у кухињи: сто са пет столица и пет кревета, јер је породица била петочлана. За њу је најбољније, каже, било одношење књига из веома богате библиотеке. Поред осталих, ту су биле књиге на латинском, немачком и старохрватском судије Кузмића, њеног другог деде, затим Веслајеве стручне књиге са студија, много савремене литературе. Касније је сазнала да су све те вредне књиге бачене у неки магацин, где су их пацови и мишеви уништили.

Исто тако, Власта Веслај није заборавила да су „комунисти великодушно оставили Иванки клавир и шиваћу машину”. Вероватно су закључили да ти предмети свакако припадају супрузи, а не осуђенику. И мада је виноград на Мутаљу био уписан на Инес, Божену и Власту и он је конфискован, јер су, наводно, оне „биле малолетне” да би то могле поседовати?!

Веома драгоцено, а свакако и најбољније сећање односи се на затворске дане, болест и смрт оца Људевита:

– Као инжењер, био је одређен да води и надзире поправку зграде казнионе и уређење водовода, инсталација грејања и електричне расвете. Све је то за време рата претрпело оштећења. Тако је у јесен 1946, боравећи на киши, по хладном времену, а без грејања у просторијама, добио упалу плућа и био превезен у митровачку болницу у скоро бесвесном стању, са врло високом температуром. Захваљујући познатима, нарочито шефу болнице који је био дугогодишњи пријатељ, супруга Иванка је могла да га посећује, борави уз њега, доноси му храну... Такође, саосећајан је био и млади партизан, који је стражарио испред врата... Тада није било антибиотика, нити неких ефикасних лекова, нарочито не за кажњенике као што је био Људевит. Његово стање се све више погоршавало, није било наде да ће преболети упалу плућа.

Супруга Иванка је јавила кћеркама, у Загребу, да је отац у веома лошем стању. Власта је одмах дошла, видела га у бунилу, говорио је неразумљиво, а тако се и понашао. После десетак дана боравка у Митровици, она је морала да се врати на факултет због

преддипломског испита, а убрзо су сестре Веслај добиле вест о очевој смрти.

– Мајка је јавила да је отац умро и да је покопан тек када је све било готово. Она ће пренети ствари које су остале после конфискације и доћи у Загреб. То је и учинила, потпомогнута од пријатеља али и оних од којих се најмање надала. Како по тадашњим прописима породице нису имале право да сахране преминуле кажњенике, то ни Иванка није имала право да буде присутна, нити зна када и где ће њен супруг бити покопан. Међутим, опет захваљујући познатима и добрим душама, сазнала је за дан, сат и место покопа, те је могла бити присутна, али на даљини, сакривена, да не би довела у лош положај оне који су јој помогли. Људевит Веслај је бачен у ископану рупу изван католичког гробља. После одласка службеника и кажњеника, који су имали задатак да га покопају, обављен је верски део и постављен крст.

Потомци Људевита Веслаја данас не знају где је његово гробно место и шта се после дешавало. Иванка Веслај рођ. Кузмић је умрла 1973. године.

У њочейку био оптимиста

– У митровачкој казниони су већином били осуђеници, као Wesley, због конфискације имовине, велики непријатељи народа и државе, из Београда и других крајева. Како је наша кућа била надомак казнионе, то су породице осуђеника, већином супруге, када су долазиле у посету, најпре свраћале код Иванке. Ту би средиле пакете, одмориле се и онда ишле на виђење, по повратку би ту одахнуле, а и исплакале се пре повратка кући. Скоро сваког месеца сам из Загреба долазила мајци и с њом ишла у посету оцу. Сваки пут сам запажала све већу очеву клонулост. У почетку је био оптимиста и надао се брзом изласку, сматрајући да је пресуда, као и код других сличних случајева, била привремена и да ће бити поништена. Међутим, његов оптимизам је претрпео тешке

ударце и он је постао депресиван, мада је то покушавао да сакрије пред супругом – заувек је остало у сећању Власте Веслај.

Успешне каријере сестара Веслај

Угледни митровачки хидроинжењер Људевит Лујо Веслај (Wesley) и његова супруга Иванка, венчани 1919. у Сремској Митровици, имали су три кћерке: Инес (1920–1999), Божену (1922–2013) и Власту (1923). Све три су, у родном граду, са одличним успехом похађале основну школу и Митровачку гимназију (матурирале 1939, 1940, односно 1941), а потом у Загребу стекле високо академско образовање.

Инес Веслај Танасковић је дипломирала, а касније и докторирала на Медицинском факултету, Божена је завршила Фармацеутски, а Власти Пољопривредно-шумарски факултет. Божена Веслај (удата Хаџија, 1960) је једно време радила у „Пливи”, била асистент на факултету, а потом отишла у Америку где је имала успешну универзитетску каријеру, као професор фармације. Најмлађа Власти (удата Миловановић, 1954) је најпре била агроном у „Хидропројекту” Министарства пољопривреде НРХ, а затим у оквиру техничке помоћи упућена на рад у Гану и Мароко, да би постала експерт Светске организације за храну (ФАО). Од пензионисања живи у Француској.

Најуспешнију научну и радну каријеру, ипак, остварила је најстарија кћи Људевита Веслаја, Инес, проф. др медицинских наука и пуковник санитетске службе. По завршеним студијама медицине, 1944, све до ослобођења, као лекар је волонтирала на Интерној клиници у Загребу, да би маја наредне године била мобилисана у Југословенску армију. Радила је у Медицинском санитетском батаљону 40. дивизије и војним болницама у Сиску, Бјеловару и Вараждину, потом у Загребу и Београду. После специјализације из физиологије, усавршавала се у Паризу, где је школске 1952–53. била асистент-гост на Физиолошком институту тамо-

шњег универзитета. Истовремено, учествовала је у радној групи Биохемијске лабораторије Пастеровог института.

По повратку у земљу, од 1953. до 1956. године, Инес Веслај је радила у Институту за медицинска истраживања ЈАЗУ у Загребу, настављајући активност у области адаптације организма на неповољне услове, посебно на хипоксију и хипотермију. Пошто је одбранила докторску тезу *Утицај кобалта на отпорност организма према хипоксији и хипотермији* (1956), следећих шест година је била запослена у Авиобиолошком одељењу Ваздухопловно-медицинског института (ВМИ) у Земуну. После израде хабилитационог испита на ВМИ, изабрана је у звање доцента Медицинског факултета у Загребу (1960). Од 1962. до пензионисања, 1980, радила је у новооснованом Институту за војномедицинску документацију, касније у саставу ВМА.

У опроштају од своје колегинице и великог стручњака, у пролеће 1999. године, начелник тадашњег Института за научне информације ВМА, пуковник прим. др Душан Милић, истиче да је Инес Веслај Танасковић утемељила документацијско-информативну делатност и развила је до највишег нивоа. Као стипендиста Светске здравствене организације, она је обилазила европске документационе центре, похађала курсеве и учествовала у раду експертских група. Својим радом и знањем допринела је изградњи Светског система научних информација (пројекат UNISIST). Бирана је у многе форуме UNISIST-а и Унеска, а 1977. за члана и потом потпредседника Савета Универзитета Уједињених нација у Токију.

Њена делатност се овим није завршавала, јер је Инес Веслај подједнако давала допринос и развоју информатике у грађанству, бавила се непосредним педагошким радом, организовала семинаре и курсеве, била редовни професор ВМА у Београду. Објавила је више од сто стручних и научних радова. Зато њој „припада и заслуга пионира, и признање као најактивнијем и најкреативнијем стручњаку из области медицинске информатике у читавој Југославији” (прим. др Душан Милић).

Када је др Инес Веслај Танасковић после дуже болести умрла (у Трсту, 18. марта 1999), искрене речи опроштаја и похвале, поред осталих, исписале су и њене колеге из Интернационалног центра за теоријску физику у Трсту, који је основао нобеловац Абдус Салам. У том центру данас ради њена кћерка Станка (Београд, 1957).

Иначе, све три кћерке драконски осуђеног инж. Људевита Веслаја, као и његова супруга Иванка, тешко су подносиле терет Лујине казне, заточеништва и преране смрти. Било је то време када се морало ћутати и трпети, бол скривати дубоко у себи, па и прилагођавати се наметнутим, често апсурдним захтевима послератног режима. На својој кожи и у души, неправду је, можда, највише осетила управо најстарија кћи митровачког „ратног злочинца и народног непријатеља”, Инес Веслај.

Из садашњег угла посматрано, а како ли је тек изгледало одмах по окончању рата, нестварно делују одговори из попуњеног анкетног листа младе дипломиране лекарке, која је у редове Комунистичке партије Југославије (због посла, свакако обавезне) примљена 1951. године. У рубрику „социјално порекло”, Инес је морала да упише: „крупно буржујско (отац индустријалац и велепосједник)”, да му је имање 1945. конфисковано „због привредне сарадње с окупатором” и сл. И да она, сама, није припадала другим политичким организацијама, да није била члан СКОЈ-а, да није сарађивала у партијској штампи и учествовала на конференцијама, али да је читала *Основе лењинизма* и *Историју СКП (б)*, књиге Тита, Кардеља, Ђиласа, Моше Пијаде... Узгред, Инес пише како зна потпуно енглески, француски и немачки, а чита италијански и руски језик?!

Живој у Зајребу

„Од 1. VI 1941. г. до завршетка студија, 30. IX 1944. г. стално сам живјела у Загребу. Становала сам са својим сестрама и мало сам се дружила са студентима... За време студија била сам по-

литички потпуно незаинтересирана, моја пажња била је посвећена искључиво студијама. У политичком животу на Универзитету нисам уопће учествовала, нисам била учлањена у студентској усташкој организацији, као ни моје сестре. Нитко од моје ближе родбине, нити ја сама, нисмо били прогањани за време окупације, тако да у том погледу нисам имала прилике да осјетим сву тежину окупације и да размишљам о значењу догађаја који су се збивали око мене. Материјално сам била обезбеђена, јер су ме родитељи од куће издржавали...

У прољеће 1945. г. мој отац је затворен и осуђен на конфискацију имовине и лишење слободе у трајању од 20 година због привредне сурадње с окупатором. На издржавању казне у Казнено-поправном дому у Срем. Митровици умро је 27. I 1947. г. од туберкулозе плућа. Почетком 1946. г. моја је мајка напустила Срем. Митровицу и дошла к мени у Загреб..." (Из биографије Инес Веслај, написане 2. августа 1949)

Захтев за судску рехабилитацију

Поступак за судску рехабилитацију Људевита Веслаја (1884–1947), грађевинског инжењера и велепоседника из Сремске Митровице, покренуо је његов унук, проф. др Дарко Танасковић. Захтев је, посредством адвоката (однедавно надлежном), овдашњем Вишем суду предат 6. марта 2009. године.

У захтеву су, најпре, наведени основни биографски, породични, имовински и радни подаци инж. Веслаја, за кога се каже да је „као изузетно способан, вредан и предузимљив човек, током година стекао велики иметак и био један од најкрупнијих поседника у Срему”. У Сремској Митровици се оженио Иванком Кузмић, из угледне правничке породице, са којом је имао три кћерке – Инес, Божену и Власту. Био је главни акционар Сремске електране д. д., власник једног рудника угља и великих имања у Срему и Славонији. Никада се није бавио политичким радом, био је ју-

гословенски оријентисан и добротвор образовних и културних организација у свом крају.

Непосредно по ослобођењу земље, пише даље у захтеву, Људевит Веслај је ухапшен и „на основу исконструисане и делом апсурдне оптужнице”, као народни непријатељ, пресудом Вишег војног суда, 1945, осуђен на петнаест година затвора са принудним радом, губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од десет година, као и конфискацију целокупне имовине. Казну је издржавао у Казнено-поправном дому у Сремској Митровици, где је 27. јануара 1947. умро од туберкулозе плућа. Његова породица, која је претходно заувек напустила Митровицу, оставши без средстава за живот, никада није сазнала где је инж. Веслај сахрањен.

„Сваки спомен на ову угледну породицу у граду је избрисан, као да никад није ни постојала”, навео је др Дарко Танасковић, а затим у захтеву нагласио:

– Из текста и образложења пресуде јасно је да је, као и у многим другим сличним случајевима, главни циљ оптужбе, суђења и осуђивања Људевита Веслаја било стварање правне основе за конфисковање његовог замашног иметка... У образложењу пресуде се наводи да је Људевит Веслај признао кривицу по свим наводима оптужбе, а он је, заправо, потврдио факте, односно чињенично стање до кога је у ратним условима дошло без његовог умишљајног удела. Из више разговора које сам пре неколико деценија водио са старијим житељима Сремске Митровице, као и члановима своје породице..., окупатор никога, па ни Људевита Веслаја, није питао за одобрење да се за своје потребе, свакако и оне војне, служи потенцијалима Електричне централе и другим средствима...

У случају чувања новца и „пријављивања” митровачког трговца Флајшмана усташама, сматра Танасковић, као Хрват и угледан грађанин, инж. Веслај је свакако помагао својим пријатељима, Јеврејима и Србима. Штитио их је колико је могао, а не

одавао непријатељу. После толико година, нажалост, тешко је доказивати случајеве попут Флајшмановог. У образложењу пресуде се, такође, наводи да је Људевит Веслај „понемчио” своје презиме у Wesley, иако се он одувек тако потписивао. Тако се, уосталом, до краја живота потписивала и његова кћерка Инес (мајка Дарка Танасковића – прим. ДП), од 1951. године члан КПЈ.

Подсетивши да је пре 65 година инж. Веслају одузета целокупна имовина, а његова супруга и три кћерке остављене без средстава за живот, подносилац захтева за рехабилитацију сматра да је дошао тренутак за укидање неправедне пресуде. Јер, она је била изречена у послератном замаху „револуционарне правде”, чије време је неумитно прошло. Зато је треба укинути, заједно са свим њеним последицама, а Људевита Веслаја третирати као „поштеног и часног грађанина”, какав је одувек и био.

Током новинарског истраживања личне и породичне драме Људевита Веслаја, уверили смо се да у речима његовог унука др Дарка Танасковића има пуно истине у погледу поменутог „брисања сваког спомена” у Сремској Митровици. Живих сведока скоро да и нема, а писаних трагова тек узгред, понегде и у назнакама.

Само у једној књизи, монографији *Сремска Митровица* (1969), коаутор Душан Лазић га, успут и без аргумената, помиње у негативном светлу. Уз опаску да је „немачка национална мањина, сем малог броја радника, била сва фашистички оријентисана...” и да је „представљала прави шпијунски центар и пету колону”, Лазић је међу „главне личности” сврстао и инж. Веслаја?! А познато је да инж. Људевит Веслај није био Немац, нити се бавио политиком!

Име инж. Људевита Веслаја, директора Водне задруге, најчешће срећемо у годишњим (штампаним) извештајима Државне реалне гимназије краља Петра I великог ослободиоца у Сремској Митровици. Од школске 1929–30. до 1939–40. године, дакле читаву деценију и од самог оснивања (1928), био је „члан утемељач” и добротвор Фонда за помагање сиромашних ученика и ученица. А када је, 20. септембра 1931. године, у Митровачкој гимназији

основана Заједница дома и школе, Веслај је од првог дана до почетка рата председник управног одбора тог удружења. („Главни циљ Заједнице је стварање пријатељских веза и узајамног поверења између наставника и родитеља, да би се што боље усавршило васпитање деце. Осим тога Заједница и материјално помаже школу ради набавке књига и учила, побољшања хигијенских прилика у школи, извођење школских екскурзија и др.”)

У гимназијским извештајима понекад се цитирају речи председника Људевита Веслаја изговорене на родитељским састанцима и седницама Заједнице дома и школе. Тако је, децембра 1934, пред божићни распуст, г. Веслај истакао да „школа може постићи успехе на васпитању и образовању ученика само тако, ако буде заједничке сарадње између дома и школе”. Такође, позвао је родитеље да будно пазе на рад своје деце и да имају пуно поверење према школи. За три године постојања, каже, већ се показао „благодотворни утицај” рада Заједнице дома и школе.

Забележено је, поред осталог, како је 24. јуна 1931. године, у присуству министровог изасланика г. Недељка Дивца, одржана свечаност „поводом пријема динамо машине, коју је поклатио школи г. Веслај, инжињер”. Овај угледни Митровчанин био је, 1933, кум школске славе – Св. Саве, а после црквеног обреда „одржао је леп патриотски говор гостима”. Две године касније поменут је као дародавац књига најбољим ученицима. У *Споменици хрватских културних, просветних и ђевачких друштва у Сријем. Митровици до 1936. год.* пише да је Љ. Веслај био потпомажући члан Хрватског певачког друштва „Хрватска омладина”...

Нека остане записано и сећање предратне митровачке гимназијалке Вере Десиминовић, која је 1938. године положила малу матуру. Она се добро сећа сестара Веслај, одличних и талентованих ученица Митровачке гимназије, које су, иако из богате породице, увек биле скромне, пријатне, лепо васпитане и учтиве. А њиховог оца Људевита, директора Водне задруге, запамтила је као угледног, поштеног и племенитог, веома радног човека.

Незаслужена љага на часном имену

Захтев за рехабилитацију Људевита Веслаја, осуђеног пре 65 година, поднео је његов унук, др Дарко Танасковић (Загреб, 1948), наш угледни оријенталиста и дипломата, универзитетски професор. Реч је о сину најстарије кћерке митровачког инжењера, др Инес Веслај-Танасковић (1920–1999) и генерала ЈНА Рајка Танасковића (1917–1984), ратног команданта, теоретичара партизанског ратовања и првог доктора војних наука у послератној Југославији.

Све до 1956. године, када се породица преселила у Београд, Дарко је са баком Иванком живео у Загребу. Бака, мајка и тетке, Божена и Власта, не желећи да оптерећују дечака, мало су му причале о дединој горкој судбини и сопственој прошлости. Тек касније, посредно, сазнао је о неправди која је учињена деди Луји и читавој митровачкој породици Веслај.

Шта Вас је руководило да поднесете захтев за рехабилитацију Вашеј деди и зашто баш сада, шест и по деценија после његове осуде?

– Одавно сам размишљао о најбољем начину да се исправи трагична неправда учињена мом деди Људевиту, спере незаслужена љага с часног имена и бар закаснило, донекле рехабилитује његова успомена која би, да је све ишло по људској и божанској правди, требало да буде светла и са захвалношћу поштована. Одлучио сам да захтев за рехабилитацију поднесем тек сада, јер се за то стекло, односно надам се да се стекло, више услова. Пре свега, до текста пресуде деди успео сам да дођем тек недавно, захваљујући разумевању одговорних и поштених, али и прилично застрашених архивских радника којима дугујем искрену захвалност, али им имена засад нећу помињати.

Неке идеолошке инерције, назовимо их тако, трају много дуже од трајања, па и владавине њима оправдаваних и на њима заснова-

них политика. А можда и није реч само о инерцији, већ и о неким неидеолошким континуитетима спреге моћи и новца, за које не постоје ни идеолошке ни правне, а ни моралне препреке. Запазио сам да се последњих година одлучније и конкретније кренуло у процес рехабилитовања невиних жртава разних тоталитарних и револуционарних правди, које су сукцесивно харале југословенским просторима, па сам поверовао да је дошао тренутак да се и мом деди званично врати пуно људско и грађанско достојанство.

Ваша бака, мајка и њејке су сигурно њејко њодносиле њерејџједне њако сурове њресуде. Зашићо су морале да оду из Митровице и како су се издржавале у Зајребу, њошићо су остале без имовине?

– За моју породицу су сурова пресуда деди Људевиту и његова смрт у митровачкој казниони биле страховит ударац од којег се животно задуго, а емоционално никада није могла опоравити. Бака, мама и тетке су биле принуђене да, готово сасвим без средстава, избегну у Загреб. Кажем, избегну, а не преселе се, јер су оне, заправо, побегле из града за који је био везан читав њихов до тада срећан живот, а за који оне више нису постојале. Желеле су све да избришу, да хируршким менталним резом заувек ампутирају сећање на ту минулу срећу, како би је нетакнуту сачувале у пределима неког претходног постојања. Митровица је постала табу тема. Зато ни ја, задуго, ништа одређеније нисам знао о породичној историји пре 1948, године кад сам рођен. Бака, мама и тетке нису хтеле да ми трују детињство причама о непримереној друштвеној и породичној атмосфери у којој сам безбрижно одрастао. Захвалан сам им на томе, али, с друге стране, и помало тужан, јер сам тек много касније, парцијално и посредно спознао неправду која је деди, а и целој породици била учињена.

У Загребу смо живели скромно. Мама је радила у војној болници, тетке су завршавале студије, бака, наравно, није имала пензију... Никада ми се из сећања неће избрисати слика одлазака с

баком на бувљу пијацу, по летњој припеци. Бака је, са црним шеширом и белим чипканим рукавицама предратне даме, са сузама у очима, улицом вукла мала колица с неким чудом преосталим дединим ципелама, камашнама, сакоима и футролама за наочаре, да их у бесцење прода, како би мени могла купити воће или чоколаду, што је тада представљало прави луксуз. Та слика ме годинама прогонила, како сам одрастао и сазревао, све више. Била ми је пред очима и док сам писао захтев за рехабилитацију несрећног власника тих ципела, камашни, сакоа, футрола...

Шта Вам је мајка причала о деди, колико је породица била у контакту са њим после одласка у мишировачки Казнено-пољски дом? Каква су била сазнања вашеј оца, високој официра Југословенске армије, о свему томе?

– Већ сам Вам рекао да ми о деди и о његовој судбини у породици нико није ништа одређеније казивао. Понешто сам могао наслутити из одломака разговора које бих случајно чуо, из повремених бакиних уздаха и двосмислених коментара „најбоље од свих стварности”, у којој смо живели. С обзиром на све друштвене координате, хронолошке паралелизме и датумске следове појединачних животних токова чланова моје будуће породице, верујем да мом оцу дедина судбина није могла била непозната. Кад на (бившем) југословенском простору дође до тектонских политичких поремећаја, какве смо имали и деведесетих година прошлог века, онда се ломови и пукотине не отварају само међу народима, државама и носиоцима сукобљених политичких пројеката, већ иду и кроз породице и људе. У томе су најтрагичнији. Револуција је прошла и кроз моју породицу. Могу само замислити на каквим су страшним испитима тада били моји покојни мајка и отац. О томе немам право да судим. Обома им дугујем велику љубав и захвалност на томе што за собом, иако истакнуте лично-

сти, нису оставили трагове којих би се могао стидети. Верујем да би се они највише радовали дединој рехабилитацији.

Да ли сīе усїели да ѝронађетїе неке живе сведоке из оної времена, или је захїев за рехабилитацију заснован само на докуменїима и ѝресуди, у којој заистїа има аїсурдних и ѝравно неодрживих формулација?

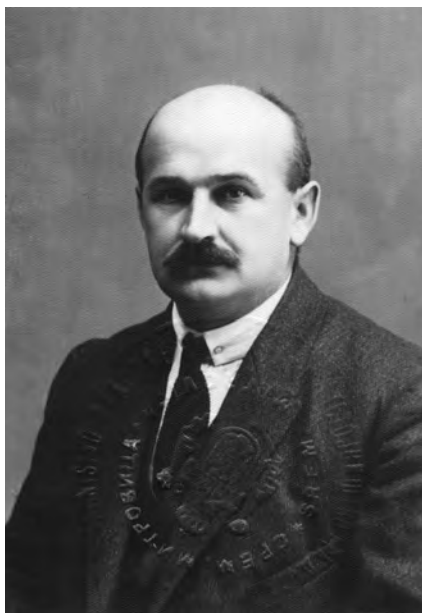
– Нажалост, прошло је исувише много времена. Оних који су познавали деду Људевита више нема међу живима. Пре неколико година, после једног предавања које сам држао у Новом Саду, пришла ми је стара госпођа и представила се као Ксенија Рашовић, школска другарица моје маме из Митровачке гимназије, иначе угледни преводацац. Рашовићи, позната адвокатска породица, били су најближи пријатељи мојих у Митровици. Госпођа Рашовић ми је у граду своје и мамине младости показала где су Веслајеви становали, затим све дедине поседе, од зграде бивше Електричне централе до винограда и воћњака на Мутаљу... Много ми је, лепо и топло, говорила о дедином лику и држању у свим митровачким временима и невременима. Била је спремна да о свему напише и званичну сведочанствену изјаву, али ју је смрт претекла. Живих сведока, дакле, нема, али сам убеђен да су за објективног просуђивача најубедљивији доказ неоснованости монтиране тужбе управо апсурдне и правно неодрживе формулације које помињете у питању.

Конечно, шїа очекујетїе од ѝокренуїтої ѝосїуїка? И може ли он ѝомоћи да се не само Ваш деда рехабилитиује као човек, већ и ѝронађе и обележи месїто њеїової вечної боравишїа?

– Очекујем брзу и пуну рехабилитацију Људевита Веслаја. Надам се да је време произвољног и идеологизованог дељења

правде заувек прошло. Јер, то није правда, већ неправда, а кажу нам да коначно живимо у правној држави. Био бих, наравно, срећан да се утврди и место на коме је деда сахрањен, како бисмо могли походити његов гроб и ћутећи му поручити да је учињено оно што се данас једино могло и морало, како би он, као праведник, мирно почивао и како би му био обновљен живот у сећању града за који је много учинио, а из којег је током деценија био насилно избрисан.

ИЛУСТРАЦИЈЕ I

Инж. Људевит Веслај
(1937)

Људевит Веслај као студент
(Грац, 1907)

Одбор Заједнице дома и школе (Веслај у средини)

Иванка пл. Кузмић
(1918)

Људевит и Инес Веслај
(Врњачка Бања, 1940)

Магија и Олга Кузмић са породицом

Људевит и Иванка Веслај са кћеркама

Веслаји и Кузмићи са децом

Кућа породице Веслај

Иванка Веслај са оцем и кћеркама

Људевит Веслај (1925)

Страница у пасошу (1937)

Студентска легитимација Људевита Веслаја (1907)

Сестре Веслај са гувернантом

Одбор занатско-индустријске и пољопривредне изложбе (1925)

Власта Веслај (1943)

Инес Веслај (1951)

Инес Веслај (1939)

Матуранти Митровачке гимназије (1938/39)

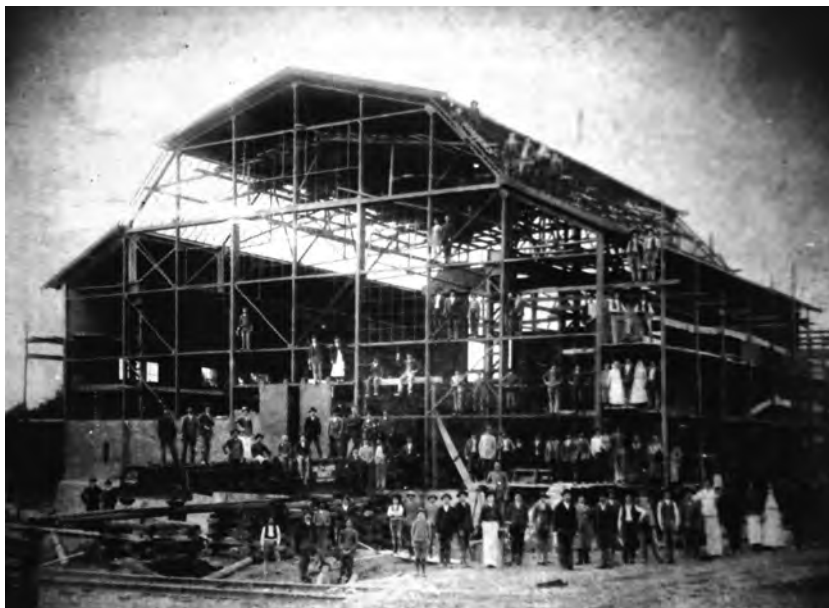
Божена Веслај (1946)

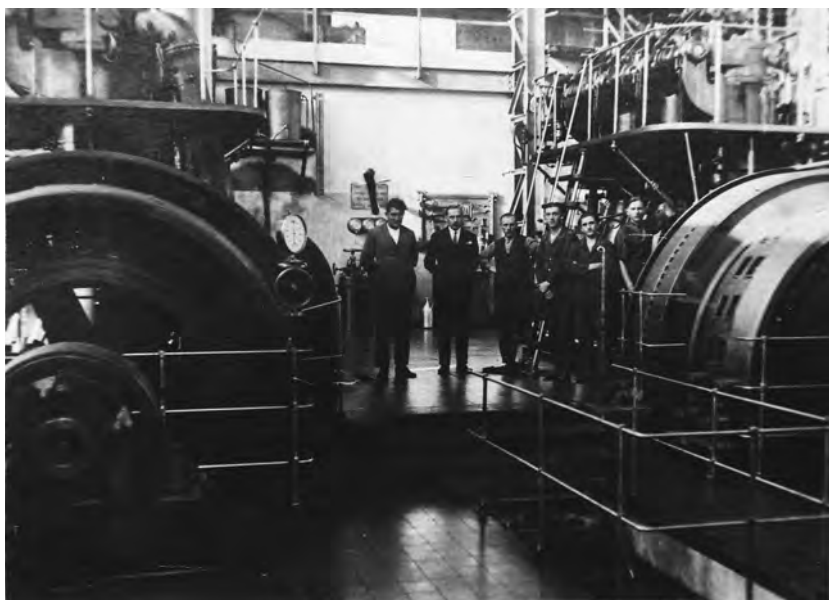
Власти Веслај (1946)

Кјерке Веслај са возачем

Изградња електричне централе у Сремској Митровици (1912)

Митровачка електрична централа (тридесетих година)

Поплава у Светлој улици (1932)

Поплава у Ниској улици (1932)

Панорама Сремске Митровице
(разгледница Божидара Миловановића)

Митровачка гимназија (1930)

Краљевска земаљска казниона (између два рата)

Митровачка казниона (између два рата)

ЕПИЛОГ

Коначно, решење о рехабилитацији

Пре нејуних осам деценија Војни суд у Сремској Миштровици осудио је инж. Људевита Веслаја (1884–1947), овдашњеї велепоседника, најјуре на смртї сїрељањем, одузимање целокуїне имовине и їубиїак їрађанске часїи, да би їоїом їрви део казне био замењен їейнаесїоїодишњим заївором с їринудним радом. Кривица је остїала истїа: „раїни злочинац и народни неїријатїељ”. Конфискована му је сва имовина и тїако без средсїава за живоїї остїављене суїруїа и їири кћерке. После неїуне две їодине, један од најбоїаїиїих и најїуледниїих Миштровчана међураїної їериода умире у казниони, а да їородица никада није сазнала їде је сахрањен. Марїа 2009. їодине їоїомици инж. Веслаја су уїуїили захїев суду за њеїову рехабилїаацију. „Сремске новине” су у деветї насїавака фељїїона „Људевитї Веслај: једна лична и їородична драма” (аїрил–јун 2010) їокушале да доїринесу расвеїљавању їоменуїиїх їраїичних доїађаја.

Коначно, решењем од 30. децембра 2010. їодине, Виши суд у Сремској Миштровици је усвоїо захїев Дарка Танасковића, унука Људевитїа Веслаја, да се њеїов деда рехабилїује и тїако сїере незаслужена љаїа са једної часної имена.

Потомци сремскомитровачког инж. Људевита Веслаја (1884–1947) коначно су добили моралну сатисфакцију. Угледни хидроинжењер, директор Водне задруге, богати индустријалац и велепоседник, градски добротвор, њихов Лујо, како су га у породици звали, није био „ратни злочинац и народни непријатељ”. После одржане јавне расправе, трочлано веће Вишег суда у Сремској

Митровици, којим је председавала судија Снежана Глушчевић Симовљевић, утврдило је да су пресуда Војног суда Војне области Војводине у Сремској Митровици, каснија одлука Вишег војног суда Југословенске армије и правне последице тих аката из 1945. године – „**ништавне** од тренутка доношења”.

„Рехабилитовано лице се сматра неосуђиваним”, стоји у решењу донесеном 30. децембра 2010. године.

Дакле, након непуних 66 година од доношења прве пресуде Војног суда (10. маја 1945), као и одлуке Вишег војног суда (13. јула 1945), утврђено је да је Људевит Веслај незаконито осуђен, да је био „жртва идеолошко политичке репресије”, чиме су не само он, већ и цела његова породица трпели „велику неправду, а у друштву им је нанета историјска срамота”. У образложењу решења Вишег суда у Сремској Митровици (о томе нешто касније) наведено је, такође, која су све људска права и слободе неправедно, драконски осуђеног инж. Веслаја били директно повређени.

Вратимо се пресуди Војног суда из 1945. године. Тада окривљени Људевит Веслај, син Људевита и Амалије рођ. Фердербер, рођен у Костајници 1884. године, ожењен, отац троје деце, Хрват, грађевински инжењер, неосуђиван, био је власник велике имовине: половине једне куће, 5,5 јутара земље у атару Сремске Митровице, винограда од 12 јутара у Бешенову, пустаре „Липине” код Нашица од 428 јутара и главни акционар Сремске електране д. д. у Сремској Митровици. Оглашен је кривим због више кривичних дела: за издају свога народа и помагање окупатора; проказивање и помагање, односно саучесништво у хапшењу и пљачки народне имовине; агитовање за рачун окупатора и његових помагача; злоупотребу радне снаге, неправедно богаћење и помагање, односно саучесништво у убиствима; зеленаштво и оштећење народне имовине као ратни шпекулант...

На основу чл. 13. и 14. Уредбе о војним судовима (од 24. маја 1944), као ратни злочинац и народни непријатељ, Љ. Веслај је осуђен на казну смрти стрељањем, конфискацију целокупне имо-

вине (покретне и непокретне) у корист НОФ-а и трајни губитак грађанске части. Каснијом одлуком Вишег војног суда та пресуда је потврђена у погледу изреке о кривици, док је казна преиначена на затворску од 15 година, принудни рад и губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од десет година.

Преко адвоката Љубице Бесеровац, 6. марта 2009. године, Веслајев унук Дарко Танасковић, универзитетски професор и дипломата, поднео је захтев за рехабилитацију свога деде по мајци. Указао је на његове несумњиве људске врлине, заслуге за град, чињеницу да се није бавио политиком, али и податке који упућују да је Људевит Веслај био ухапшен и осуђен на основу исконструисане оптужнице. Такође, навео је да се његов деда, током издржавања казне у Митровачкој казниони, тешко разболео и умро, 27. јануара 1947. године. Веслајева супруга и три кћерке, које су због конфискације остале без средстава за живот, морале су да заувек напусте Сремску Митровицу. Никада нису сазнале где је њихов Лујо сахрањен.

Виши суд у Сремској Митровици, позивајући се на чл. 4. Закона о рехабилитацији, прибавио је низ релевантних докумената, а током јавне расправе саслушао, у својству сведока, историчарку Наду Лемајић, из Историјског архива „Срем” и потписника ових редова, аутора поменутог фељтона у „Сремским новинама”. Разуме се, саслушан је и предлагач Дарко Танасковић.

На основу свих прибављених и изнесених података, „скица за портрет” инж. Људевита Веслаја би изгледала овако:

Био је грађевински инжењер и директор Водне задруге у Сремској Митровици, у коју је дошао по завршетку Првог светског рата. Радио је на регулисању слива реке Саве. Ту се оженио Иванком Кузмић, из угледне племићке и правничке породице, и са њом имао три кћерке – Инес, Божену и Власту. Као способан, вредан и предузимљив човек, временом је стекао велики иметак и био један од најкрупнијих поседника у Срему. Никада се није бавио политичким радом. Био је изразито југословенски оријентисан

и добротвор разних образовних и културних институција у Митровици. Током рата није напуштао свој град, у којем је живео као цивил. Породична кућа Веслајевих се налазила у близини Митровачке казнионе (данас је у њој Дом ученика средњих школа). Био је председник Заједнице дома и школе у Гимназији, у којој је помагао сиромашне и добре ученике, био кум школске славе Свети Сава, поклањао разне инструменте за наставу. Као угледан и веома богат човек, имао је све могућности да уочи Другог светског рата напусти град и оде у иностранство, што ипак није учинио.

Људевит Веслај није имао никакве националне, нити верске предрасуде. Иако Хрват, помагао је и Србима и Јеврејима. Документ сачуван у градском архиву сведочи да је његово држање током рата било беспрекорно. Тако се име инж. Веслаја, одмах по ослобођењу, нашло на списку интелектуалаца који долазе у обзир да буду предавачи на Народном универзитету. Занимљиво је да је тај попис „подобних” сачинио Месни културно-просветни одсек за Град Сремску Митровицу само неколико месеци пре суђења у мају 1945. проглашеном „ратном злочинцу и народном непријатељу”?!

Сведочења

„Чињеничну грађу за овај поступак суд је утврдио оценом и анализом прочитаних и прихваћених писмених доказа. Суд прихвата такође и исказе саслушаних сведока, који су у овом поступку исказивали о чињеницама о којима имају сазнања. Сведок Познановић Душан је новинар, истраживач, те аутор фељтона о инж. Веслају, објављеног у „Сремским новинама” на основу истраживања историјске грађе и приватне породичне биографије Веслајевих. Сведокиња Симић Лемајић Нада, по занимању је историчар. Иста је претражујући историјску грађу у поводу обележавања јубилеја 175 година од оснивања Митровачке гимназије пронашла писане документе из периода новоформиране

власти по ослобођењу Ср. Митровице (партизанске власти), који садрже беспрекорне препоруке о животу виђених, угледних Митровчана интелектуалаца за време окупације, на којем списку је и име инж. Веслај Људевита. Суд такође прихвата и исказ предлагача (Дарка Танасковића – прим. ДП), који је исказивао о чињеницама које су од непроцењиве важности за његов лични живот, па суд није имао разлога за сумњу. Сем тога, искази саслушаних сведока и предлагача имају несумњиву подлогу у прочитаним писменим доказима.” *(Из решења Вишеј суда)*

Суђење без присуства браниоца

У образложењу решења о рехабилитацији инж. Људевита Веслаја, такође, Виши суд у Сремској Митровици детаљно наводи како је дошло до лишавања слободе овог богатог митровачког поседника и индустријалца. Укратко, то се догодило на следећи начин:

Хапшење није извршено по службеној дужности од стране Градске милиције, односно Окружног одељења заштите народа за Округ Сремска Митровица (ОЗНА), већ по пријави физичког лица, бившег ратног заробљеника Едуарда Флајшмана, апотекара из Београда. У том тренутку Е. Флајшман се налазио на војној дужности у Главном санитетском слагалишту Југословенске армије у Земуну. У писменој пријави, упућеној суду Војне области Војводине за Срем, 14. априла 1945. године, он наводи како се његов отац Јозеф Флајшман договорио са инж. Веслајем, непосредно по окупацији земље, да му донесе на чување одређене вредне предмете и новац. Као јеврејска породица, Флајшманови су били прогањани, а кућа им је стално претресана. Пошто у датом тренутку Људевит Веслај није био код куће, стоји у пријави, Јозеф Флајшман је домаћиновој кћерки Инес „предао у затвореном омоу износ од 140.000 ондашњих динара и стране валуте”.

У пријави се, даље, наводи да је истога дана полиција одвела Јозефа Флајшмана, те се испоставило да је обавештење стигло од

инж. Веслаја. Наводно, Љ. Веслај је телефоном питао полицију шта да ради са новцем и вредностима које је нашао у својој кошари за бацање папира. Полиција је одмах запленила сав новац, па је тако породица Ј. Флајшмана остала без средстава за живот. Подносећи пријаву, Едуард Флајшман је предложио суду да саслуша, као сведоке, др Славка Кишнера, бившег адвоката, Бошка Форишковића и његову супругу. Овај Веслајев поступак Флајшман је пријавио „као ратни злочин учињен помагањем окупатора и његових помагача”, што је дало повода за прогањање Јевреја. Затражио је да се инж. Веслај најстроже казни и надокнади заплениени новац. Још га је описао као режимског опортунисту, присталицу сваке власти, усташког сарадника и човека који се богатио на рачун народа.

Истом војном суду, неколико дана раније (11. априла 1945), писмом се обратио и Бошко Форишковић, и том приликом описао стварање акционарског друштва – митровачке електричне централе, откупљене 1920. године од Мађара. У Сремској електрани д. д. је Б. Форишковић радио као књиговођа, све до септембра 1942, када је пред терором и насиљем пребегао у Србију. Он наводи да је том приликом свој стан и покретне ствари оставио на чување „инжењеру Веслају и његовом директору инжењеру Јусту и њиховим госпођама”. Иначе, Љ. Веслаја је окривио како није ни покушао, као угледна личност, да му спаси стрељаног сина Небојшу, поверену имовину, није му исплатио отпремнину и др. Треба додати да је Б. Форишковић дуговао Веслају одређена материјална средства.

На основу ових пријава, војни судски иследник Миша Повић је, 22. априла 1945. године, пред Већем војног суда у Сремској Митровици подигао оптужницу (у девет тачака) против инж. Људевита Веслаја. Предложио је казну смрти стрељањем, конфискацију целокупне имовине и трајни губитак грађанске части. Као „доказ”, приложен је записник са саслушања оптуженог од 17. априла, искази сведока Бошка Форишковића, Славка Киш-

нера и Радована Бојкића, као и „извештај о владању оптуженог од МНОО у Бешенову и ГОО у Ср. Митровици”.

Одмах сутрадан, 23. априла 1945. године, одржан је главни претрес у кривичном поступку против инж. Људевита Веслаја. Судско веће (Иван Јововић, председник, Душан Ранисављевић и Славко Влајић, чланови), у присуству иследника Мише Повића, заступника оптужбе, пресудило је да је Љ. Веслај крив по свих девет тачака. Осуђен је на казну смрти стрељањем, конфискацију целокупне имовине и трајни губитак грађанске части.

На основу чл. 29. Уредбе о војним судовима, кривични поступак против инж. Веслаја је обновљен 10. маја 1945. године. Том приликом је проширена оптужница „у смислу исказа нових сведока Бељански Јована, команданта Војне области Војводине, и Илић Бошка зв. ’Чека’, припадника НОП”. Веће Војног суда у нешто измењеном саставу (Душан Ранисављевић, председник, Славко Влајић и Сава Божанић, чланови) такође је утврдило кривицу оптуженог по свих девет тачака. (Опширније видети: *Људевит Веслај: једна лична и њородична драма* (3), „Сремске новине”, 28. април 2010).

Дакле, и у поновљеном кривичном поступку, одржаном само две и по недеље након првобитног, уз нешто допуњено образложење, инж. Људевит Веслај је осуђен на идентичну, драконску казну као „ратни злочинац и народни непријатељ”. Чињенично стање је утврђено „аслушањем сведока”, сада и двојице нових, уз читање поменутих извештаја народноослободилачких одбора из Бешенова и Митровице, а главни сведок оптужбе је био „управо дужник осуђеног Веслаја, Форишковић”.

Виши суд у Сремској Митровици, у решењу донетом 30. децембра 2010. године, нарочито издваја чињеницу да је инж. Људевит Веслај „дао своју одбрану без присуства браниоца”.

После изношења основних података из сопствене радне биографије, оптужени се изјаснио и о свом односу са Јозефом Флајшманом. У основи, то је изгледало овако:

Један од акционара Сремске електране д. д. био је и Ј. Флајшман, са којим је Веслај (већински власник) одржавао пословне и пријатељске везе. После слома Југославије и оснивања НДХ, негде у јуну 1941, њих двојица су се састали и тада га је Флајшман замолио да му, као Јеврејину, сачува око 140.000 динара, укључујући у ту суму и неке стране валуте. Био је услов да Флајшман новац донесе њему лично, у канцеларију, и да никоме не прича о томе. Међутим, овај није тако поступио, већ је новац, код куће, предао Веслајевој кћерки Инес. Пре одласка својој кући, инж. Веслај је за све то сазнао од прокуристе електране Бошка Форишковића, а за доношење новца су чули и неки други у граду. С обзиром на ту чињеницу, као и наређење усташких власти да се преда сва јеврејска имовина, уз претњу смрћу, Љ. Веслај се уплашио и „одмах пошао у полицију, понео новац и ствар пријавио”. Флајшман је ухапшен, а новац заплешен.

Реч окривљеној

Приликом вођења оба кривичног поступка, инж. Људевит Веслај је морао сâм да изнесе своју одбрану, без присуства браниоца.

„Навео је у одбрани да су сви радници намештеници (у Сремској електрани д. д. – прим. ДП) били једнако награђени, те да после слома Југославије, на његову иницијативу ниједан од радника и намештеника Срба није био отпуштен, већ су напротив неки били и примљени. Истакао је да није могао ништа да учини да помогне сину Форешковић Бошка, Небојши, који је радио као шегрт у предузећу. Изричито је исказао да није истина да је у време Небојшиног хапшења истицао да је хапшење у вези са вишим државним интересима. Напротив, такав поступак није одобравао, а које мишљење је јавно изразио и то пред др Бајић Илијом и Удицки Јованом, школским надзорником (која лица нису саслушавана у својству сведока у кривичном поступку). Објаснио је да је на личну иницијативу, његов запослени, Фори-

шковић Бошко напустио Ср. Митровицу друге половине септембра 1942. године, а да му отпремнина није исплаћена зато што исту није ни тражио.” (Према решењу Вишег суда)

Повређена основна људска права

Приликом саслушања инж. Људевита Веслаја, 10. маја 1945. године, како се види из образложења решења Вишег суда о рехабилитацији, окривљени је морао да одговара и на неке заиста бизарне наводе из оптужнице. Поред осталог, истакао је да је у потписивању користио и латинично и ћирилично писмо, да је заиста носио значку „hackenkreutz”, као и да је своје изворно презиме писао са w и y, дакле Wesley. Потписник овог фељтона је, иначе, утврдио да се презиме митровачког инжењера у том облику налази и у матичним књигама венчаних, још из 1919. године, када је он ступио у брак са Иванком пл. Кузмић. Тако се потписивао и као студент K. k. Technische hochschule у Грацу.

Такође, оптужени је оспорио наводе да је сарађивао са усташама, „потказивао и шпијунирао кретање партизана преко винцилира. Изричито се изјаснио да никада није вршио шпијунажу партизана.” У својој завршној речи (понављамо, без присуства браниоца), Љ. Веслај је изјавио да се не осећа кривим.

Саслушани сведок Радован Бојкић (рођ. 1895), благајник и чиновник Сремске електране д. д., посведочио је да је Бошко Форишковић дуговао оптуженом Веслају. Због тога му је у залог дао намештај и друге ствари из стана, које су децембра 1942. усташке власти продавале преко пореске управе. Бојкић је истакао да се инж. Веслај према њему, током постојања НДХ, понашао коректно и „да није правио разлике између Срба и Хрвата”. (Војни суд је исказ овог сведока „узео за подлогу своје осуђујуће пресуде”, као доказ Веслајеве кривице, иако је изречено било у директној супротности са тачкама оптужнице?!)

Пошто је смртна пресуда донесена, а касније и ублажена, мада изрека о кривици није промењена, осуђени Људевит Веслај је упућен у Митровачку казниону на издржавање затворске казне. У њој ће преминути, 27. јануара 1947. године, од туберкулозе плућа. Тадашњи прописи нису дозвољавали да породице сахрањују умрле кажњенике, па чак и да буду присутне на последњем испраћају. Због тога се данас не зна где је гробно место овог угледног Митровчанина.

Образлажући акт о рехабилитацији инж. Људевита Веслаја, од 30. децембра 2010. године, судско веће на челу са председницом Снежаном Глушчевић Симовљевић се позабавило не само правном, него и цивилизацијском, моралном страном једне неправедне и драконски донесене пресуде.

Осуђеном је конфискована целокупна покретна и непокретна имовина, али и све оно што се водило као власништво његових кћерки Инес, Божене и Власте. Тако породици није остављен ни минимум средстава за живот. Сурова пресуда и прерана смрт у затвору њиховог супруга и оца „биле су страховити ударац од којег се супруга Иванка са ћеркама животно и емоционално никада није могла опоравити”. Биле су принуђене да готово без средстава заувек побегну из Сремске Митровице, за коју их је до тада везивао успешан и срећан живот. Што је такође важно, сваки спомен на ову угледну породицу у граду је трагично избрисан, као да није ни постојала.

На основу чега Виши суд у Сремској Митровици закључује да је захтев за рехабилитацију инж. Људевита Веслаја био основан?

Читав кривични поступак против Љ. Веслаја, једног од најбогатијих и најугледнијих грађана предратне Митровице, вођен је у складу са Уредбом о војним судовима НОВЈ, која је прописана 24. маја 1944. године. Тим актом је дефинисано ко се све има сматрати ратним злочинцем, а у ту категорију су убрајани чак и „поседници имања и предузећа у Југославији, окупаторским и другим земљама који су нечовечно експлоатисали радну снагу...”.

За ратне злочине и дела народних непријатеља били су надлежни војни судови. А према чл. 27. те уредбе, за установљење истине о кривици оптуженог нису била потребна било каква доказна средства, већ суд „одлуку доноси по слободној оцени”.

Анализом и тумачењем текста Уредбе о војним судовима из ратне 1944. године, Виши суд у Сремској Митровици је закључио да осуђеним лицима није било омогућено делотворно право жалбе. Као што смо у случају инж. Веслаја видели, нису имали ни право на одбрану. У већима тих судова нису биле заступљене судије, дакле правници, већ искључиво војна лица. Чињеничко стање се утврђивало „наводним признањем оптуженог, те саслушањем сведока”, припадника НОВЈ и НОП-а, а суђења су одржавана у „монтираном процесу”, иницираном од стране активних војних лица. Када је реч о Љ. Веслају, пријаву је поднела личност подстакнута „личном осветом и националном нетрпељивошћу према осуђеном, а све ради испуњавања дужности у смислу чињења користи 'општој ствари', како новоформираној власти, тако и у циљу устројства новог поретка пролетаријата”.

У завршном делу образложења решења о рехабилитацији инж. Веслаја, Виши суд поред осталог наводи:

„Идеолошко партијским (партизанским) кривичним прогоним инж. Веслаја несумњиво је повређено његово право на слободу, а потом и право на имовину, због чега је захтев за рехабилитацију усвојен и утврђено да су кривичне одлуке ништаве од тренутка доношења, у смислу чл. 5 Закона о рехабилитацији, као и да су ништавне све њихове правне последице, укључујући казну конфискације целокупне имовине.

Наиме, рехабилитација јесте инструмент правног савладавања ауторитарне прошлости.

Рехабилитују се они који су у ауторитарном режиму били жртве политичке и идеолошке репресије заоденуте у правосудну форму.

У конкретном случају, директно су повређена људска права лица осуђеног у кривичном поступку који је вођен по принципима који нису спојиви са начелима правне државе и који не испуњавају ни минималне демократске стандарде који важе за све судове и све поступке пред судовима.”

Крајњи циљ осуде Љ. Веслаја, под велом ратног злочина и народног непријатеља, сматра Виши суд, било је „потпуно осиромашење класног непријатеља, буржоазије, тј. конфискација њихове целокупне имовине”. Угледни митровачки инжењер, дакле, био је цивилна жртва рата, „осуђен мимо важећих правних норми и на основу нецивизацијских прописа”. Њему су директно повређена основна права и слободе: људско достојанство, право на слободу и безбедност, на правично суђење, једнаку правну заштиту, слободу кретања, изборно грађанско право, као и право на имовину.

Порука кћерке Властје

Приликом доношења решења о рехабилитацији, Виши суд у Сремској Митровици је узео у обзир и податке изнесене у нашем фељтону „Инж. Људевит Веслај: једна лична и породична драма”. Тим поводом, потписник ових редова је и саслушан у својству сведока. Суд се, поред осталог, позвао на писмо које је Људевит Веслај, 1945, тајно дотурио из затвора својој кћерки Власти, као и њену поруку упућену из Француске, 2010, електронском поштом, за потребе писања овог фељтона. Иако већ у поодмаклим годинама, госпођа Веслај-Миловановић се добро сећала тешких дана окупације, тајног суђења свом оцу и тешкоћа са којима се породица суочавала. Могла је само једном месечно да посети оца у казниони. У почетку је био оптимиста, сматрајући да ће брзо бити поништена једна лажна и неправедна пресуда. А у свом писму кћерки, 65 година раније, осуђени Лујо Веслај се понадао амнестији, односно помоћи разумних људи да се читава ствар објасни и „разоткрије надувана оптужница”.

Недовољно за утеху, јесте за наду

Поводом фељтона „Инж. Људевит Веслај: једна лична и породична драма” (девет наставака), као и његовог епилога (три наставка), написаног после доношења решења Вишег суда у Сремској Митровици о рехабилитацији инж. Веслаја, потписнику ових редова писмом се обратио проф. др Дарко Танасковић, покретач судског поступка. Тај текст објављујемо у целости, а уз њега и одломак из књиге „На Истоку Запада” (антрфиле), која садржи разговор Д. Танасковића са Милошем Јевтићем, први пут објављен 2000. године, у Београду.

Поштовани господине Познановићу!

Пре неколико година не бих могао ни замислити да ће доћи дан за писање оваквог писма човеку кога тада нисам ни познавао. Али, не каже се узалуд да су чудни путеви Господњи и да је правда спора, али достижна. Њена спорост је неретко убитачна, а достижност неправична према жртвама те спорости. Ипак, сагледана *sub specie aeternitatis*, на Спинозин или, можда пре, сократовски начин, та коначна правда залог је онтолошког оптимизма без којег би ход човека и човечанства по мукама и кроз непрестано искушавање, ка неизвесним хоризонтима, био обесмишљен, а можда и трагично заустављен. Мислим да у овом смислу треба разумети и тврдњу да нада последња умире. Тек после њене смрти наступа ништавило. Срећом, тај час још увек није куцнуо, иако је плима ништавила већ успела да потопа многа вредносна, морална и институционална упоришта о која се човек кроз историју ослањао и на којима су вековима почивали темељи његовог идентитета и самоспознаје.

Ваше интелектуално поштење, духовна радозналост и професионална узоритост, као и истински грађанска, достојанствена и неоптерећена отвореност редакције „Сремских новина”,

учинили су да општа историја бешчашћа буде нарушена једним светлим и охрабрујућим примером врлине у обављању важног посла народног обавештавања. Објављивањем, у више наставака, фељтона о личној и породичној драми која је незаслужено и сурово задесила мога деду Људевита Веслаја и његове ближње, дали сте драгоцен допринос накнадном отклањању неправде која је деду однела у смрт, а нашу породицу притискала деценијама. Људевит Веслај, један од објективно најугледнијих и најзаслужнијих грађана Сремске Митровице у периоду између двају светских ратова, Вашим фељтоном је на аргументован и уверљив начин враћен у сећање града из кога је био брутално и доследно избрисан. На томе смо Вам искрено, заувек захвални!

Људевит Веслај је био само једна међу многобројним жртвама прекретног и у много чему смутног раздобља непосредно по окончању рата и ослобођења земље од окупатора. Тада се историјски објашњива „револуционарна правда” победника делом осино изродила у безосећајни класни реваншизам и заслепљено идеолошко погромаштво, тек овлаш заоденуте у рухо произвољно, наменски устројеног судског провизоријума, чиме су уништени многи животи и породичне судбине, насилно отуђена силна приватна имовина, а на најсветлије, антифашистичке странице наше новије историје бачена тамна сенка. Нису сви имали срећу, која нас данас испуњава сетним олакшањем, да као Људевит Веслај постхумно, после толиких година буду поштено и благонаклоно дозвани у сећање савременика. Фељтоном у „Сремским новинама”, на који је било изненађених, али листом веома позитивних читалачких одзива, био је учињен први, велики корак на путу јавне рехабилитације мога деде Људевита Веслаја. Очекивао се одговор надлежних судских органа на захтев за његову званичну, правну рехабилитацију. „Епилогом”, који се овим наставком завршава, „Сремске новине” су, на огромно задовољство наше породице, дошле у прилику да на најлепши начин заокруже свој хвале вредни информативни подухват, извештајем о решењу

Вишег суда у Сремској Митровици, којим је Људевиту Веслају у потпуности враћена грађанска част.

Исход сваког судског процеса је неизвестан док се процес не заврши. Иако је све, и чињенички, и здраворазумски и правно говорило у прилог неоснованости пресуде војних судова који су својевремено одлучивали о „кривици ратног злочинца и народног непријатеља Људевита Веслаја”, с извесном зебњом смо ишчекивали судски одзив на захтев за рехабилитацију. Немир је појачаван сразмерно дугим чекањем, показало се из објективних организационих, а не неких других разлога, на узимање предмета у поступак. Све то нелагодно ишчекивање и продужена неизвесност штедро су надокнађени начином на који је трочлано веће Вишег суда у Сремској Митровици, којим је председавала судија Снежана Глушчевић Симовљевић, а сачињавале га и судије Нада Ђулибрк и Загорка Радуловић, приступило процесу, водило рочишта и, што је свакако најважније, донело и образложило решење о усвајању захтева за рехабилитацију Људевита Веслаја. Није уобичајено јавно похваљивати судије за одлуке донете у складу са словом и духом закона и прописа, јер је то њихова дужност и обавеза. Верујем да би се часне судије пред таквим похвалама, а поготово изразима захвалности странака у поступку могле чак и непријатно осећати. Ипак, с обзиром на особену природу случаја који им је био додељен, а који је, посебно за подносиоца захтева, уз правну имао и изражену моралну и осећајну димензију, као и на његову ширу историјску и друштвену релевантост, нека ми буде допуштено да укупно поступање госпође Снежане Глушчевић Симовљевић и њених колегиница истакнем као пример за углед који враћа, из махом ванправних разлога прилично пољуљани кредибилитет нашег правосуђа.

Исцрпно образложење „Решења”, чији су неки делови цитирани, а неки парафразирани у овом „Епилогу”, садржински и оценски превазилази своју непосредну правну функционалност и доноси објективну, уравнотежену и компетентну историјско-

-социолошку и психолошку слику времена и околности у којима су организована монтирана суђења попут овога, чија је недужна и немоћна жртва био мој деда Људевит Веслај. Начином на који је ишао кроз живот и односио се према људима, он је, после више десетлећа, омогућио да поштени и правдољубиви учине корак ка исправљању неправде нанете многима, дајући тиме можда мали, али неопозиви допринос толико потребној победи истине над неистином и правде над кривдом. Његова „кривица” прометнула се тако у далекосежну заслугу. То није довољно за утеху, али јесте за наду.

Проф. др Дарко Танасковић

Улога породице

„Место породице, односно двеју породица, оне у којој сам рођен и одрастао, и оне коју сам створио, у процесу, да се послужим Вашим изразом, 'освајања живота', било је и јесте изузетно значајно, рекао бих, чак, у многоме темељно, на шта ће, верујем, бити прилике да се у овом разговору још вратимо. Моја породица је, иначе, као и многе југословенске породице, изворно у националном и културном погледу била прилично хетерогеног састава, што држим да је знатно и позитивно допринело уобличавању моје личности, отворености и пријемчивости за разнородне вредности и утицаје. Илустрације ради, бака с мајчине стране, Иванка Кузмић, с којом сам провео незаборавне ране године детињства у Загребу, била је, по оцу, од загорског племићког рода Шљивара, о којима је Аугуст Шеноа певао лепу баладу, док је по мајци била Ајхмајер, Аустријанка из Леобена. Њен муж, деда Људевит, кога нисам запамтио, презивао се Веслај, што се писало и Wesley, а имао је и словеначке крви. Студирао је грађевину у Грацу, радио сјајне аквареле, регулисао слив Саве и био један од највећих земљопоседника у Срему. Касније сам, с баком која је тешко за-

државала сузе, на склепаним колицима вукао његове отмене личне ствари на бувљу пијацу, јер је требало купити лимун... Такве ствари се не заборављају...”

Д. Танасковић

(Из књије Милоша Јевтића „На Исиоку Зайага”, Београд 2000)

ИЛУСТРАЦИЈЕ II

Дарко и Станка Танасковић, унуци Људевита Веслаја (2010)

Душан Познановић, Нада Лемајић Симић, Љубица Бесеровац
и Дарко Танасковић уочи судске расправе (2010)

Проф. др Инес Веслај
у старијим данима

Генерал Рајко Танасковић
(1947)

Дом ученика средњих школа у Сремској Митровици

Сремска Митровица (2010)

Палата правде у Сремској Митровици (2010)

Зграда некадашње Водне заједнице, први дом породице Веслај (2010)

Стара разгледница Сремске Митровице

ПРИЛОЗИ

**ИНТЕРВЈУ ДР ДАРКА ТАНАСКОВИЋА,
АМБАСАДОРА И УНИВЕРЗИТЕТСКОГ ПРОФЕСОРА**

Звездани узлет малог – великог града

Добри односи Србије и Црне Горе са Ватиканом, интензиван теолошки дијалог и сарадња СПЦ и Римокатоличке цркве – Организовањем изложбе о Св. Анастасији Сремска Митровица се објективно уздила међу истинске културне претјонице Европе – Жеља да се рехабилитије невино страдали и незаслужено понижени деца њо мајци, инж. Људевит Веслај

Познати оријенталиста и исламиста, полиглота, дипломата и писац, проф. др Дарко Танасковић скоро четири године је изванредни и опуномоћени амбасадор наше земље при Светој Столици, у Ватикану, као и при Малтешком витешком реду. Предавао је на многим светским универзитетима, објавио више од 500 научних и стручних радова, члан је неколико иностраних и домаћих научних институција, међу којима и Европске академије наука и уметности у Салцбургу. Недавно преминули папа Јован Павле II одликовао га је орденом Великог крста реда Пија IX, а Велики Мајстор Малтешког витешког реда орденом Великог крста Реда за војничке заслуге.

Рођен 1948. године у Загребу, амбасадор Дарко Танасковић је чврстим породичним нитима, ипак, највише везан за Сремску Митровицу, у којој је његова мајка Инес, кћерка предатног угледног инжењера и поседника Људевита Веслаја, била једна од најбољих

ученица надалеко чувене Митровачке гимназије. Током 2004. и 2005. године г. Танасковић је неколико пута боравио у родном месту своје мајке, поред осталог и да би присуствовао величанственој манифестацији обележавања 1700-годишњице страдања сирмијумских мученика. Дао је не мали, лични допринос организовању актуелне изложбе посвећене Св. великомученици Анастасији.

Ваша екселенцијо, како оцењујете њихове односе Србије и Црне Горе са Светом Столицом у светлу недавних догађаја и. Маровића и и. Тадића Ватикану?

– Сама чињеница да се Бенедикт XVI већ на почетку свог понтификата, и то током истог месеца, септембра, сreo с председником Србије и Црне Горе и с председником Србије, довољно говори о високом нивоу односа између наше државе и Свете Столице. Јер, реч је о примеру без преседана. Ако се наведеном дода и садржајност вођених разговора, као и претежна подударност и блискост током њих изнетих мишљења и ставова, онда је јасно да су СЦГ и Света Столица последњих година, надајмо се трајно, ступиле на тле отвореног и конструктивног дијалога, уз пуно узајамно уважавање, што је предуслов свестране и обострано корисне сарадње. С обзиром на специфичност улоге и утицајност Ватикана у међународним односима, нема сумње да су добри односи с овом особеном државом у најбољем интересу СЦГ. Домашаје ватиканског уплива на политичка збивања не треба некритички прецењивати, али је још неупутније потцењивати их или превиђати, што је код нас, из више разлога, често бивао случај.

Да ли се нешто променило у односима Римокатоличке и Српске православне цркве после избора новог папе Бенедикта XVI и може ли се ускоро очекивати његова посета Београду?

– Мислим да је прерано за процењивање евентуалног одраза успона угледног кардинала Јозефа Рацингера, дугогодишњег префекта Конгрегације за доктрину вере, на Катедру Светог Петра. Пре би се могло рећи да први месеци његовог понтификата упућују на закључак о настављању оних узлазним путем међуцрквеног дијалога и конкретне, животне сарадње, којим се две цркве у новије време обазриво, али и доследно крећу. Широј јавности, којој из медијске сфере у вези с овом темом стижу махом сензационалистичке вести или непоуздане информације, неретко зачињене с понешто злурадости, мало је познато да СПЦ спада међу две-три православне цркве с којима је Римокатоличка црква, односно Света Столица, успоставила најредовнији и најинтензивнији теолошки дијалог и сарадњу. Ову тврдњу је лако поткрепити низом чињеничних аргумената.

Питање евентуалне папине посете нашој земљи, које се медијски у одређеним размацима готово опсесивно актуализује, најбољи је пример поменутог површног и редуccionистичког третирања комплексне проблематике међуцрквених односа и екуменског дијалога у јавним гласилима. Таквим приступом, који није својствен само домаћим медијима, не доприноси се стварању неопходних услова да до папине посете, чију потенцијалну корисност нико разуман не доводи у питање, у догледној будућности дође. Мислим, једноставно, да ту тему треба демистификовати.

Били сте сведок и учесник дуџих љриџрема да се у Сремској Миџровици орџанизује изложба љосвећена Св. Анастџасији. Како љледаше на њен шири значај, с обзиром на учешће великоџ броја умеџника из чиишаве Евроџе, ља и изван ње?

– После величанствене, незаборавне (а прескромно забележене!) прошлогодишње службе на обали Саве, буквално на води, коју је саборно служио патријарх Павле, на месту где се верује

да су пре седамнаест векова погубљени сирмијумски мученици, а међу њима и Св. Анастасија, ова изложба је нови доказ сазревања свести о потреби заједничког прегнућа у афирмисању сједињавајућих духовних и цивилизацијских вредности које само хронолошки припадају прошлости, а заправо буде наду и уливају снагу за осмишљено суочавање с неизвесном будућношћу. Сетих се нешто *Светлих њробова* нашег мудрог Змаја.

Било је потребно право подвижништво неуморног Петра Чахотина, потпомогнутог групом ентузијаста из Комитета „Света Анастасија”, да се савладају незаинтересованост, инертност, па и различито мотивисани отпори и тихе опструкције, како би нам било подарено ово јединствено колективно уметничко сведочење спремности да се, упркос свему што човека вуче у заводљиви понор лагодне просечности, крене навише...

Пре више од 17 векова антички Сирмијум био је једна од четвори њресџонице великој и моћној Римској царсџива. Шта садашња Сремска Митровица џ треба да учини да би у скорије време искорисџила, у кулџурном, џурусџичком и сваком друџом џо-џледу, џредносџи које јој дају славна џрошлосџи и осџиаци древној џрада?

– Верујем да се без претеривања може рећи да се у овом тренутку, изложбом посвећеном Св. Анастасији, Сремска Митровица објективно уздигла међу истинске културне престонице Европе. Иако ће од стране већине савременика неминовно остати неуочен, као уосталом и оно мучеништво од пре седамнаест столећа, овај звездани узлет перспективно носи далекосежни значај за ваш мали-велики град. Он је путоказ који треба препознати и умети следити.

Недовољно познајем садашње сремскомитровачке прилике, да бих смео износити неке одређеније судове, а поготово давати препоруке у погледу начина на који би ваљало валоризовати богато

културно наслеђе и остале вредности града и околине. Сигурно је да су опште тешке прилике, разни потреси и сваковрсна оскудица током последњих петнаестак година Сремску Митровицу, као и поједина друга наша места, битно осујетили у напорима да се оним што поседује свету представи бар приближно равноправно са неким срећнијим, а баштином неупоредиво скромније обдареним страним градовима. Уз веру да ће се прилике, ипак, постепено поправљати, битно је имати јасну и целовиту визију развоја ове димензије будућности града, потребну дужину даха коју не могу пореметити ефемерне друштвене и политичке мене и, изнад свега, разумети и волети свој град. Сремска Митровица ту љубав заслужује и умеће штедро да је узврати.

Ви сīе и ѿородичним нийїма везани за наш їрад. У ѿоследње време сīе неколико ѿуїїа долазили у Сремску Мийїровицу, а како сам схвайїио ѿриликом нашеї ѿоследњеї сусреїїа, ової леїїа, наме-равайїе да овде будейїе још ѿрисуїїнији?

– Хвала вам на овом последњем питању које би, с обзиром на значај који за мене лично има, могло бити и подстицај за један нови разговор. Да, моја породица је с мајчине стране била најчвршћим могућим нитима везана за Сремску Митровицу. Деда, инжењер Људевит Веслај, био је један од најугледнијих грађана и највећих добротвора свога града. На несрећу, био је и од најимућнијих, што му је дошло главе. На једном од многих сличних монтираних процеса после рата осуђен је прво на смрт, а затим на доживотну робију, конфискацију целокупне имовине и трајно лишавање грађанских права. У митровачкој казнионици се разболео и убрзо преминуо. Не само да му се ни гроб не зна, већ је и сваки спомен на њега и нашу породицу, која је напустила Митровицу, помно уклоњен из сећања града.

Нити су покидане, али су, како деценије пролазе, утолико гласније оне унутарње струне које од човека траже, налажу да се

врати целовитости својих корена, да оствари правду и васпостави поремећену равнотежу. Учинићу све што је у мојој моћи да, уз помоћ закона, за који се надам да ће једнога дана ипак бити донет, рехабилитујем свог невино страдалог и незаслужено пониженог деду, да га вратим Митровици, у коју ћу и сам, верујем, с породицом све чешће долазити. Нећу пропустити да свратим на Мутаљ, где су некад били дедини воћњаци и виногради, недавно срамно „приватизовани”, проћи ћу и поред фабрике „Дијана”, негдашње дедине електричне централе, поред Дома ученика, угашеног огњишта моје митровачке породице. Уздајући се у ону коначну, сократовску правду и у државу која ће неминовно морати да постане истински правна, вратићу се Митровици, а самим тим целовито и себи, са смиреношћу испуњеног дуга. Већина сусрета које сам у последње време имао с Митровчанима уверава ме да сам на правом путу, и на правом месту...

Душан Познановић

(„Сремске новине”, 21. децембар 2005)

* * *

ОКРУЖНОМ СУДУ У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ

Подносилац захтева:

Дарко Танасковић, Његошева 41, Београд

ЗАХТЕВ ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЈУ ЉУДЕВИТА ВЕСЛАЈА

(1884–1947)

(Предато суду 6. марта 2009. године)

Молим да се, у складу са Законом, покрене поступак за рехабилитацију мог деде Људевита Веслаја, грађевинског инжењера и велепоседника из Сремске Митровице.

Људевит Веслај био је грађевински инжењер и директор Водне задруге у Сремској Митровици. Радио је на регулисању слива реке Саве. Иако је у Сремској Митровици био дошљак (рођен је Хрватској Костајници), као изузетно способан, вредан и предузимљив човек, током година стекао је велики иметак и био један од најкрупнијих поседника у Срему. У Сремској Митровици се оженио Иванком Кузмић, из угледне правничке породице, с којом је имао три ћерке, Инес, Божену и Власту. Био је главни акционар Сремске електране д. д., власник једног рудника угља, као и великих имања у Срему и Славонији. Никад се није бавио политичким радом, био је изразито југословенски оријентисан и добротвор већег броја образовних и културних организација у свом крају. Све време рата живео је у Сремској Митровици.

Непосредно по ослобођењу земље, Људевит Веслај је ухапшен и на основу исконструисане и делом апсурдне оптужнице, као народни непријатељ, пресудом Војног суда за Срем суд. бр. 231/45 и пресудом Вишег Војног суда Југословенске Армије II суд. број 824/45 од 13. јула 1945. године, осуђен на казну лишавања слободе с принудним радом у трајању од 15 година, губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од десет година (губитак активног и пасивног изборног права, права заузимања изборних функција у друштвеним организацијама и права заузимања неке јавне или ма које јавне службе или звања), као и на

конфискацију целокупне имовине. Људевит Веслај се на издржавање казне у Казнено-поправном дому у Сремској Митровици разболео и 27. 01. 1947. године умро од туберкулозе плућа. Породица никад није сазнала где је сахрањен. Почетком 1946. године, с обзиром на то да није имала средстава за живот, супруга Људевита Веслаја, Иванка Веслај је, заједно са три кћерке, заузек напустила Сремску Митровицу, а сваки спомен на ову угледну породицу у граду је избрисан, као да никад није ни постојала.

Из текста и образложења пресуде јасно је да је, као и у многим другим сличним случајевима, главни циљ оптужбе, суђења и осуђивања Људевита Веслаја било стварање правне основе за конфискавање његовог замашног иметка. С обзиром на проток времена и чињеницу да данас, на жалост, више нема живих сведока који су познавали осуђеног и могли потврдити његову невиност, слободан сам да наведем неке посредне аргументе у том смислу. У образложењу пресуде се наводи да је Људевит Веслај признао кривицу по свим наводима оптужбе, а он је, заправо, потврдио факте, односно чињенично стање до кога је у ратним условима дошло без његовог умишљеног удела. Из више разговора које сам пре неколико деценија водио са старијим житељима Сремске Митровице, као и члановима своје породице, а што је сасвим логично и без икаквих специфичних додатних сазнања, окупатор никога, па ни Људевита Веслаја, није питао за одобрење да се за своје потребе, свакако и оне војне, служи потенцијалима Електричне централе и другим средствима за која је оценио да му могу бити од користи. Зар је Људевит Веслај могао забранити Немцима и усташама да преузму Електричну централу? Наводи се, затим случај јеврејског трговца Јозефа Флајшмана, од кога је Људевит Веслај, наводно, преузео на чување одређену своту новца, а онда га пријавио усташким властима, а новац истима предао, након чега је Флајшман ухапшен. Колико је мени познато, али на жалост данас и недоказиво, Људевит Веслај јесте био примио одређену своту новца од Флајшмана, како би за њега купио неке потреп-

штине које овај, будући Јеврејин, сам није могао да купи. Такве услуге је, као Хрват и угледни грађанин, чинио и другим лицима, укључујући и неке пријатеље Србе. По примитку новца, Људевит Веслај је приметио да су новчанице обележене, па се, разумљиво, уплашио да није реч о каквој провокацији и стога је новац предао усташком надлештву (а коме другоме је тада могао?), с објашњењем да потиче из његових редовних финансијских трансакција. Да је Флајшмана стварно пријавио, овај би, имајући у виду тадашње околности, сигурно завршио у Јасеновцу, а не би био у прилици да Људевита Веслаја подло денунцира одмах по ослобођењу. У образложењу пресуде се, илустративно, наводи да је и Људевит Веслај „понемчио” своје презиме и, уместо Веслај, почео да се потписује Wesley. Располажем пасошем Људевита Веслаја, издатим 1937. године, из кога се јасно види да се он и пре рата тако потписивао, што је наставила до краја живота да чини и његова ћерка, а моја мајка Ines Wesley, иначе од 1951. године члан КПЈ. Индикативно је и то да је Људевиту Веслају конфискована целокупна имовина, иако је иза себе оставио супругу и три кћерке, којима није остављен ни минимум средстава потребних за нормалан живот.

Уверен сам да су се стекли сви услови да се неправедна пресуда Људевиту Веслају, изречена у непосредном послератном замаху „револуционарне правде”, а мотивисана разлозима који немају никакве везе с оним што стоји у њеном образложењу, укине, заједно са свим својим последицама, а Људевит Веслај рехабилитује, као поштен и частан грађанин, што је током целог живота и био.

С поштовањем,

Дарко Танасковић, Његошева 41, Београд

* * * *

Како смо се вратили Сремској Митровици

За мене су „Сремске новине” огледало новинарске врлине. Таквих нема много, па су утолико драгоцене. Сматрам да ово треба истаћи сваком погодном приликом, а ова садашња то свакако јесте. Заправо, овакве примере би ваљало истицати и сасвим ван пригода и без посебних повода, јер су они по правилу далеко од снопова рефлектора јавне друштвене и културне сцене, поготово ако још припадају и тзв. „малим срединама”, од којих многе у Србији уопште ни по чему нису мале, сем сразмерно по броју становника. Колико ли је само у прошлости покретачких идеја и национално значајних личности потекло из „малих средина”! Без тога доприноса, „великих” у ствари не би ни било. Грађани Сремске Митровице требало би да су срећни и поносни на свој скромни, доследно новинарски професионални, друштвено одговорни и морално усправни лист који, упркос свим немалим тешкоћама и препрекама, достојанствено устрајава у мисији свестраног обавештавања јавности о свему од тренутног, али и трајног значаја за град и његове житеље, не занемарујући ни вас „кићени” Срем и шира српска и светска обзора.

Да изнете тврдње не би одзвањале празно, пригодничарски, поткрепићу их једним подсећањем, које, нека ми читаоци на томе не замере, има и лични карактер.

Почео бих, најпре, боравком патријарха Павла у граду, 3. октобра 2004. године, кад је на импровизованом олтару, подигнутом на војном понтону, на обали Саве, служио свету архијерејску литургију у спомен на страдање сирмијумских мученика 304. године. Патријарх је том приликом предводио свечану литију од Саборног храма до мале цркве Светог Стефана, а цео град је био на ногама. На месту где се сматра да је у римско доба био Артемидин мост, поред светог ђакона Димитрија, по коме Митровица и носи име, погубљена беше и Света Анастасија, заштитница мира, чије су две вредне иконе, једна руска, а друга италијанска,

предате том приликом патријарху Павлу, што је требало да буде и крај њиховог пута у оквиру екуменског подухвата који је осмислио руско-италијански научник и уметник Пјотр Чахотин, и сам чест и драг гост Сремске Митровице. Иконе су, иначе, молећи се за мир на Балкану, претходно били освештали патријарх московски Алексије и папа Јован Павле Други, да би потом на руској свемирској станици „Мир” симболички облетеле Земљу и – долетеле у Срем, завичај неколиких римских царева, окрутних прогонитеља хришћана, с јасном миротворном поруком о 1700. годишњици погибије свехришћанских сирмијумских мученика. Уверен сам да је свима који су имали срећу да се тог мирног октобарског дана нађу на бедему уз Саву, неизбрисиво у сећању остала библијска атмосфера коју су у недоживљеном складу стварале савске воде, облаци и сунце у непредвидљивој игри и блажено литургијско појање.

А сад оно лично подсећање, које није без икакве везе с претходним... Стојећи оног 3. октобра 2004. на савском бедему, нисам могао, а да не помислим на то да је прве савремене насипе за одбрану Митровице од поплава давно, непосредно после Првог светског рата, почео да пројектује и гради мој деда, инжењер хидрологије Људевит Веслај (1884-1947). Био је деда велепоседник, угледни митровачки домаћин и грађанин, активни члан напредних удружења, добротвор школских и културних установа... Док рат још није био ни завршен, Људевит Веслај је ухапшен, оптужен као „ратни злочинац и народни непријатељ” и, по кратком поступку, осуђен, прво на смрт, а затим на петнаестогодишњу робију с принудним радом и, што је за пресудиоце било најважније, конфискацију целокупне имовине. Нисам га упознао, умро је у затвору, не зна му се гробно место... Једна од многих трагичних људских судбина и породичних прича из тих година „револуционарне правде”. За моју породицу Сремска Митровица је престала да постоји, а све што је подсећало на угледног грађанина

Људевита Веслаја избрисано је, чак и физичким уклањањем, из сећања његовог вољеног града...

Како су године пролазиле, нешто ми, ипак, није давало мира. Зашто би част мога деде морала заувек остати укаљана и зашто би коренови мог митровачког завичајног порекла морали бити безнадежно искорењени? Уверени да је био невин, решили смо да покренемо судски поступак за рехабилитацију Људевита Веслаја и – срели се са „Сремским новинама”. За случај мог деде заинтересовао се господин (ово није само конвенционално ословљавање!) и угледни новинар, пасионирани истраживач прошлости и сјајан зналац садашњости Митровице и Срема, Душан Познановић. Не само да ми је, док сам трагао за подацима о Људевиту Веслају, практично силно помогао, већ ја чак, током априла и јуна 2010. године у „Сремским новинама” објавио девет наставака садржајног и изванредно уобличеног фељтона под насловом „Људевит Веслај: једна лична и породична драма”. Осећао сам да се мој деда постхумно на велика врата враћа у свој град, а и да Сремска Митровица за мене престаје да буде само злокобно име града пребрисаног у нашој породичној хроници. Уследила је очекивана пуна судска рехабилитација Људевита Веслаја. Није било ниједног релевантног доказа његове кривице, тако да судијама није било тешко да донесу једину могућу одлуку. Ипак, било је очигледно да су се, захваљујући фељтону у „Сремским новинама”, и они, као и неки други митровачки, и не само митровачки грађани додатно заинтересовали за једну трагичну личну и породичну причу која је, услед систематског потискивања и прећуткивања, чак и најобавештенијим Митровчанима била непозната. Као да тај човек никада није постојао!

„Сремске новине” су га вратиле у колективно сећање, што је, као и рехабилитација, закаснела, накнадна, али ипак не и безначајна правда. Мојој породици и мени изузетно значајна. Вратили смо се Сремској Митровици. Ако икада будем у њој дуже боравио, неизоставно ћу редовно читати „Сремске новине”, и то не

само из захвалности, већ зато што њихову еснафску породицу
кресе многе новинарске врлине. Дотле, свесрдно их препоручујем
свима којима су редовно доступне.

Дарко Танасковић

(„Сремске новине”, 30. децембар 2015)

* * *

Кампања инжењера Веслаја за изградњу насипа

Скромни, па и изненадни наговештај намере изградње земљаног насипа од Гуње до Митровице у првој деценији 20. века, чију су припрему као што је записано спречиле сталне високе воде, не значи да тих намера чак и као приоритетних није било. Међутим, високе воде само су прекриле праве разлоге одгађања почетка ових радова, а они су лежали у недовољном броју заинтересованих великих власника махом шумских површина дуж Саве који би за ову велику инвестицију били спремни удружити капитална средства.

О релативно краткој, али веома драматичној историји настојања оснивања једне тако снажне водне задруге сазнајемо из сачуваних примерака старе митровачке штампе. Поводом катастрофалне поплаве, која је Посавину задесила 1924. године, инжењер Веслај, сасвим компетентан хидротехнички стручњак ауторским текстом обратио се читаоцима листа „Србија”, 25. априла 1924. године, и указујући на свеобухватне катастрофалне последице ове поплаве, он је покушао да драматичним чињеницама укаже на сву озбиљност и неопходност хитног подизања овог насипа. У својој хидротехничкој каријери инжењер Веслај био је шеф Хидротехничког одељка у Сремској Митровици, али и касније основане Бић-босутске водне задруге: *...Већ четрнајстии дан река Сава у Митровици кулминира и йоказује на митровачком водо-*

меру 703 над нулом. То је истиа висина која је била 1878. године, ие ју је само вода у 1915. години надвисила за ири центиметра.

Ова вода иоилавила је силна земљиштиа и уништила зимске усеве. На иоиезу реке Саве од Гуње иа до Мишировице иало је жривом ове воде 122000 каиасиарских јушара зираине земље. Ова је земља била већим делом обрађена и засејана озимим жишарицама, а земљиштие, које је остало за иролејну обраду, остало је необрађено и нејосејано. Пошио ће ова вода досиа дуго лежати на иоилављеном земљишту, ио је иишање да ли ће се и колико земље моћи обрадити и иосејати са иролејним усевима, ие услед иоиа иретии ојасности да ће сва иа земља за ову годину остати изубљена за економију и услед иоиа иретии ојасности илади у иоие крају.

Ако узмемо да је овом иоилавом настала шиеиа ио једном каиасиарском јуиру само 500 динара, а ио се може као један минимум узети само онда, ако се сва ова земља буде мола још у овој години обрадити барем за кукуруз, муар, или иросо, ио би иа шиеиа износила за 120000 јушара 61 милион динара. Да би добили иошину шиеиу, ио овој своји морамо ирирачунаити и шиеиу иорушених и ошиећених кућа, уништиење усева, иројаси и назадовање сйоке збои слабе или никакве хране, ие уништиењем младих шумских брањевина, иа се ова шиеиа може заокружити барем на 80 милиона динара.

Па ако се још осим ие суме иредочи да услед ие иоилаве сиа новницима иоилавној иодручја од Гуње до Мишировице иретии и ојасности разне заразе, а да у иим крајевима сиално влада малаарија и друе разне болести, ио се само од себе сиавља у иишање. Та зар иом злу нема иомоћи и је ли иај народ осућен на иројаси? Одговор на ово иишање лако је даити: „Помоћи се може и мора, да се дуж реке Саве од жељезничке ируе код Гуње иа до Мишировице изиради долма, која ће заираћивати воду и неће јој дозволити да се разлива ио већ иосејаном или необрађеном земљишту, иа да за час иониити муку и наду наших економа.

У свим културним државама већ је био и учињено, а и код нас је делимично нешто у том погледу урађено, јер имамо у нејосредној близини долму крај Саве од Сл. Брода па до Гуње. Ова долма је тамошњи крај очувала од овакве пројаси, коју је претрпело наш Срем. Исти тако, видимо и код југоисточной Срема, од Пројара па до Земуна, где је исто долма израђена и тај цео крај остало је од ове појаве поштеђен... Године 1910, дана 7. новембра, одржана је у Винковцима шта више и водојравна расправа за израђу долме од Гуње до Мишровице. У оно доба биле су намене да се та долма изради са појребном канализацијом заобалној земљишта и да се на главним каналима појаве умје свећа три, које би заобалну воду код високе воде реке Саве пребацивале у реку Саву. На тај начин би се очувало од појаве ово земљиште, које је код ове појаве страдало, а осим тога би се и све баре привеле култури, остале би плодно земљиште...

У 1922. години у месецу мају одржане су ојет водојравне расправе у Гуњи и Моровићу, али и те су остале без усјеха из истог разлога као и 1910. године. Шумски државни ерар, сада наш и наше имовне оштинине Бродска и Петроварадинска, ојет су поштивне да шумски посед дојринаша за израђу те долме с моштивацијом да ће њихове шуме крај изведбе долме страдати, што никако не може стајати, јер има мноо шума иза долме Брод – Гуња и те шуме све добро усјевају и у тим шумама налази се тај знаменити славонски хрст. Сви наводи шумских ујрава моју се лако побити већ с тиме што једно јујро зиратне земље одбацује годишње 8–10 кућа више неог ли једно јујро шуме, а уз то мора се и то у обзир узети да шума тек после 30 година почима неку минималну користи одбацавати...

Приликом обилажења појлавом пострадалих крајева і. Министар вера Др Воја Јањић наш срески посланик уверио се је како народ кука за том долмом и само у изведби те долме види свој сас, то смо пошивно уверени да ће і. Министар знати кушеве, који воде до остварења те велике ствари за све наше крајеве...

Шестог јануара 1925. године инжењер Веслај у листу „Србија” поново пише о катастрофалним последицама априлске поплаве, али истиче и неке њене нове карактеристике: *...Ова њрољетњошња катјастрофална њойлава њоред њолике шњетњетје била је ињак и од користњи, јер се дошло до њоја да је 7. септјембра 1924. њодине у Шиду основана Водна задруја за изјрадњу насипа од Гуње до Мињровице и за извођетње свих њојтребних канала у њом крају. И сада има наде да ће овај дио Посавине ускоро бињти очуван од њойлава и да ће бињти њретњворен у њлодно земљњшњтје које ће се моњти обрађивањти у свако доба њодине...*

Подсећајући читаоце на већ готово двадесетогодишњу историју настојања да се у било којој варијанти удруживања изгради насип и на бројне водоправне расправе које су сазиване не би ли се формирале водне задруге за изградњу крањих или дужих деоница, инжењер Веслај упозорава читаоце да су те намере увек осујећивали велики шумски поседници који нису желели да финансирају ове пројекте. Ова новоформирана Водна задруга неминовно је била пред великим финансијским проблемима па је своју улогу могла извршити само онда ако буде имала од Државе издашну њомоћ у шњехничким, а још више у финасијским њишњањима... Како су њи крајеви, који су њовучени у Водну задрују, честњо изложени њойлави, њо су инњтересенњи шњетје Водне задрујетје досњта сиромашни; једва себе и своје њрихрањују, ња ће бињти шњешко да се од њих у крајњко врјетме убере њојтребан новац за извршетње њињ великих радова.

На више мјестја њој новој насипа, њдје њрелази њреко њојњока, канала и низина, биће њојтребно да се сајраде усњтаве с коректјуром ушњћа ријеке Босунја у Саву. Код ове бродарске усњтаве намеће се њишњање да ли ће је морањти изјрадњти Задруја или Држава. Водна задруја нема великој инњтереса, а да је Босунј њлован и да ради њоја она израђује велику бродарску усњтаву, која ће сњтајањти мнојо милиона динара... Код некојих усњтава биће њојтребно њосњтавињти њарне њумјетје, које би за врјетме велике воде у ријеци Сави њребацивале

заобалну воду у Саву. За први мах је предвиђено 5 њуми и то: испод Рајева села, код Јамене, на ријеци Босуиу код села Босуиа, на каналу Вршићу и на њојоку Манђелосу.

Траса новој насипа вођена је иако да шћо више земљишћиа очува од њојлаве, а да њоред њоја сијурности насипа не шћиешује. Ради овој основној њринцијиа, наиме да се шћо више земље очува од њојлаве, њројекћоваће се иај насип код села Раче иако да и њо село буде очувано од њојлаве, њремда је њо једно шћешко и скујоцјено решење...

Невоље са конкавом код Лимана

Само је један тренутак непажње недостајао у поновљеном претраживању истог архивског материјала и један би лист пожутелог документа попут лутајућег астероида неопажено и неповратно пролетео испред очију посматрача и можда заувек, као у васионском бескрају, нестао у архивској тами. Не бисмо се у том случају суочили са податком, који доказује да је река Сава у континуитету нападала и нагризала темеље обалоутврде баш као што се то дешавало и 1880. године, у време када је пред одушевљеним погледима Митровчана, њена изградња привођена крају. Овај документ под називом „Технички опис основе за осигурање кеја код Сремске Митровице” саставио је 10. марта 1927. године инжењер Веслај, шеф Хидротехничког одељка: ...*Кеј у Сремској Мишировици изграђен је 1878–1880. њодине за 247000 златних круна. Од њоја доба до данас на њправку њоја кеја држава није до сада ућрошила никакве суме и није се вршила никаква њправка иако је већ до сада кеј на некојим местћима знатно ошћићен. Код њрофила 3–7 и њрофила 12–16 услед јакој ударца воде у конкави вода је њодлокала шћемеље кеја у знатној мери и већ су се њочеле њоказиваћи њукоћине у зиду. Ради очувања кеја ради даљеј ошћићења и осипурања од њодлокавања шћемеља, сасћављен је њйерачћ, којим се њредвиђа осипурање шћемеља кеја са каменим набачајем. Овакав*

набачај имао би се положи́ти на два најојаснија мести́а код кеја и то од њрофила 3 до њрофила 7 и од њрофила 12 до њрофила 16. У свему њреба изјради́ти 633,75 кубних метара камена ломљаника. Камен се има директно из лађа уграђива́ти у грађевину...

Миленко Бобић

(Из књи́е „Наси́й – Снови и стварно́сти Сремске Митровице”, 2022)

* * *

**Писмо Људевита Веслаја ћерки Власти из казнионице
у Сремској Митровици**

12. IX 1945.

Драга моја мила Ваџика!

Јучер када сам стојао на оном ћошку крај биртије и гледао преко на наш лијепи дом, и мислио да те мало видим, било ми је јако тешко, још ниједанпут ми није тако тешко било. Врло ми је мило било када сам чуо некога да трчи и када сам видио, да је то моја мила и слатка и добра Ваџика, расветлило ми се пред очима, али на жалост само за кратко време, јер смо се морали убрзо растати. Онда ми је било још теже, али шта можемо, када се не може променити садашње стање. Најгоре ми је што не знам зашто то све! Али дати ће Бог па ће ваљда се и то променити. Жао ми је што и вас четверо поред мене морате трпити и опет само ради покварених људи!

Срце моје мило, питаш ме да ли сам задовољан са твојим кухањем. Како не би био задовољан, кад је све то тако добро и укусно спремљено и иде ми добро у тек. Сада је мало хладније, па се и боље држи све и имам дуље времена да трошим. Јучер када смо се растали, сјетио сам се да те нисам питао, да ли си предала

пријаву за ратну штету, а исто нисам те питао, шта каже Лаза ради молбе, да ли да се преда или не, овдје говоре, да ће ускоро бити нека шира амнестија? Ваљда ће и мама шта чути и донети неке вијести.

Ја мислим, да би морала мама или нетко други, али најбоље ваљда мама, можда и Лаза, отићи у Бгд и тамо на одговарајућем месту тражити разјашњење. Требало би ону Анку ангажовати, да се добије неки позитивни одговор и да се чује шта се треба урадити. Не знам хоће ли стриц Мирко моћи ићи, а то би ваљда било најбоље, али ако је слаб, онда ваљда неће. Мислим да би било добро отићи и у Н. Сад код вишег вој. суда, гдје је предсједник онај судија Давид, што је прије рата био у Митр. судија (партизанско име има Гавра), па и с њим целу ствар растумачити и објаснити шта је на ствари и колико сам крив по тој надуваној оптужници, јер и од њега зависи даље решење.

Ето срце моје, на брзину ти шаљем ово пар ријечи и мисли, и то чиним зато да ми буде мало лакше, јер ти кажем да ми је јучер било јако тешко, а сада ми није пуно боље, али уздам се у Бога да ће бити боље.

Много те, драга моја Вацика, грлим и љубим, као и све остале. Твој тата.

* * *

Пресуда Људевиту Веслају

Суд. број: 231/45.

ПРЕСУДА

У ИМЕ НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Војни Суд Војне Области Војводине за Срем у Срем. Митровици у већу састављеном од другова Јововић Ивана, као председатеља већа, Ранисављевић Душана и Влајић Славка, као чланова већа, записничара друга Пуљевић Павла, а у присуству војно судског иследника Повић Мише, који је заступао оптужбу у кривичном предмету против Веслај Људевита из Срем. Митровице због кривичних дела из чл. 13. и 14. Уредбе о Војним Судовима, након главног претреса одржаног дана 23. априла 1945. год.

Пресудио је

окривљени Веслај Људевит, син Људевита и Амалије рођене Фердербер, рођен у Костајници 1884. год., настањен у Срем. Митровици, ожењен, отац 3 деце, власник: половине једне куће, 5 и по јутара земље у хатару Срем. Митровице, винограда од 12 јутара у Бешенову, пустаре „Липине” код Нашица у величини од 428 јутара и главног акционара Срем. Електрарне д. д. у Срем. Митровици, Хрват, ркт. вере, грађевински инжињер, писмен, неосуђиван

Крив је

1/ што је већ првих дана после слома Југославије и оснивања Н. Д. Х. отворено се ставио на страну окупатора и фашистичких власти сарађујући са истима и на тај начин, што је у својству главног акционара добровољно пристао да даје електричну енергију не само за војне установе и објекте окупатора, већ и за разна инду-

стриска предузећа, помажући на тај начин ратни потенцијал окупатора, чиме је извршио кривична дела издаје свога народа и помагања окупатора предвиђено у чл. 14. Уредбе о војним судовима;

2/ што је већ у првим данима окупације на све могуће начине испољавао своју приврженост и лојалност фашистичким властима, па је тако носио на реверу од капута дуже времена значку окупатора „хакенкројц”, променио слова на својем презимену и исписао „Wesley”, дакле чисто на немачки начин, а не као до тада једноставним словима, те што је у своју кућу кроз дуже време примао официре мрскога окупатора на ручкове и вечере, а одводио их чак и на своје имање код Бешенова у току 1941. године, чиме је извршио кривично дело издаје означеном у чл. 14. Уредбе о војним судовима;

3/ што је у току јуна месеца 1941. године и поред споразума са Јозефом Флајшманом, трговцем из Срем. Митровице, да прими од њега као Јеврејина суму од 140.000 динара и нешто стране валуте, да прикрије и сачува ту суму, после пријема ове суме пријавио је одмах Јозефа Флајшмана усташком шефу полиције Ферди Кнезу, тако да је Флајшман истога дана ухапшен од стране полиције, а цела сума заплењена, чиме је извршио кривично дело проказивања и помагања односно саучесништва у хапшењу и пљачки народне имовине предвиђено у чл. 13. и 14. Уредбе о војним судовима;

4/ што је као главни директор и претставник Сремске Електрарне д. д. злоупотребљавао радну снагу сиромашног радништва натерујући га, да ради уз бедне наднице и плате, тако да су радници морали интервенисати и код усташке радничке коморе, па је са тим у вези у јесен 1941. год. одржана конференција између њега као претставника послодаваца с једне стране и претставника радника, усташке коморе и усташких власти у лицу натпоручника Јуришића с друге стране, па је на тој конференцији

свакако у циљу заштите свога капитала покушавао да прави разлику између радника Срба и осталих, што му није успело, те су плате и наднице радницима повишене тек после ове интервенције, чиме је починио кривична дела злоупотребе радне снаге и неправедног богаћења /шпекулације/, предвиђене у чл. 13. Уредбе о војним судовима;

5/ што је после слома Југославије, а ради одржавања тесних веза са окупатором и увелечавања свога капитала разним недозвољеним пословима поставио за свог техничког директора у електрани познатог зликовца гестаповца Јунга, па је преко њега долазио у додир са окупаторским властима и то свестрано користио, чиме је починио кривично дело издаје предвиђено у чл. 14. Уредбе о војним судовима;

6/ што је после хапшења Небојше Форешковића половином августа 1942. год. пропустио, да као његов претпостављени у електрани користи своје везе са окупатором и спаси истога из логора, тако да је овај после тога стрељан од усташког преког суда, а касније његовог оца прокуристу електране Форешковића Бошка одговарао да не иде из Срем. Митровице и ако му је претила опасност, чиме је извршио кривично дело агитовања за рачун окупатора и његових помагача, које је дело предвиђено у чл. 14. Уредбе о војним судовима;

7/ што је друге половине септембра 1942. године примио на чување сав намештај и ствари од свога прокуристе електране Форешковића Бошка уз једно заложно писмо на 50.000 Куна, обећавајући му, да ће се све његове ствари сачувати на било који начин, па је ипак дозволио, да усташке власти све ствари попишу, однесу из стана и продају по багателној цени, а са своје стране пријавио је усташама један прибор за јело у сребру, који је био од веће вредности, а задржао један порцулански сервис за 12 особа, што му је исти био потребан, чиме је извршио кривично дело

саучесништва у пљачци народне имовине означено у чл. 13. Уредбе о војним судовима;

8/ што је на своме имању у Бешенову такођер безобзирно користио радну снагу сиромашног становништва дајући му бедну надницу, а после убиства његовог винцилира Перице Нешковића, који је погинуо као присталица Н. О. П. од стране немачке патроле, послао је на имање свога кочијаша Ђорђа Рибарића, па је овај исто након тога нестао са имања одведен од стране окупаторских војника вероватно после проказивања окривљенога, чиме је извршио кривична дела злоупотребе радне снаге радништва, неправедног богаћења и помагања, односно саучесништва у убиствима, која су означена по чл. 13. и 14. Уредбе о војним судовима;

9/ што је као главни директор и главни акционер сремске електране д. д. у Срем. Митровици себично и безобзирно руковао имовином електране, па је тако давао истој са своје стране зајмове уз лихварске камате од 18% и више, а у току 1944. год., кад је видео крах окупатора, продао рудник „Ђириковац” код Пожаревца уз багателну цену од 500.000 Дин., која је била фиктивна и за ту продајну цену стварно добио протувредност од 45 дкг злата у шипкама, одписао тобожње своје потраживање према електрани и као поверилац и то на своју руку без одобрења управе друштва, а задржао примљено злато, чиме је извршио кривично дело зеленаштва /лихварења/ и оштећења друштвене /народне/ имовине као ратни шпекулант означено у чл. 13. Уредбе о војним судовима.

Оваквим својим поступцима окривљени је као ратни злочинац и народни непријатељ починио низ тешких злочина на штету нашег народа, па га суд за сва та дела применом чл. 16. и 17. наведене Уредбе осуђује:

НА КАЗНУ СМРТИ СТРЕЉАЊЕМ, КОНФИСКАЦИЈУ ЦЕЛОКУПНЕ ИМОВИНЕ КАКО ПОКРЕТНЕ ТАКО И НЕПОКРЕТНЕ У КОРИСТ Н. О. Ф.-А И ТРАЈНИ ГУБИТАК ГРАЂАНСКЕ ЧАСТИ.

Р а з л о з и :

Окривљени признаје, да је починио сва дела наведена у диспозитиву ове пресуде. Брани се тиме, да је са окупатором сарађивао с разлога, што није могао друкчије поступити у вези са својим предузећем, док дело проказивања Јозефа Флајшмана признаје, али се брани, да је тако поступио, што је морао поштовати наређење окупаторских власти у погледу пријаве јеврејске имовине.

Суд је провео доказ саслушањем сведока Форешковић Бошка, др. Славка Киршнера и Бојкић Радована, који су посведочили у потпуности кривицу окривљенога у погледу потказивања и хапшења Јозефа Флајшмана, што је признао и сам окривљени. Нарочито је карактеристичан исказ сведока Форешковић Бошка, који је поднео и посебну пријаву због штете, коју је претрпео услед рада окривљенога и неиспуњења уговора, који су склопили. Тај сведок сем тога дао је и податке о држању и владању окривљенога, како у погледу његовог недозвољеног пословања са имовином предузећа, тако и у погледу поступања са радништвом и опште о његовом држању и везама са мрским окупатором.

Према добијеним подацима о владању окривљенога од Град. Н. О. О. у Срем. Митровици и М. Н. О. О. у Бешенову окривљени је био потпуни и прави присталица фашистичког система и користио своје везе с окупатором за постизавање својих шпекулативних циљева и неправедног богаћења на штету сиромашног радништва. Из тих извештаја се види, да окривљени има кривице за убиство и нестанак двојице винцилира са његовог имања у Бешенову, који су били присталице Н. О. П.-а, па их је као такве он свакако и показао.

Према наведеном и обзиром на признање окривљенога, исказ наведених сведока и извештаја о владању окривљенога, суд

је дошао до уверења, да окривљени спада у ред оних ратних шпекуланата, издајника и профитера, који су изабраљујући народну радну снагу и користећи своје везе са окупатором, дошли незаслужено до великих новчаних средстава. Окривљени је по уверењу суда својим немарним поступцима учинио, да су убијена два радника са његовог имања. Стога се он има сматрати ратним злочинцем и народним непријатељем сходно чл. 13. и 14. Уредбе о војним судовима.

После првога случаја убиства он је и другога радника послао на своје имање и тај други радник је такођер убијен, а при томе сам кроз те три године није одлазио на своје имање у Бешеново. Сигурно ради тога, што је био свестан, да његов рад односно сарадња са окупатором иде на штету интереса Народно Ослободилачке Борбе. Несумњиво једно од најтежих дела јесте потказивање Јозефа Флајшмана, који је после тога био ухапшен од стране усташке полиције и одузета му сва имовина. Баш у томе се огледа сва његова безобзирност и жеља, да се прикаже као лојални присталица крвавог окупатора и домаћих издајника. Окривљени је могао, али није ни покушао, да добијени новац врати Флајшману уколико га није хтео сачувати, већ га је одмах истога дана пријавио полицији. Његов рад у Сремској Електрани био је од највеће штете по друштво, јер је електрана имала стално велику пасиву, а он је био један од главних поверилаца, наравно уз лихварске камате. Своју похлепност и незајажљивост за новцем и капиталом показао је окривљени нарочито у томе, кад је присвојио добијено злато као куповину за продати рудник, а отписао тобоже своје потраживање према електрани као поверилац. Свакако окривљени је примио и већу количину злата за продати рудник, јер то злато није књижено, па према томе се и не може наћи трага оствареној количини и његовој вредности. Сам уговор, који је склопљен између њега као продаваоца рудника и купца фирме „Кубат” према томе фиктиван је и лажно сачињен на ште-

ту друштва. На тај начин оштетио је електрану и прибавио себи недозвољеним путем и преварним радом материјалну корист, јер није за овај посао претходно тражио одобрење управе друштва. Уопште окривљени претставља тип једнога од многих народних издајника и ратних злочинаца, који су својом безобзирном сарадњом са окупатором тежили увеличању свога иметка. Слабост карактера окривљенога и његов издајнички рад нарочито се види у томе, што он у знак лојалности носи значку окупатора, мења слова на свом презимену, прима немачке официре на ручкове и вечере и води их на своје имање, а за свога техничког директора поставља злогласног гестаповца Јуста и користи његове везе. Све то јасно показује, какав је био оптужени и каквим се средствима служио за постизавање својих прљавих циљева ратнога шпекуланта.

При оцени степена кривичне одговорности суд је окривљеноме узео као отежавајуће околности његов ниски морал, зао карактер, лош глас, који је стекао у народу својим поступцима према радништву, користољубље при оштећењу народне имовине /друштвене/ и уопште потпуно пристајање уз окупатора, док од олакшавајућих околности ништа.

Услед свега наведеног одмерена казна показује се као оправдана и основана обзиром на степен кривичне одговорности и тежину почињених кривичних дела.

Смрт фашизму – слобода народу!

Записничар:
П. Пуљевић, с. р.

М. П.

Претседатељ већа:
Иван Јововић, с. р.

ВИШИ ВОЈНИ СУД ЈУГ. АРМИЈЕ

II. Суд. бр. 824/45

13. јула 1945. год.

ВОЈНОМ СУДУ ВОЈНЕ ОБЛАСТИ ВОЈВОДИНЕ ЗА СРЕМ
СРЕМ. МИТРОВИЦА

Виши Војни Суд, Југ. Армије, расмотрио је пресуду тога суда од 10. маја 1945. год. Суд. бр. 231/45., у кривичном предмету против окривљенога Веслај Људевита, грађевинског инжињера из Срем. Митровице, који је због кривичних дела из чл. 13. и 14. Уредбе о војним судовима у вези чл. 16. исте Уредбе, осуђен на казну смрти стрељањем, трајан губитак грађанске части и конфискацију целокупне имовине, па је ту пресуду у погледу изреке о кривици ПОТВРДИО, а у погледу изреке о казни ПРЕИНАЧИО и применом Закона о врстама казни од 3. VII 1945. год. осудио га на казну лишења слободе с принудним радом у трајању од 15 /петнаест/ година, губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од 10 /десет/ година и то: губитак активног и пасивног изборног права; права заузимања изборних функција у друштвеним организацијама и права заузимања неке државне или ма које јавне службе или звања, као и на конфискацију целокупне имовине.

Виши Војни Суд изрекао је окривљеноме Веслају Људевиту овакву казну и меру казне обзиром на природу и тежину учињених дела и степен његове кривичне одговорности, имајући при томе у виду, да је отац троје деце, те како је у међувремену пре правоснажности ове пресуде ступио на снагу Закон о врстама казни од 5. VII 1945. год., те је овај суд изрекао казну окривљеном по новом закону.

Враћа се спис.

Смрт фашизму – слобода народу!

Секретар – поручник: М. П.
Претседник суда – пуковник (потпис нечитак) Тачност от-
правка оверава: Лаза (?)

(Печат: КОМАНДА МИТРОВАЧКОГ ВОЈНОГ ПОДРУЧЈА)

* * *

Сећање школског друга Власте Веслај

– Све три кћерке инж. Људевита Веслаја биле су увек одличне ученице. Никада се није десило да нека од њих дође неспремна на час, сваки одговор би им био беспрекоран. Иако су биле девојке из високе друштвене класе, могло би им се прићи без страха, подједнако су се односиле и према нама „плебејцима”. У школи се није осећала никаква разлика између нас, мада се знало да су веома богати.

Нисам упознао њиховог оца Људевита, али се добро сећам једног детаља о његовој породици. То ми је испричала Властина и моја школска другарица Милена Доронтић, удата Станишић, чијег су брата Ђорђа усташе стрељале током акције Виктора Томића, у лето 1942. Наиме, у време најжешћег усташког терора, Власта је позвала Милену да спава код ње, како би је заштитила од прогона.

Иначе, памтим да сам као ученик другог разреда основне школе у Мартинцима био у прилици да посматрам изградњу насипа Бић-босутске водне задруге на Сави. Водила нас је учитељица, како бисмо се упознали са тада најсавременијом механизацијом. Тек из фељтона у „Сремским новинама” сам сазнао да је иза тог подухвата стајао инж. Људевит Веслај – испричао нам је др Васа Дражић (1922–2016), познати српски хирург, родом из Мартинаца.

Д. П.

(„Сремске новине”, 23. јун 2010)

* * *

ЈЕДАН ОГЛАС ИЗ СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ У ФРАНЦУСКИМ НОВИНАМА

Гувернанта за сестре Веслај

Инес, Божена и Власџа, кћерке Иванке и Људевитџа Веслаја, оствариле су сјајну радну каријеру захваљујући и темељном изучавању три најважнија европска језика – Управо о њој сведочи и оglas из париског „Ле Матина” (1927), којим је за њих тражена дипломирана васпитачица – Шџа о свему каже проф. др Дарко Танасковић, унук Веслајевих

Пре непуних девет деценија, 25. јула 1927. године, у париским дневним новинама „Le Matin” (Јутро) објављен је кратак мали оглас којим се тражи образована млада гувернанта за три девојчице, узраста од четири до шест година. Услов је био да дотична дама, кандидаткиња, говори енглески или немачки, а уз одговарајуће препоруке требало је да приложи и уверење о дипломирању. И све би остало у оквирима тада уобичајеног новинског оглашавања, којим се нуди запослење стручној особи, да понуда није стигла од једне (додуше, познате и имућне) породице из прилично удаљене – Сремске Митровице!

На овај оглас, сасвим неочекивано, наишла је историчарка уметности Гордана Крстић – Фај, рођена Митровчанка, осведочена сарадница „Сремских новина”, која већ дуже времена живи у Паризу и истражује занимљиве теме из своје струке. Тако је за наш лист писала о париским данима Саве Шумановића, аукцијама његових слика, о једном непознатом портрету књаза Милоша Обреновића, објавила интервју са великим уметником и академиком Владимиром Величковићем...

И чим је прочитала поменути оглас, Гордана се сетила фељтона који су својевремено, 2010, објавиле „Сремске новине”, а односио се управо на породицу која је тражила гувернанту. Наслов

серијала од девет наставака је био: *Људевитић Веслај – једна лична и њородична драма*, сврха истраживања потписника (и) ових редова трагање за истином – показаће то касније судски поступак – о невино оптуженом и сурово кажњеном богатом митровачком индустријалцу-велепоседнику. Наша сарадница је поменути оглас одмах превела и послала нам да се, даље, њиме позабавимо.

У пропратној поруци Гордана Крстић – Фај још пише:

– Оглас је објављен на страни 6. ових новина, у рубрици *Мали ојласи* и подрубрици *Понуде њосла*. Цена једног реда огласа у овој рубрици је била 18 франака. Вероватно је због такве цене оглас и писан у скраћеницама, а заузимао је четири реда. У преводу он гласи: „Тражи се млада француска гувернанта која познаје енглески или немачки, за три девојчице узраста од 4 до 6 година. Писати, уз приложене препоруке и сертификат о дипломирању, ИВАНКИ ВЕСЛАЈ, Сремска Митровица, Југославија.”

Одмах пада у очи да Иванка Веслај рођ. Кузмић (1896–1973) не наводи своју адресу, што говори да је она свакако била добро знана не само поштарима, већ и великом броју суграђана. Јер, њен супруг Људевит Лујо Веслај (1884–1947) био је угледни шеф Хидротехничког одељка у Митровици, власник прве електричне централе, потом фрушкогорских винограда, воћњака и друге имовине, али и дарежљиви градски добротвор, члан и помагач бројних друштава, удружења, школских установа.

У свом складном и дуготрајном браку (који је прекинула Људевитова смрт у Митровачкој казниони, где се нашао као – од суда проглашени – „ратни злочинац и народни непријатељ”), Веслајеви су имали три кћерке: Инес (1920–1999), Божену (1922–2013) и Власту (1923). Све три су биле одличне ученице Митровачке гимназије, међу најбољима у њеној дуготрајној историји, да би касније оствариле веома успешне и цењене каријере. Огласом у париским новинама, 1927, управо је за њих тражена дипломирана гувернанта.

Како смо у фељтону о животу Луја Веслаја и његове породице објавили једну фотографију три сестре са младом гувернантом, могло би се закључити да је реч о баш оној из огласа у „Ле Матану”. Јер, и узраст снимљених девојчица наводи на такав расплет. Потражили смо помоћ од проф. др Дарка Танасковића, нашег угледног оријенталисте и амбасадора при Унеску, чија је бака Иванка париским огласом тражила гувернанту за његову мајку Инес и тетке Божену и Власту.

Ево шта нам је проф. Дарко Танасковић рекао:

– Данас је немогуће утврдити да ли је конкретни оглас у француским новинама донео жељени резултат, као и која се од гувернанти налази на фотографији. Моје магловито сећање на бакине приче говорило би да је реч о првој гувернанти, Швајцаркињи. Намера Људевита и Иванке Веслај је била да систематским ангажовањем гувернанти, односно учитељица језика из иностранства, обезбеде да њихове ћерке сукцесивно науче три главна европска језика: француски, немачки и енглески, током основног и гимназијског школовања. Учење је почело још пре поласка у основну школу. Оглас је објављен у време када је моја мајка Инес, као најстарија од сестара, имала седам година.

За непосредну бригу о школовању девојчица била је задужена њихова мајка, односно моја бака Иванка, која је завршила трговачку академију „Меркур” у Бечу. Она је по женској линији била пореклом Аустријанка, из породице Ајхмајер, одлично је говорила немачки, знала француски, а имала је и солидно музичко образовање. Бака се за ангажовање гувернанти обраћала неким агенцијама, како у Југославији тако и у Европи, а од давања огласа у европским листовима је касније, колико знам, одустала. Од 1928. до 1939. године код Веслајевих је било ангажовано укупно осам гувернанти.

Почело се с француским језиком, тада најцењенијим у Европи, а прва гувернанта је, по свој прилици, била Швајцаркиња. Све оне су живеле у дому Веслајевих. Прве три су девојчице поду-

чавале француском, а затим је ред дошао на немачки, који су оба родитеља, иначе, познавала готово као матерњи. За енглески су биле ангажоване две гувернанте, од којих је друга у Сремској Митровици боравила до 1939, да би по избијању рата, на позив Конзулата Уједињеног Краљевства, морала да се врати у своју земљу. Тако је завршен процес учења страних језика у дому Веслајевих.

Не треба посебно наглашавати, додаће проф. Танасковић, какав су капитал стекле сестре Веслај научивши одлично три најважнија европска језика. Нарочито у послератним околностима. Током студија, оне су несметано користиле уџбенике на страним језицима, радиле на пословима где је такво знање било неопходно, а посебно као врхунски стручњаци на универзитетима и другим институцијама у иностранству. Инес је одмах после рата била на докторским студијама у Паризу, међу оснивачима је документационо-информатичког система у биологији и медицини, професор на ВМА и Медицинском факултету, била председник Савета Универзитета УН у Токију. Божена је дочекала пензију као уважени професор биохемије на америчком универзитету у Чепел Хилу (Северна Каролина), а Влада као експерт ФАО.

Све то захваљујући и далековидости родитеља у малој Сремској Митровици, који су им омогућили да у раној младости науче главне европске језике. О томе, свакако, сведочи и оглас у париском листу из давне 1927. године.

Душан Познановић

(„Сремске новине”, 15. јун 2016)

* * *

Из извештаја Краљевске реалне гимназије Краља Петра I Великог Ослободиоца

Извештај за школску годину 1929/30.

Инж. Људевит Веслај, директор Водне задруге Жупања – Митровица, члан утемељач „Фонда за помагање сиромашних ученика и ученица Државне реалне гимназије Краља Петра Првог Великог Ослободиоца у Срем. Митровици” – стр. 25.

Извештај за школску годину 1930/31.

„Дана 24. јуна 1931. г., у присуству г. Дивца Недељка Министровог изасланика обављена је свечаност поводом пријема динамо машине, коју је поклонио школи г. Веслај, инжињер.” – стр. 13.

Инж. Људевит Веслај, директор Водне задруге Бић-Босут, члан утемељач „Фонда за помагање сиромашних ученика и ученица Државне реалне гимназије Краља Петра Првог Великог Ослободиоца у Срем. Митровици” (они који положили или завештају најмање 200 динара – прим. ДП) – стр. 24.

Извештај за школску годину 1931/32.

„На предлог в. д. директора, г. Николића Драгољуба, једногласно је прихваћено да се у овој школи оснује *Заједница дома и школе*, и то је учињено 20. септембра 1931. год... Управни одбор: 1) Веслај Људевит, инжињер...” – стр. 21.

Извештај за школску годину 1932/33.

„27. јануара свечано је прослављена школска слава Св. Саве. Кум славе био је г. Људевит Веслај, инжињер, који је после црквеног обреда одржао леп патриотски говор гостима.” – стр. 11.

На почетку школске године, у јесен 1932, инж. Љ. Веслај изабран у управни одбор *Заједнице дома и школе* (под бр. 1, вероватно као председник – прим. ДП) – стр. 21.

17) Веслај Људевит, директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ђомајање сиромашних ученика*. – стр. 23.

Извештај за школску годину 1933/34.

Инж. Љ. В. изабран 22. октобра 1933. за председника управног одбора *Заједнице дома и школе*. – стр. 25.

17) Веслај Људевит, директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ђомајање сиромашних ученика*. – стр. 32.

Извештај за школску годину 1934/35.

Поводом прославе Светог Саве, 27. јануара 1935, најбољим ученицима су подељене награде у књигама. Међу дародавцима је и инж. Љ. Веслај. – стр. 21–22.

Инж. Љ. В. изабран 28. октобра 1934. за председника управног одбора *Заједнице дома и школе*. – стр. 31.

„Држана су два родитељска састанка. Први састанак је држан 23. децембра 1934. год., пред Божићни распуст. – Претседник Заједнице, г. Љ. Веслај, истакао је да школа може постићи успехе на васпитању и образовању ученика само тако, ако буде заједничке сарадње између дома и школе. Позива родитеље да будно пазе на рад своје деце и да имају пуно поверење према школи, јер у сваком заједничком раду мора бити међусобног поверења. Заједница дома и школе при овој гимназији улази у своју четврту

годину и за ове три године се очевидно показао њезин благотворни утицај.” (Заједница основана 1931. – прим. ДП) – стр. 32.

17) Веслај Људевит, инж., директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ђомаѿање сиромашних ученика.* – стр. 39.

Извештај за школску годину 1935/36.

Инж. Љ. В. изабран 13. октобра 1935. за председника управног одбора *Заједнице дома и школе.* – стр. 30.

„22. децембра одржан је родитељски састанак. – Претседник Г. инж. Веслај објаснио је значај овог састанка, напоменувши да се о Божићном одмору може доста урадити, само је потребна јача контрола над дечијим радом.” – стр. 30.

17) Веслај Људевит, инж., директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ђомаѿање сиромашних ученика.* – стр. 39.

Извештај за школску годину 1936/37.

Инж. Љ. В. изабран 18. октобра 1936. за председника управног одбора *Заједнице дома и школе.* – стр. 28.

„22. децембра је одржан родитељски састанак, који је отворио и присутне родитеље поздравио претседник Заједнице г. Веслај Људевит, инжињер.” – стр. 28.

17) Веслај Људевит, инж., директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ђомаѿање сиромашних ученика.* – стр. 37.

Извештај за школску годину 1937/38.

Инж. Љ. В. изабран 9. новембра 1937. за председника управног одбора *Заједнице дома и школе.* – стр. 26.

17) Веслај Људевит, инж., директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ѿмоаѿање сиромашних ученика.* – стр. 33.

Извештај за школску годину 1938/39.

На главној скупштини, од 13. новембра 1938, инж. Љ. В. изабран за председника управног одбора *Заједнице дома и школе.* – стр. 28.

17) Веслај Људевит, инж., директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ѿмоаѿање сиромашних ученика.* – стр. 35.

Извештај за школску годину 1939/40.

Људевит Веслај, инжењер, изабран 12. новембра 1939. за председника управног одбора удружења *Заједница дома и школе.* „Главни циљ Заједнице је стварање пријатељских веза и узајамног поверења између наставника и родитеља, да би се што боље усавршило васпитање деце. Осим тога Заједница и материјално помаже школу ради набавке књига и учила, побољшања хигијенских прилика у школи, извођење школских екскурзија и др.” – стр. 29.

17) Веслај Људевит, инж., директор Водне задруге – члан-добротвор *Фонда за ѿмоаѿање сиромашних ученика...* „Члан добротвор плаћа једном за свагда најмање 500. динара.” (основан 1928. – прим. ДП) – стр. 39.

ИЛУСТРАЦИЈЕ III

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШИ СУД У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ
Посл.бр. 1 Рех-7/2010
ДАНА: 30.12.2010.године
СРЕМСКА МИТРОВИЦА

Виши суд у Ср.Митровици у већу сачињеном од судија Глушчевић Симовљевић Снежане председника већа, Ђулибрк Наде и Радуловић Загорке чланова већа, са записничарем Вујиновић Мирјаном, у предмету рехабилитације инг.ВЕСЛАЈ ЉУДЕВИТА, бившег из Сремске Митровице, по захтеву за рехабилитацију предлагача Танасковић Дарка из Београда, ул.Његошева бр.47, кога заступа пуномоћник Бесеровић Љубица адвокат у Ср.Митровици, након одржане јавне расправе, те већања и гласања дана 30.12.2010.године донео је

РЕШЕЊЕ

УСВАЈА СЕ захтев за рехабилитацију инг.Веслај Људевита, рођеног 22.2.1884.године у Костајници у Р. Хрватској, а преминулог 27.1.1947.године у Ср.Митровици у Казнено поправном заводу,

ПА СЕ УТВРЂУЈЕ да су **ништаве** од тренутка доношења пресуда Војног суда Војне области Војводине у Сремској Митровици бр.231/45 од 10.маја 1945.године, којом је окривљени Веслај Људевит, син Људевита и Амалије рођ.Фердбер, рођен у Костајници 1884.године, настањен у Ср.Митровици, ожењен, отац троје деце, власник половине једне куће, 5,5 јутара земље у атару Срем.Митровица, винограда од 12 јутара у Бешенову, пустаре липине код Нашица у величини од 428 јутара и главни акционар Сремске електране ДД у Ср.Митровици, Хрват, грађевински инжењер, неосуђиван, оглашен кривим по девет тачака, за кривично дело издаје свога народа и помагање окупатора; кривично дело проказивања и помагања односно саучесништва у хапшењу и пљачки народне имовине; кривично дело агитовања за рачун окупатора и његових помагача; кривично дело злоупотребе радне снаге радништва, неправедног богаћења и помагања односно саучесништва у убиствима; кривично дело зеленаштва (лихварења) и оштећења друштвене (народне) имовине као ратни шпекулант; кривично дело саучесништва у пљачки народне имовине, предвиђених у чл.13 и чл.14 Уредбе о Војним судовима (прописана 24.маја 1944.године од врховног командата НОВ и ПОЈ маршала Југославије), те којом је као ратни злочинац и народни непријатељ осуђен на казну смрти стрељањем, конфискацију целокупне имовине како покретне тако и непокретне у корист Н.О.Ф.-а и трајни губитак грађанске части, и одлука Вишег војног суда Југословенске армије бр.824/45 од 13.јула 1945.године којом је првостепена пресуда на основу чл.29 Уредбе о ВС потврђена у погледу изреке о кривници, а преиначена у погледу изреке о казни, па је применом Закона о врсти казне од 3.7.1945.године осуђен на казну лишења слободе с принуђеним радом у трајању од 15 година, губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од 10 година и то: губитак активног и пасивног изборног права, права заузимања изборних функција у друштвеним организацијама и права за узимања неке државне или ма које јавне службе

или звања, као и на конфискацију целокупне имовине, као и да су ништаве све њихове правне последице, укључујући и казну конфискације имовине.

Рехабилитовано лице се сматра неосуђиваним.

Министарство надлежно за правосудје по службеној дужности објавиће име и податке о рехабилитованом лицу у Сл.гласнику Р Србије на основу чл.7 Закона о рехабилитацији (Сл.гласник РС бр.33/2006 од 17.4.2006.године).

Образложење

6.марта 2009.године, Танасковић Дарко из Београда, унук сада пок.Веслај Људевита, поднео је захтев за рехабилитацију свога деде по мајци. Навео је да је његов деда био грађевински инжењер и директор Водне задруге у Ср.Митровици пре Другог светског рата, да је радио на регулисању слива реке Саве, да је у Ср.Митровицу дошао у младости, оженио се Кузмић Иванком из угледне правничке породице и у том браку имао три ћерке, Инес, Божену и Власту, као и да је био и један од главних акционара Сремске електране ДД у Ср.Митровици. Као грађевински инжењер и директор Водне задруге, био је вредан, предузимљив и способан човек који се није бавио политиком, иако је био југословенски оријентисан и добротвор већег броја образовних и културних организација у свом граду, а све време рата живео је у Ср.Митровици, те је као способан, вредан и предузимљив човек током свог живота стекао имовину како у Хрватској, тако и на подручју Ср.Митровице, те воћњаке у к.о. Манастир Бешеново и к.о. Шуљам. Предлагач је навео, да је непосредно пред само ослобођење земље, Веслај Људевит као старији човек који је имао 61 годину, у априлу 1945.године ухапшен као народни непријатељ на основу исконструисане оптужнице те да је пресудом Војног суда Војне области Војводине за Срем у Ср.Митровици на основу чл.13 и чл.14 Уредбе о Војним судовима дана 10.маја 1945.године оглашен кривим за 9 тачака по оптужници као ратни злочинац и народни непријатељ, да је починио низ тешких злочина на штету народа, те га је суд осудио на казну смрти стрељањем, конфискацијом целокупне имовине, како покретне тако непокретне у корист НОФ и трајан губитак грађанске части, која пресуда је пресудом Вишег војног суда Југословенске армије бр.824/45 од 13.7.1945.године потврђена у погледу одлуке о кривци по свих 9 тачака оптужбе, а преиначена у погледу казне применом Закона о врстама казни од 3.7.1945.године на казну лишења слободе с принудним радом у трајању од 15 година и губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од 10 година. Навео је да се његов деда, на издржавању казне затвора у КПЗ у Ср.Митровици разболео и умро 27.1.1947.године, те да породица никада није сазнала где је сахрањен. С обзиром да је казна конфискације целокупне имовине извршена, те да породица није имала средстава за живот, супруга Иванка заједно са три ћерке заувек је напустила Ср.Митровицу, те је сваки спомен на ову угледну породицу у граду избрисан заувек. Предлагач је навео, да наводи по свим тачкама оптужнице који су стављени на терет Веслај Људевиту не стоје, да су апсурдни и исконструисани. Предложио је да суд усвоји захтев за рехабилитацију и донесе решење у смислу чл.5 ст.1 и ст.2 Закона о рехабилитацији.

Овај суд је применом чл.4 Закона о рехабилитацији, у јавном поступку прибавио потребна документа, одржао јавну расправу на којој је прочитао захтев за рехабилитацију, те писмене доказе, наслош бр.3811-18, 1937 издат 26.4.1937.године на име инжењера Веслај Људевита, пресуду Војног суда Војне области Војводине за Срем у Ср.Митровици бр.231/45 од 23.4.1945.године, одлуку Вишег војног суда Југословенске армије Војне области Војводине за Срем Ср.Митровица бр.824/45 од

13. јула 1945. године, одлуку Среског народног суда у Иригу бр. Вп-96/1945 од 5.12.1945. године, одлуку Среског народног суда у Иригу од 5.12.1945. године бр. 96/45, одлуку Министарства пољопривреде народне Републике Србије од 13. јуна 1947. године, записник Среског народног суда у Иригу бр. Вп-96 октобар 1945. године, закључак од 1. марта 1946. године бр. 68/45, одлуку од 6.2.1946. године Вп-96/45, уредовну сведоџбу од 10.4.1947. године, са рукописом снабденим печатом грунтовог уреда Среског суда у Иригу од 4.12.1945. године, допис упућен Среском суду Рума 9.2.1948. године са рукописом, све прибављено од Историјског Архива "Срем" бр. 03-1/960 од 20.12.2002. године, извод из МК умрлих бр. 28 за 1947. годину, извод из МК рођених бр. 279 за 1920. годину, решење трећег Општинског суда у Београду О-596/200 која је правноснажно 18.10.2009. године, извода из МК рођених место Загреб – Медвешчак бр. 101 за 1948. годину, записник од 25.2.1946. године Среског народног суда у Ср. Митровици, извештај Архива Србије и Црне Горе од 3.11.2010. године, фелтон објављен у Сремским новинама у наставцима почев од 14.4.2010. године до 9.6.2010. године, допис Безбедносно Информативне Агенције од 13.11.2010. године, допис Архива Србије од 22.11.2010. године, целокупну документацију која је достављена овом суду од стране Архива Србије (укупно 48 страна), прочитан је спис Среског суда Ср. Митровица бр. Вп-239/45, затим попис интелектуалаца који долазе у обзир као предавачи на Народном универзитету сачињен 18. јануара 1945. године од стране Месног културног просветног Одсека за град Ср. Митровицу, на којем попису се налази и име Веслај Људевита, прочитан је спис чији је предмет било доношење одлуке о конфискации бр. 239, прочитан је допис Војног Архива Београд од 9.12.2010. године, извод из уписника Војног суда команде Митровачког бојног подручја за 1945 и 1946. годину, те целокупан спис Војног суда Војне области Војводине за Срем у Ср. Митровици бр. 231/45, допис Историјског Архива "Срем" од 30.11.2010. године, те је суд саслушао у својству сведока Симић Лемајић Наду, рођену 1960. године у Ср. Митровици, историчара, као и Познановић Душана рођеног 1951. године, новинара, а у сврху доказивања, суд је саслушао и предлагача Танасковић Дарка, рођеног 1948. године.

Оценом и анализом проведених доказа у смислу чл. 8 Закона о парничном поступку, у вези чл. 30 Закона о ванпарничном поступку, суд је утврдио релеванто чињенично стање.

Танасковић Дарко, предлагач, унук је сада пок. Веслај Људевита, бившег из Ср. Митровице.

Људевит Веслај рођен је 22.2.1884. године у Костајници у Р Хрватској, од оца Људевита и мајке Амалије рођ. Фердербер, а преминуо је дана 27.1.1947. године у Ср. Митровици у КПД-у, у коме се налазио на издржавању изречене затворске казне.

Предлагачев деда по мајци, био је грађевински инжењер и директор Водне задруге у Ср. Митровици. Пре Другог светског рата радио је на регулацији слива реке Саве. У Ср. Митровицу дошао је у младости. Оженио се са Кузмић Иванком из угледне, племићке и правничке породице. У браку је имао три ћерке, Инес, Божену и Власту. Зграда некадашње Водне заједнице била је у то време и први дом породице Веслај. Био је један од већинских акционара Сремске електране ДД у Ср. Митровици. Иако је у Ср. Митровици био дошљак, као изузетно способан, вредан и предузимљив човек, током година стекао је велики иметак и био је један од вајкупунијих поседника у Срему. Био је власник 1 рудника угља, као и великих имања у Срему и Славонији. Никада се није бавио политичким радом. Био је изразито југословенски оријентисан и добротвор већег броја образовних и културних организација у свом крају. Све време рата, живео је као цивил у Ср. Митровици. Породична кућа Веслајевић налазила се

надомак казиноне, а данас је то Дом ученика средњих школа у Ср.Митровици. Био је члан Савета родитеља и кум Митровачке гимназије, помагао је донацијама школе и најбоље ученике. Као један од најбогатијих људи у Ср.Митровици, од изузетног угледа, уочи Другог светског рата, имао је све могућности, да напусти Ср.Митровицу и оде у иностранство, што није учинио. Припадао је грађанској класи велепоседника. Није имао никакве националне нити верске предрасуде. Помагао је како Јеврејима тако и Србима, иако је био Хрват. У току рата се беспрекорно држао, о чему непосредно сведочи писмени доказ, попис интелектуалаца на подручју града Ср.Митровице, који долазе у обзир као предавачи на Народном универзитету, сачињен од стране Месног културног просветног одсека за Град Ср.Митровицу бр.600 од 18.1.1945.године, а након ослобођења Митровице од окупатора, 1.11.1944.године. На овом попису интелектуалаца, налази се и име грађевинског инжењера, Веслај Људевита. У протргом попису прочелника Месног културног просветног Одсека за Град Ср.Митровицу је наведено, да су сва наведена лица на попису, у току окупације била беспрекорног владања, те да се већина од њих налазила, а и сада се налази на одговорним дужностима.

Уочи ослобођења земље, инг.Веслај је ухапшен.

Хапшење није извршено по службеној дужности од стране Градске милиције Ср.Митровице, односно од стране Окружног одељења заштите народа за Округ Ср.Митровица (ОЗНА), већ по пријави, физичког лица, бившег ратног заробљеника Флајшман Едуарда, апотекара из Београда, који се у моменту подношења пријаве, налазио на војној дужности у Главном санитетском слагалишту Југословенске армије у Земуну. У својој писменој пријави која је упућена суду Војне области Војводине за Срем под бр.231 дана 14.4.1945.године је исти навео, да се његов отац Јосип са оптуженим инг.Веслајем после окупације земље 1941.године, а пре 15.7.1941.године договорио да ће му довести своје вредности и новац и неке валуте зато што је породица Флајшман била прогоњена, а у кући су им вршени стални претреси. Навео је, да је по договору, његов отац, а уз претходни пристанак инг.Веслаја, отишао у његову кућу, где га је дочекала Веслајева ћерка Инес, којом приликом, пошто инг.Веслај није био код куће, је Јосип Флајшман предао у затвореном омоту Инес Веслај износ од 140.000 ондашњих динара и стране валуте. Навео је, да док се још отац није вратио у град, да је истог већ тражила полиција која га је и одвела, те да се у полицији испоставило да је инг.Веслај телефоном обавестио да је Јосип Флајшман код њега у његовој коњари за опатке паџира оставио новац и вредности, те да је инжењер питао полицију шта треба с тим да ради, те да је полиција потом запленила сав новац. Након овог догађаја, наводи да је његова породица остала без средстава, те јој је одузета свака животна могућност. На околност поднете пријаве предложио је да суд саслуша сведоке др Киришнер Славка бившег адвоката у Ср.Митровици и Форишковић Бошка и његову сурругу. Овај чин инг.Веслаја је Едуард Флајшман пријавио као ратни злочин учињен помаганем окупатора и његових помагача, достављањем које је дало повода и основе за прогањање Јевреја, те је ставио захтев да се инг.Веслај најстроже казни, те је поставио захтев и за накнаду штете тражећи еквивалент заплених 140.000 ондашњих динара као и вредност иностраних валута (чију вредност није ни знао). У пријави је навео, да је инг.Веслај за целог свог живота био режимски опортуниста, присталица сваке владе, те да је случај са његовим оцем искористио да се додвори усташама, као и да настави богаћење и стицање имовине на лак начин на штету пућанства.

Бошко Форишковић се такође обратио Војном суду Војне области Војводине за Срем Ср.Митровица писмом од 11.4.1945.године, у којем је описио стварање акционарског друштва после Првог светског рата 1920.године у Ср.Митровици везано за откуп од Мађара Електричне централе. Исти је био ангажован као књиговођа у

Електричној централни од 1.јула 1920. до 15.9.1942.године, када је пребегав у Србију пред терором и насиљима. У писму је навео, да је бежећи у Србију оставио стан и покретне ствари на чување инжењеру Веслају и његовом директору инжењеру Јусту и њиховим госпођама, те да их је замолио да по сваку цену ствари сачувају до повратка. Окривно је инг.Веслаја, како није ни покушао да му спаси сина од страшних muka и патњи у рукама усташких целата и убица, те да није сачувао ништа од његових ствари које је побеснела усташка руља развукла и покрала. У пријави помиње, да је инг.Веслај искористио дугове исправе коју му је издао (Бошко Форишковић је био у дужничко - поверилачком односу са инг.Веслајем). Осуђивао је инг.Веслаја, зато што као угледна личност није ни покушао да својим утицајем спаси Форишковић Небојшу од стрељања иако је исти био школски друг Ђерке Божене, окривно је инг.Веслаја као усташу, зато што му није хтео исплатити отпремнину на коју је имао право по Закону, те зато што није испоштовао шестомесечни отказни рок, што подносилац пријаве види као нечовечни поступак према њему као најстаријем чиновнику, а и према радницима уопште. У овом писму је Бошко Форишковић изричито назначио, да се ограђује од свих инсинуација у смислу да се свети инжењеру Веслају из неких егзистичких или националних мотива, а своје обраћање Војном суду правда немогућности да дозволи да га инг.Веслај материјално упропасти и под старе дане бани на просјачки штап само зато што није био усташа, а ни петоколоваш, као неки од његових пријатеља и намештеника. Образложно је, да оптужује инг.Веслаја зато што му то налаже дужност, зато што жели да користи општој ствари, тј. како држави тако и општини у Ср.Митровици, која је иначе у веома тешком материјалном финансијском стању, а поставио је захтев за накнаду штете коју је претрпео заслугом инг.Веслаја, прилажући списак несталих ствари из његовог стана са назнаком вредности у предатним динарима.

Војно судски иследник Војног суда Војне области Војводине за Срем, Павић Миша, је дана 22.4.1945.године већу Војног суда поднео оптужницу којом је оптужио Веслај Људевита, велепоседника, неосуђиваног, по 9 тачака у смислу чл.13 и чл.14 Уредбе о Војним судовима, предлажући осуду на казну смрти стрељањем, конфискацију целокупне имовине и трајни губитак грађанских части, а као доказ је приложен записник о саслушању оптуженог од 17.4.1945.године, те искази сведока Форишковић Бошка, Киришнер Славка, Бојкић Радована, те извештај о владању оптуженог од МНОО у Бешенову и ГОО у Ср.Митровици.

Већ сутрадан, одржан је главни претрес, дакле 23.априла 1945.године, када је Војни суд у већу сачињеном од другова Јововић Ивана, као председатеља већа, Ранисављевић Душана и Влајић Славка као чланова већа у присуству Војно судског иследника Павић Мише који је заступао оптужбу, пресудио да је инг.Веслај крив по свих 9 тачака оптужбе, те је осуђен на казну смрти стрељањем и конфискацију целокупне имовине и трајни губитак грађанске части.

Дана 10.маја 1945.године (на основу чл.29 Уредбе о Војним судовима) објовљен је кривични поступак против инг.Веслаја, којом приликом је проширена оптужница у смислу исказа нових сведока Бељански Јована команданта Војне области Војводине и Илић Бошка зв. "Чека" припадника НОП.

Војни суд Војне области Војводине за Срем у Ср.Митровици у већу сачињеном од другова Ранисављевић Душана као председатеља већа, Влајић Славка и Божанић Саве као чланова већа је 10.маја 1945.године донео пресуду бр.231/45 којом је пресудио да је окривљени Веслај Људевит крив:

1. што је већ првих дана после слома Југославије и оснивања НДХ отворено се ставио на страну окупатора и фашистичких власти сарађујући са властима и на тај начин што је у својству главног акционара и директора Сремске електране ДД у Ср.Митровици добровољно пристао да даје електричну енергију не само за војне установе и објекте окупатора већ и за разна индустријска предузећа помажући на тај начин ратни потенцијал окупатора, чиме је извршио кривично дело издаје свог народа и помагања окупатора предвиђено у чл.14 Уредбе о Војним судовима;
2. Што је већ у првим данима окупације на све могуће начине испољавао своју лојалност и приврженост фашистичким властима, па је тако носио на реверу од капута дуже времена значку окупатора "hakenkrojc", променио слова на свом презимену и исписао "Wesley", дакле чисто на немачки начин, а не као до тада једноставним словима, те што је у своју кућу кроз дуже време примао официре мркога окупатора на ручков и вечере, и одводио их чак и на своје имање код Бешенова у току 1941.године, чиме је извршио кривично дело издаје означено у чл.14 Уредбе о Војним судовима;
3. Што је у току јуна месеца 1941.године и поред споразума са Јозефом Флајшманом, трговцем из Ср.Митровице, да прими од њега као јеврејина суму од 140.000 динара и нешто стране валуте, да прикрије и сачува ту суму, после пријема ове суме пријавио одмах Јозефа Флајшмана усташком шефу полиције Ферди Кнезу, тако да је Флајшман истог дана ухапшен од стране полиције, а цела сума заплењена, чиме је извршио крив.дело проказивања и помагања односно саучесништва у хапшењу и плачки народне имовине предвиђено у чл.13 и чл.14 Уредбе о Војним судовима;
4. Што је као главни директор и представник Сремске електране ДД злоупотређивао радну снагу сиромашног радништва натерујући га да ради уз бедне наднице и плате, тако да су радници морали интервенсати и код усташке радничке коморе, па је са тим у вези у јесен 1941.године одржана конференција између њега као представника послодавца с једне стране и представника радника, усташке коморе и усташке власти у лицу натпоручника Јуришића с друге стране, па је на тој конференцији свакако у циљу заштите свога капитала покушавао да прави разлику између радника Срба и осталих, што му није успело, те су плате и наднице радницима повишене тек после ове интервенције, чиме је починио крив.дела злоупотребе радне снаге и неправедног богаћења (шпекулације) предвиђена у чл.13 Уредбе о Војним судовима;
5. Што је после слома Југославије, а ради одржавања тесних веза са окупатором и умножавања свог капитала разним недозвољеним пословима, поставио за свог техничког директора у Електрани познатог зликовца, гестаповца Јунга, па је преко њега лако долазио у додир са окупаторским властима и то свестрано корисно, чиме је извршио кривично дело издаје означене у чл.14 Уредбе;
6. Што је после хапшења Небојше Форишковића половином августа 1942.године пропустио да као његов претпостављени у Електрани користи своје јаке везе са окупатором и спасе истог из логора, тако да је овај после тога стрељан од усташког преког суда, а касније његовог оца прокулисту електране Форишковић Бошка одговарао да не иде из Ср.Митровице иако му је претила опасност чиме је извршио кривично дело агитовања за рачун окупатора и његових помагача предвиђено у чл.14 Уредбе;
7. Што је друге половине септембра 1942.године примио на чување и сав намештај и ствари од свог прокуристе електране Форишковић Бошка уз једно заложно писмено на 50.000 куна обећавајући му да ће све његове ствари сачувати на било који начин, па је ипак дозволио да усташке власти све ствари попишу, однесу из стана и продају по багателној цена, а са своје стране пријавио је усташама 1 прибор за јело у сребру, који је био веће вредности и задржао 1 порцулански сервис за 12 особа, пошто му је исти био потребан, чиме је извршио кривично дело саучесништва у плачци народне имовине означено у чл.13 Уредбе о ВС;

8. Што је на свом имању у Бешенову такође безобзирно користио радну снагу сиромашног становништва дајући му бедне наднице, те што је на истом имању поставио за винцилира Перицу Мићковића који је имао за дужност да врши шпијунажу у корист окупатора и да извести чим би се партизани појавили на његовом имању, па су тако по пријави тог винцилира крајем децембра 1942.године или почетком јануара 1943.године по потказивању убијени од жандара и усташа из Бешеновачког прњавора Тодић Рада, Перица Банковић, његова жена и син од 2 године, као и Дејан Бањац, док су другом приликом опет по проказивању тога винцилира убијени једна другарица и две жене са дететом, а многи рањени на страни партизана, што је исто тако слао на своје имање Немачку војску и усташе који су јануара 1943.године одвели и убили његовог кочијаша Ђорђа Рибарића који је био присталица НОП, чиме је извршио кривична дела шпијунаже, потказивања и саучесништва у масовним убиствима, која су дела означена у чл.13 и 14 Уредбе о ВС;
9. Што је као главни директор и главни акционар Сремске електране ДД у Ср.Митровици себично и безобзирно руковао са имовином електране, па је тако давао истој и са своје стране зајмове уз лихварске камате од 18% и више, а у току 1944.године када је видео пропаст окупатора продао је рудник "Вириковац" код Пожаревца за багателну цену од 500.000,00 динара која је била фиктивна и за ту продајну цену стварно је добио противвредност од 45 декарама злата у шипкама, отписао тобожње своје потраживање електрани као поверилац и то све на своју руку без одобрења управе друштва, чиме је извршио кривично дело зеленаштва (лихварења) и оштећења друштвене (народне) имовине као ратни шпекулант које је означено у чл.13 Уредбе о ВС; па је оваквим својим поступцима окривљени као ратни злочинац и народни непријатељ пошто је починио низ тепких злочина на штету наших народа осуђен на казну смрти стрељањем, конфискацијом целокупне имовине у корист НОФ и трајни губитак грађанске части.

Из кривичног списка следи да је Војни суд у кривичном поступку вођеном против деде предлагача, чињенично стање утврдио провођењем доказа и то саслушањем сведока Форишковић Бошка (који је такође, поред Флајшман Едуарда поднео пријаву против оптуженог), Кишнер Славка, те Бојкић Радована, као и сведока Бељански Јована командата Војне области Војводине, те сведока Илић Бошка зв."Чека" (припадника НОП), као и читањем извештаја МНОО у Бешенову и ГНОО Ср.Митровица. (Главни сведок оптужбе био је управо дужник осуђеног Веслаја, Форишковић.)

У кривичном поступку, оптужени инг.Веслај дао је своју одбрану, без присуства браниоца.

У својој одбрани је оптужени исказао да је у Ср.Митровицу дошао 1919.године као грађевински инжењер, те да је постављен од стране државе у хидротехничку секцију за шефа. Касније 1920.године по указаној потреби преузео је Сремску електрану ДД која је до тада била власништво једног мађарског друштва. Био је један од првих акционара у Електрани. Од стране управе друштва постављен је у прво време за надзорног директора, а након годину дана и за главног директора Електране. Навео је да је 1923.године основао Босутску водну задругу, чији је директор био. Електрична централа је давала расвету за Ср.Митровицу, Руму, Вогањ, Лаћарак и малу Митровицу. 1938.године је пензионисан као директор задруге. Навео је, да је један од акционара Сремске електране био Јозеф Флејшман са којим је одржавао пословне везе и пријатељство. Објаснио је да се после слома Југославије и оснивања НДХ негде јуна месеца 1941.године састао са Флајшманом којом приликом га је замолио да му као Јевреју сачува око 140.000 динара укључујући у ту суму и неке стране валуте, те да је пристао али под условом да Флајшман новац лично њему донесе у канцеларију и да о

томе никоме не прича. Међутим Флајшман тако није поступио, већ је новац однео кући и предао ћерки Инес. Пре одласка кући успут је од прокурите електране Форишковић Бошка чуо да му је Флајшман наведену суму новца однео кући, као и да је о томе причао Јеленићу. Обзиром на такво стање ствари и на наређење окупаторских власти да се преда сва јеврејска имовина, признао је да се упуштио да се за ово не сазна, због чега је одмах пошао у полицију, понео новац и ствар пријавио, након чега је Флајшман ухапшен, новац му је заплешен. Објаснио је, да при извршавању овога није мислио о томе какве ће последице за Јозефа Флајшмана бити већ само о томе да мора да пријави властима прикривање јеврејске имовине, из разлога што је за овај случај знало већ више наведених личности, а постојала је наредба да ће свако ко буде прикривао јеврејску имовину бити кажњен смрћу. Навео је у одбрани да су сви радници намештеници били једнако награђени, те да после слома Југославије, на његову иницијативу ни један од радника и намештеника Срба није био отпуштен већ су напротив неки били и примљени. Истакао је, да није могао ништа да учини да помогне сину Форешиковић Бошка, Небојши, који је радио као шегрт у предузећу. Изричито је исказао, да није истина да је у време Небојшиног хапшења истицао да је хапшење у вези са вишим државним интересима. Напротив, такав поступак није одобравао, а које мишљење је јавно изразио и то пред др Бајић Илијом и Удици Јованом школским надзорником (која лица нису саслушавана у својству сведока у кривичном поступку). Објаснио је, да је на личну иницијативу, његов залослени, Форишковић Бошко напустио Ср.Митровицу друге половине септембра 1941.године, а да му отпремина није исплаћена, зато што исту није ни тражио. Потврдио је како се потписивао након слома Југославије, као и да је на улици купно и носио једну значку са "hackenkreutezom". Објаснио је да је у потписивању користио како латиничко тако и ћирилично писмо. Оспорио је наводе оптужбе да је сарађивао са усташама те да је потказивао и шпијунирао кретање партизана преко винцилара. Изричито се изјаснио, да никада није вршио шпијунажу партизана. У завршној речи, оптужени је исказао да се не осећа кривим.

Изворно презиме, Wesley, је у том облику забележено више година пре окупације, још 1919.године, у митровачким матичним књигама венчаних.

Саслушани сведок Бојкић Радован, рођен 1895.године, био је благајник и чиновник електране. Посведочио је у кривичном поступку, да је Форишковић Бошко дуговао оптуженом због чега је Веслају дао у залогу сав свој намештај у стану и све ствари, које ствари су децембра 1942.године продавале усташке власти путем пореске управе. Посведочио је, да је за све време постојања НДХ, Веслај према њему поступао коректно и да није правио разлике између Срба и Хрвата. (Војни суд је и исказ овог сведока који је поткрепио наводе одбране окривљеног, узео у подлогу своје осуђујуће пресуде као доказ кривице оптуженог, иако је исти у директној супротности са означеним тачкама оптужнице).

Виши Војни суд Југословенске армије је 13.јула 1945.године размотрио пресуду првостепеног суда од 10.маја 1945.године, на основу чл.29 Уредбе о ВС, па је исту потврдио у погледу изреке о кривци, а у погледу изреке о казни преиначио и применом Закона о врстама казни од 3.7.1945.године изрекао осуђеном казну лишења слободе с принудним радом у трајању од 15 година, губитак политичких и појединих грађанских права у трајању од 10 година и то: губитак активног и пасивног изборног права, права заузимања изборних функција у друштвеним организацијама и права заузимања неке државне или ма које јавне службе или звања, као и на конфискацију целокупне имовине.

По осуди, оптужени је упућен на издржавање затворске казне у Завод за издржавање судских казни у Ср.Митровици.

У фељтону “Инг.Људевит Веслај, једна лична и породична драма” Сремских новина, аутора Познановић Душана (у овом поступку саслушаног сведока) је 5.5.2010.године објављен факсимил писма инг.Веслаја упућеног ћерки Влади из митровачке казнионе исписаног 12.9.1945.године, неколико месеци пре коначног одласка породице Веслај из Ср.Митровице. Осуђеник Веслај је исписао графитном оловком пожутело парче хартије. Оно сведочи о тешким затворским данима, суморном расположењу, терету неправедне пресуде и потајним надама Људевита Веслаја. У писамцету кришом датом најмлађој ћерки Влади, осуђени Лујо Веслај говори о ишчекивању шире амнестије и надању да ће разумни људи помоћи да се цела ствар растумачи и објасни, да се разоткрије надувана оптужница.

У поруци из фебруара 2010.године (упућена електронском поштом за потребе наведеног фељтона), тада 87-годишња кћи инг.Лује Веслаја, Влада Веслај удата Миловановић, која већ дуго живи у Француској, присећа се тешких дана окупације и без двоумљења истиче да је у Митровици њен отац сматран противником НДХ и великим Југословеном. Сећа се очевог тајног суђења, те да је упркос петицији потписаној од многих Митровчана, којом су тражили да се Веслај ослободи и предложили да сведоче у његову корист, а што није узето у обзир, осуђујућа пресуда остала на снази, а осуђеник је смештен у казниону. Породица је имала право да само једном месечно види осуђеника. Заувек је у Властином сећању остало да је у почетку отац био оптимиста и да се надао скором изласку, сматрајући да је пресуда, као и код других сличних случајева, била привремена и да ће бити поништена, али његов оптимизам је претрпео тешке ударе. Најбољње успомене везане су јој за неправедно осуђеног оца, заточеника митровачке казнионе, те за његове тешке затворске дане, прерану смрт и сурови нежељени одлазак из Митровице.

Кажњеник Веслај је преминуо 27.1.1947.године од туберкулозе плућа у митровачкој казниони. По тадашњим прописима, породице нису имале право да сахране преминуле кажњенике, то Иванка Веслај није имала право да буде присутна, нити да зна када и где ће њен супруг бити покопан. Потомци инг.Веслаја данас не знају где је његово гробно место.

Чињеничну грађу за овај поступак суд је утврдио оценом и анализом прочитаних и прихваћених писмених доказа. Суд прихвата такође и исказе саслушаних сведока, који су у овом поступку исказивали о чињеницама о којима имају сазнања. Сведок Познановић Душан је новинар, истраживач, те аутор фељтона о инг.Веслају објављеном у Сремским новинама на основу истраживања историјске грађе и приватне породичне биографије Веслајевих. Сведокиња Симић Лемајић Нада, по занимању је историчар, иста је претражујући историјску грађу у поводу обележавања Јубилеја 175 година од оснивања Митровачке гимназије пронашла писане документе из периода новоформиране власти по ослобођењу Ср.Митровице (партизанске власти), која садрже беспрекорне препоруке о животу виђених, угледних Митровчана интелектуалаца за време окупације,на којем списку је и име инг.Веслај Људевита. Суд такође прихвата и исказ предлагача који је исказивао о чињеницама које су од непроцењиве важности за његов лични живот, па суд није имао разлога за сумњу, сем тога искази саслушаних сведока и предлагача имају несумњиву подлогу у прочитаним писменим доказима.

Основом кривичне осуђујуће пресуде, од осуђеног, конфискована је целокупна покретна и непокретна имовина у Срем.Митровици. Под удар аграрне реформе на основу чл.17 Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији, ушао је не само

посед Веслај Људевита него и његових малолетних кћери Власте, Инес и Божене. Извршено је одузимање целокупног поседа Веслајевих на територији НР Хрватске у површини од 421 катастарско јутро и 264 квадратних хвати. У корист земљишног фонда одузето је укупно 59 катастарских јутара и 591 квадратних хват у к.о. Манастир Бешеново и к.о. Шуљам.

Породици осуђеног инг.Веслаја, дакле, није остављен ни минимум средстава потребних за нормалан живот. Сурова пресуда хранитељу породице Веслај и његова смрт у митровачкој казниони биле су страховити ударац од којег се супруга Иванка са ћеркама животно и емоционално никада није могла опоравити. Била је принуђена да готово сасвим без средстава побегне у Загреб из града за који је био везан читав њихов до тада срећан живот, а за који град Веслајеви више нису постојали. Како је Иванка Веслај заједно са три кћерке заувек напустила Ср.Митровицу, то је сваки спомен на ову угледну породицу у граду трагично избрисан, као да никада није ни постојала.

Оценом и анализом изведених доказа, овај суд цени, да је основан захтев за рехабилитацију инг.Веслај Људевита, бившег из Ср.Митровице.

Наиме, цео кривични поступак против инг.Веслаја, директора и главног акционара Сремске електране, једног од најбогатијих и најугледнијих грађана старе Митровице између два велика светска ратна страдања, вођен је у складу са Уредбом о Војним судовима НОВЈ која је прописана 24.маја 1944.године од Врховног командата НОВ и ПОЈ. Том Уредбом извршено је устројство и утврђена надлежност Војних судова.

Према чл.2 Уредбе, Војни суд корпуса и Корпусне војне области суди за сва дела која су уперена против ослободилачке борбе народа Југославије, против тековина и интереса те борбе, за кривична дела војних лица и ратних заробљеника, осим за дела која спадају у надлежност Вишег војног суда.

Из чл.9 Уредбе следи да се Војни суд корпуса Војне области формира код Корпуса војне области, те да исти доноси одлуке у већу које се састоја од председатеља и два члана.

Према чл.10, веће Војног суда Корпуса при штабу Корпуса сачињавају председник суда као председатељ, један официр штаба Корпуса, те један подофицир или редов.

Чланом 12 Уредбе је регулисано да Војни судови суде за ратне злочине, дела народних непријатеља и кривична дела војних лица и ратних заробљеника.

Чланом 13 Уредбе је дефинисано да се ратним злочинцима имају сматрати било грађани Југославије, било окупаторских или других земаља и то: покретачи, организатори, наредбодавци, помагачи и непосредни извршитељи масовних убијања, мучења, присилног исељавања, одвођења у логоре и на присилан рад становништва, затим палежа, уништавања и пљачке народне и државне имовине, сви поједини поседници имања и предузећа у Југославији, окупаторским и другим земљама који су нечовечно експлоатисали радну снагу на присилан рад одведених људи, функционери терористичког апарата и терористички наоружаних формација окупатора и домаћих у служби окупатора, они који су вршили мобилизацију нашег народа за непријатељску војску.

Чланом 14 Уредбе је прописано да се народним непријатељима имају сматрати: сви активни усташе, четници и припадници осталих формација у служби непријатеља и њихови организатори и помагачи, сви они који су у служби непријатеља ма у каквом виду – као шпијун, достављачи, курири, агитатори и слично, сви они који су натеривали народ да окупаторима преда оружје, сви они који су издали народну борбу и били у дослуху са окупаторима, сви они који су се одметнули од народне власти и радили против ње, сви они који разарају народну војску или су на други начин помагали и помажу окупатору, сви они који изврше тешке случајеве убиства, пљачке и слично.

Чланом 27 Уредбе је одређено да код установљења истине о делу и кривњи оптуженог суд није формално везан ни за каква доказна средства, већ да одлуку доноси по слободној оцени.

Сходно чл.29 Уредбе, кад суд изрекне смртну казну дужан је одмах пресуду са свим списима и кратким рефератом доставити Вишем војном суду, односно надлежном већу Вишег војног суда који ће пресуду нижег суда одобрити, преиначити или укинути. Одређено је да се смртна казна сме извршити тек након одобрења по Вишем војном суду.

Дакле, анализом и тумачењем текста Уредбе о Војним судовима, суд закључује, да осуђеним лицима није било омогућено делотворно право жалбе.

Инжењера Веслаја, угледног митровачког привредника и велепоседника, осудио је Војни суд као ратног злочинца и народног непријатеља у смислу чл.13 и чл.14 Уредбе о Војним судовима.

Пресуда је донета од стране органа који нема карактер суда. Војни суд није био формиран на основу Закона. Веће није судило у саставу судија, већ војних лица. Оптуженом у току поступка није омогућено право на одбрану, исти није имао никакво право на делотворну жалбу. Војни суд који је водио поступак и донео пресуду, није пружао минимум гаранција права оптуженом, у смислу да се чињенично стање утврђивало наводним признањем оптуженог те саслушањем сведока припадника Народно ослободилачке војске и Народно ослободилачког покрета. Окривљена је по ставу овог суда, осуђен у монтираном процесу, иницираном од стране лица (на активној војној дужности у Главном санитетском слагалишту Југословенске армије у Земуњу), Флајшман Едуарда, подстакнутим личном осветом и националном нетрпељивошћу према осуђеном, а све ради испуњавања дужности у смислу чињења користи "општој ствари", како новоформираној власти, тако и у циљу устројства новог поретка пролетеријата. Главни сведок оптужбе био је Бошко Форишковић, предатни дужник инг.Веслаја и његов подређени (најамник) књиговођа електране, а између њих су очигледно заостали нерашчишћени дужничко поверилачки односи. Крунски сведок је очигледно сведочио у сарху опште ствари, како се и сам одредио у својој писменој пријави против инг.Веслај Људевита.

Идеолошко партијским (партизанским) кривичним прогоном инг.Веслаја, несумњиво је повређено његово право на слободу, а потом и право на имовину, због чега је захтев за рехабилитацију усвојен и утврђено да су кривичне одлуке ништаве од тренутка доношења у смислу чл.5 Закона о рехабилитацији, као и да су ништаве све њихове правне последице, укључујући казну конфискације целокупне имовине.

Наиме, рехабилитација јесте инструмент правног савладавања ауторитарне прошлости.

Рехабилитују се они који су у ауторитарном режиму били жртве политичке и идеолошке репресије заоденуте у правосудну форму.

У конкретном случају, директно су повређена људска права лица осуђеног у кривичном поступку који је вођен по принципима који нису спојиви са начелима правне државе и који не испуњавају ни минималне демократске стандарде који важе за све судове и све поступке пред судовима.

Народна власт у повоју, у сваком ко није пролетер, налазила је директну претњу.

Породица Веслај је у Ср.Митровици била једна од најбогатијих буржоаских породица, уважена стара, градска и велепоседничка породица.

Осуђујућа пресуда Војног суда Сремске војне области донета је, по схватању овог суда, у одсуству потпуно и поуздано утврђеног релевантног чињеничног стања, као последица прогона неистомишљеничког богатог грађанства, у циљу развлашћивања истог и укидања приватне својине с једне стране, те стварања и развоја младе социјалистичке државе, која се по окончању рата налазила у заштреним економским условима потенцираним глађу и оскудицом.

Крајњи циљ осуде под велом терета ратног злочина и народног непријатеља је било потпуно осиромашење класног непријатеља, буржоазије, тј.конфискација њихове целокупне имовине.

Извршеном казном конфискације целокупне имовине, фактички су се стварали услови за организовање комунистичко социјалистичког система производње, преношењем приватне својине у државну својину, одузимањем имовине од власника, велепоседника, класних непријатеља, дакле, из идеолошко политичких разлога.

Након окупације, Немци су захтевали од свих привредних субјеката да наставе са деловањем, а што је била и њихова дужност према Хашким конвенцијама из 1907.године која обавезује домаће становништво на окупираном подручју да наставе са привредном делатношћу, због чега је морала да настави са радом и Сремска електрана (исто се несумњиво ставља на терет осуђеном као "ратни злочин").

Иначе, по уласку оружаних формација у ослобођене градове фабриковане су пресуде на основу монтираних процеса и из пропагандних разлога, како би се становништво застрашило и држало у послушности.

Ознака "народни непријатељ" је у конкретном случају била резултат самовоље система власти, његове ауторитарне природе и опште познате потребе да се формирају основи за стварањем комунистичко – социјалистичког система производње. У таквом времену и условима владавине произвољног и идеологизованог дељења правде, под мањем идеологије и незаслужене љаге, нашао се и предлагачев деда по мајци.

Суд је закључио, да је инг.Веслај управо цивилна жртва рата, кога је власт уочи ослобођења сматрала најљућим, класним непријатељем, пошто није био припадник радничке класе, већ управо припадник супротстављене, богате, капиталистичке класе. Предлагачев деда, као и многа друга лица, био је осуђен мимо важећих правних норма и на основу нецивизацијских прописа. Основ кажњавања била је политика партијске државе и њена ригидна идеологија. На тај начин као жртва идеолошко политичке

репресије трпео је заједно са својом породицом велику неправду, а у друштву им је нанета историјска срамота.

(У монтираним процесима, многа лица, припадници богатог грађанства и аладајућег слоја капиталиста, су осуђивана за најтежа кривична дела, коришћењем доказа прибављених повредом људских права, прихватањем за доказе онога што се по правилима правне струке не би могло сматрати доказима, неоснованим давањем теже квалификације појединим радњама, што је повлачило и најстроже казне.)

Како су одлукама ондашњих Војних судова директно повређена људска права и слободе осуђеног инг.Људевита Веслаја и то људско достојанство, право на слободу и безбедност, право на правично суђење, право на једнаку заштиту права и правно средство, слобода кретања, изборно грађанско право, те право на имовину, то је применом чл.5 у вези чл.1 Закона о рехабилитацији овај суд одлучно као у изреци.

На основу чл.7 истог Закона, Министарство надлежно за правосуђе ће по службеној дужности објавити име и податке о рехабилитованом лицу у Сл.гласнику Р Србије.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА-СУДИЈА

Снежана Глушчевић Симовљевић с.р.

За т.п.отправка

116

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Лист „Сремске новине”, Сремска Митровица, 21. фебруар 2005; 14. април – 9. јун 2010; 23. јун 2010; 2. фебруар – 23. фебруар 2011; 30. децембар 2015; 15. јун 2016;
2. Лист „Србија”, Сремска Митровица, 25. април 1924; 6. јануар 1925;
3. Миленко Бобић, „Насип – Снови и стварност Сремске Митровице”, Историјски архив „Срем”, Сремска Митровица 2022;
4. Годишњи извештаји Државне реалне гимназије Краља Петра I Великог Ослободиоца, за школске године 1929/30 – 1939/40, Сремска Митровица;
5. „Сремска Митровица” (монографија), Скупштина општине и Музеј Срема, Сремска Митровица 1969;
6. Др Мира Колар – Димитријевић: „Положај радничке класе у Срему 1918–1941”, Филозофски факултет – Институт за историју, Нови Сад 1982;
7. „Споменица хрватских културних, просвјетних и пјевачких друштава у Сријем. Митровици до 1936. год.”, Павле Јелашић, тискара, Петроварадин;
8. Пресуда Војног суда Војне области Војводине за Срем у Сремској Митровици од 23. априла 1945. године;
9. Акт Вишег војног суда Југословенске армије од 13. јула 1945. године;
10. Решење Вишег суда у Сремској Митровици од 30. децембра 2010.
11. Милош Јевтић, „На Истоку Запада – Разговори са Дарком Танасковићем”, Партенон, Београд 2000;
12. Матичне књиге Града Сремска Митровица;
13. Архивски подаци Историјског архива „Срем”, Сремска Митровица;
14. Лична архива породица Танасковић и Веслај.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Душан Познановић је рођен 1951. године у Београду. Основну школу је похађао у Беочину и Сремској Митровици, матурирао у Митровачкој гимназији, а дипломирао на Факултету политичких наука – новинарски смер, у Београду. Један од утемељивача пројекта *Ја волим Миџровицу* и часописа за науку, уметност и културу *Сунчани сајџ*, чији је главни и одговорни уредник био од 1992. до 2001. године. Међу покретачима едиције *Блајо Сирмијума*, у оквиру које, као уредник, потписује књигу Владислава Поповића *Sirmium – ѓраг царева и мученика* (2003) и зборник радова поводом 1700 година од страдања хришћанских мученика *Sirmium – и на небу и на земљи* (2004).

Истражује значајне личности и културну баштину Сремске Митровице и Срема, о чему је објавио већи број прилога у разним листовима, часописима, лексикону *Знамениџе личностџи Срема од I до XXI века* (2003), монографији *Фрушка ѓора* (2007) и другим публикацијама. Као уредник, припремио за штампу књигу *Познајџи Сремџи* (2003), као и неколико других издања. Приредио обновљено издање дневника Миленка Симоновића *Траједија срџској народа* (2010), први пут штампаног 1918. у Женеви.

Самостале књиге: *Тџџо у Срему* (1986), *Друџи у ауџиобиоѓрафиџи – Зайџиси о настџавницима и ѓаџцима Миџровачке ѓимназије* (1998), *Блаѓородне душе* (2002) и *Блаѓородне душе 2* (2007), *Седми ѓечайѓ – Разѓовори, сећања и зайџиси о ѓудима* (2009), *Наша Милева*

(2017). Током 2005. покренуо и успешно водио акцију за подизање спомен-бисте Милеве Марић Ајнштајн у Сремској Митровици.

Од 1974. до одласка у пензију, 2014. године, био запослен у НИП *Сремске новине*. Живи у Сремској Митровици.

САДРЖАЈ

Правда за једну „сламку међу вихорове”	5
--	---

ДРАМА

Митровица препуштена ћудима реке	9
Између Водне задруге и електричне централе	13
Смртна казна за „ратног злочинца”	17
Кривица потврђена, казна преиначена	21
Сведочење најмлађе кћерке Власте	25
Затворски дани, болест и смрт	28
Успешне каријере сестара Веслај	32
Захтев за судску рехабилитацију	35
Незаслужена љага на часном имену	39

ИЛУСТРАЦИЈЕ I	45
-------------------------	----

ЕПИЛОГ

Коначно, решење о рехабилитацији	61
Суђење без присуства браниоца	65
Повређена основна људска права	69
Недовољно за утеху, јесте за наду	73

ИЛУСТРАЦИЈЕ II	79
--------------------------	----

ПРИЛОЗИ

Звездани узлет малог – великог града	87
Захтев за рехабилитацију Људевита Веслаја	93
Како смо се вратили Сремској Митровици	96
Кампања инжењера Веслаја за изградњу насипа	99
Писмо Људевита Веслаја кћерки Власти из казнионице	104
Пресуда Људевиту Веслају	106
Сећање школског друга Власте Веслај	114
Гувернанта за сестре Веслај	115
Из извештаја Краљевске реалне гимназије	119
ИЛУСТРАЦИЈЕ III	123
Решење Вишег суда у Сремској Митровици (факсимил) . . .	125
Извори и литература	139
Белешка о аутору	141

Душан Познaнoвић
ЉУДЕВИТ ВЕСЛАЈ
ЈЕДНА ЛИЧНА И ПОРОДИЧНА ДРАМА

Издавач

Архив Војводине
www.arhivvojvodine.org.rs

За издавача

Др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине

Припрема

Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа

САЈНОС, Нови Сад

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-6178-017-2

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41-94

ПОЗНАНОВИЋ, Душан, 1951-

Људевит Веслај : једна лична и породична драма /
Душан Познaнoвић. - Нови Сад : Архив Војводине, 2023
(Нови Сад : Сајнос). - 144 стр. : илустр. ; 21 см. - (Библио-
тека Посебна издања / Архив Војводине, Нови Сад)

Тираж 300.

ISBN 978-86-6178-017-2

COBISS.SR-ID 116870921

Срем. Митровица. Казниона

Пре непуних осам деценија Војни суд у Сремској Митровици осудио је инж. Људевита Веслаја (1884–1947), овдашњег велепоседника, најпре на смрт стрељањем, одузимање целокупне имовине и губитак грађанске части, да би потом први део казне био замењен петнаестогодишњим затвором с принудним радом. Кривица је остала иста: „Ратни злочинац и народни непријатељ“. Конфискована му је сва имовина и тако без средстава за живот остављене супруга и три кћерке. После непуне две године, један од најбогатијих и најугледнијих Митровчана у међуратном периоду умире у затвору, а породица никада није сазнала где је сахрањен. У марту 2009, потомци инж. Веслаја, упутили су захтев Суду за његову рехабилитацију. *Сремске новине* су у девет наставака у фељтону „Људевит Веслај: једна лична и породична драма“ (април – јун 2010) покушале да допринесу расветљавању овог трагичног догађаја.

Коначно, решењем од 30. децембра 2010, Виши суд у Сремској Митровици, усвојио је захтев Дарка Танасковића, унука Људевита Веслаја, да се његов деда рехабилитује и тако спере незаслужена љага са једног часног имена.